

ВЕЉКО КАДЉЕВИЋ

МОЈЕ ВИЂЕЊЕ
РАСПАДА

СТАЛИНСКА
УЧЕНИЧКА
ОБРАЗОВАЊА

00359426

Велько Каджјевић
МОЈЕ ВИЋЕЊЕ РАСПАДА

00359427

Вељко Кадијевић

МОЈЕ ВИЂЕЊЕ РАСПАДА
ВОЈСКА БЕЗ ДРЖАВЕ

ПОЛИТИКА
Издавачка
Делатност

Београд, 1993.

00359428

00359429

УВОД

Основна намјена овога рада јесте да допринесе што потпунијем и објективнијем сагледавању и оцјењивању мјеста и улоге Оружаних снага Југославије, посебно ЈНА, у процесима који су довели до распада СФРЈ и стварања СРЈ. Специфичан положај ЈНА у југословенском друштву који се кретао од изузетно значајне улоге коју је она имала како у побједи у ослободилачком рату и тиме у стварању нове, односно друге Југославије, затим стварању и одржавању безбједносних услова за cjелокупни послератни живот земље укључујући и њена унутрашња политичка и друга превирања и кретања, па до стања у коме је ЈНА, најприје уставно—правно Уставом из 1974. године и одговарајућим законима, а затим и стварно постала војска без своје државе, захтјева да се знатно више уђе и у друге невојне сфере укупних друштвених, посебно државних збивања, као и у међународне околности од битног значаја за судбину Југославије. Сматрам да циљу овога рада и времену његова објављивања више одговара начин сажете анализе и оцјењивања догађаја, него њихова историјска реконструкција. Многа значајна питања су само дотакнута. Њих ће требати посебно и на нешто друкчији начин обрадити.

Свједок сам или учесник многих крупних догађаја који су битно утицали на све што се збило, а сигурно ће значајно утицати и на нашу ближу и даљу будућност. Неке сам догађаје посматрао из другог или трећег плана, а у неким сам директно учествовао, посебно од 15.

маја 1988. године па до 6. јануар. 1992. године када сам био на дужности Савезног секретара за народну одбрану, истовремено начелник Штаба Врховне команде оружаних снага СФРЈ. За то вријеме Штаб Врховне команде Оружаних снага СФРЈ редовно је пратио и процњивао све факторе — спољње и унутрашње — од којих је зависила безбједност земље, а све крупне одлуке, од развојних до планова употребе, које су из тих процјена произлазиле, предлагао Предсједништву СФРЈ као Врховном команданту Оружаних снага. То је штаб Врховне команде, док сам ја био начелник Штаба, чинио стално без обзира да ли је Предсједништво СФРЈ радило у пуном или, по разним основама, смањеном саставу.

Да би се већ данас, а сутра поготово, што објективније оцњивала вриједност тадашњих наших оцјена и предлога као и предузетих мјера, а преко тога мјесто и улога Оружаних снага, посебно ЈНА, Штаба Врховне команде, па и мене лично, изнијећу битне чињенице о најважнијим догађајима, наше процјене, донете одлуке, предузете мјере, практичне резултате и коначно, моју садашњу оцјену тих збивања. Између осталог, посебно ћу обрадити однос Штаба Врховне команде и Предсједништва СФРЈ као Врховног команданта, јер тај однос битно освјетљава мјесто, улогу и понашање ЈНА и посебно Штаба Врховне команде у југословенској кризи. Изузетну пажњу заслужују и покушаји утицаја западних „миротвораца“ на те односе. Ти покушаји, можда више него било који други, показују њихову непринципијелност и безочну прагматичност у прилазима разрешења, односно замршења југословенске кризе.

Утицај међународног фактора као безбједносни аспект свакако је, по нашој обавези, био предмет посебних процјена и зато ћу га потпуније обрадити. Али већ сада хоћу да саопштим оно што ћу у даљем тексту, сигуран сам, непобитно доказати — да су све битне

00359430

одлуке које су главни актери „новог међународног поретка“ — политика САД Бушове администрације и Немачка — доносили, имале за циљ да разбију Југославију, те да оне нису посљедица „грешака у доброј намјери“ како то неки данас тврде, већ добро смишљени; у неким случајевима и једини начини остварења тога циља. То се посебно односи на грађански рат као најефикаснији начин разбијања Југославије, који ће то разбијање најближе и најбрже довести баш онаквоме циљу каквога су поставили. Разумије се, да разбијање Југославије није само себи сврха, већ средство у функцији остварења главног циља — господарења Балканом. Журили су и гурали све, од Словеније преко Хрватске и Босне и Херцеговине до садашњих позивања и гурања у рат Албанаца и Муслимана у Србији и Црној Гори. Истовремено, брутално су употребили неограничену моћ над „демократским медијима“ да претходно добро припреме све своје одлуке, а потом да жртву њихове агресије прогласе агресором. До сада им је скоро све успјевало, али докле ће тако?

У моменту када ово пишем показује се да већ увиђају како нису били у стању предвидјети и све негативне посљедице такве одлуке по „нови међународни поредак“, да им многи догађаји у Југославији „измичу контроли“, баш како смо их упозоравали да ће се догодити. Зато, сада покушавају да циљ остваре потпуно — да разбију не само бившу већ и сваку Југославију — а да негативне посљедице те политике по укупну међународну заједницу максимално неутралишу. То опет чине у складу са својом почетном одлуком, а то значи на погрешан начин, који, на жалост, највише плаћају народи Југославије, али, свакако, плаћа и још више ће платити — директно и индиректно — и међународна заједница.

00359431

МЕЂУНАРОДНЕ ОКОЛНОСТИ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА РАСПАД СФРЈ

Утицај међународних односа и њихових кретања на збивања у Југославији увјек је био изузетно значајан, често и пресудан, од њенога стварања па до разбијања СФРЈ и стварања СРЈ. Тај утицај је опредељен степеном опште међузависности савремених друштвених кретања и посебно специфичним гео – стратегијским и политичким положајем Југославије у свијету, као и непроцјењивим баластом југословенског историјскога наслеђа по основу утицаја различитих религија, идеологија, различитости формирања и разумијевања нација, и особито државних интереса многих страних већих и мањих земаља. Свестрана и документована анализа и оцјена тих утицаја по свим областима живота и по времену, особито сконцентрисаних у завршној фази разбијања СФРЈ, захтјева много простора. Ја ћу се, с тога, у складу са изложеним циљем овога рада, ограничити по садржају тежишно на политичку и војно – политичку област утицаја, а по времену претежно на последњих неколико година. При томе, настојаћу да одговорим на три кључна питања: 1) Шта се битно ново догађало или већ догодило у међународним односима; 2) Зашто и како се догодило; 3) Утицај тих догађаја на збивања у нашој земљи. Одговори на прва два питања, степен и начин њихове обраде, биће претежно у функцији ваљаног одговора на треће питање.

Одговор на прво питање – Шта се битно – ново догађало или већ догодило у међународним односима

— сада је скоро потпуно јасан. На овом мјесту треба истаћи и најважнији догађај — распад биполарне структуре свијета коју су деценијама одржавале двије суперсиле. Совјетски Савез се распао, а САД су остале једина суперсила и за сада се понаша као стварни господар свијета. Баланс односа снага као једна од законитости друштвених стања и кретања за сада је потпуно нестало. То је већ отворило многа питања, а отвориће их још више и у облицима које сада нико није у стању поуздано предвидјети, укључујући кризе, сукобе па и ратове. Оно, међутим, што је већ сада потпуно извјесно, јесте да ће се за упражњено мјесто ради одржавања баланса у свијету кандидовати друге велике државе. У овом часу, Немачка крупним и агресивним корацима наступа да би заузела то мјесто. Огромно јој помаже, за сада највише, пронемачка струја у САД која је увјек била врло јака, а у Бушовој администрацији доминирала у спољној политици САД. Сигурно је да ће за то упражњено мјесто или, можда, за више мјеста свијетског баланса односа снага конкурисати и друге велике државе, а прије свих Кина (ако и њу изнутра не разоре као што су то већ пар пута покушали) и Јапан. Није, наравно, искључен ни повратак Русије, чак и бржи него што може сада изгледати. Напротив. У сваком случају одржавање, нарушавање и поновно успостављање баланса односа снага великих сила једна је од законитости савремених друштвених кретања. Тај процес ће се и даље наставити, можда чак и утолико прије што су сада САД толико надмоћне и што тако немилосрдно диктирају „правила игре“ у међународним односима под формом „новог свијетског поретка“, каква свијет до сада није упознао.

Нарушени баланс односа снага у свијету и посебно начин на који је то остварено, пресудно је утицао на збивања у Југославији и то по неколико основа. Стратешки темељ југословенске дугогодишње независне, ванблоковске политике био је баланс односа снага између два супротстављена војно — политичка блока —

Западног и Источног — и гео — стратегијски положај Југославије за кога су оба блока била стратегијски заинтересована. Војнички речено, Југославија није била заштићена „кишобраном“ војне моћи ни једнога блока, али јесте била заштићена „кишобраном“ баланса односа снага међу блоковима, зато што су њихови стратегијски интереси били директно супротстављени на нашем простору.

Распадом Варшавског уговора и СССР-а, чак и прије него је то формализовано, битно се промјенио, бар привремено, стратегијски значај југословенског простора. Првенствени интерес Запада и посебно САД, наравно, не и једини, у односу на Југославију, био је да се не дозволи СССР-у да преко Југославије копненим путем изађе на Средоземно море. Томе интересу је одговарала компактна, чврста и од СССР-а независна Југославија, макар и са комунистима на власти. То је уједно био разлог што није могло доћи у тим условима до нагодбе СССР-а и САД на рачун Југославије. Чим је опасности од СССР-а нестало, и природа интереса САД према Југославији се промјенила. На жалост, та промјена је углавном негативна по Југославију, али, увјерен сам, и по дугорочне интересе САД.

Разумије се да је Југославија увијек била само један мањи сегмент глобалне политике САД. Зато су главни циљеви глобалне политике САД, стратегија и тактика њиховога остваривања, суштински опредељивали политику САД према Југославији. Из вишегодишњега рада са разним институцијама и појединим функционерима неколико администрација САД, имао сам прилике на много примјера увјерити се да су познавања стања у Југославији, или неких конкретних питања која су била предмет расправе, заузимања ставова и одлучивања, била крива, површна и свакако у нескладу са важном одлука које су доношене. На жалост, то се догодило и у вријеме највеће кризе у Југославији, а догађа се и данас.

Глобални циљеви САД и политика њиховог остварења су познати. За разумјевање догађаја који су се збили у посљедњих неколико година и улоге САД у њима можда је најбоље подсјетити како је Бушова Администрација при ступању на власт формулисала приоритете ради постизања глобалних националних интереса и циљева САД. Почетком 1989. године у документу упућеном Конгресу САД којим се утврђује војни буџет за 1990/91. годину и програм одбране до 1994. године, између осталог стоји — да, упркос промјенама које се догађају у Совјетском Савезу и комунистичким земљама, обезбјеђење америчких националних интереса захтјева да се и даље задржи раније утврђени ред приоритета и то: 1) пораз комунизма; 2) постизање војне премоћи над СССР; 3) могућност интервенција широм свијета; 4) борба против тероризма; 5) способност реаговања на повећане опасности од регионалних сукоба. Затим се подвлачи да је кључ остварења америчких националних циљева — снага. Војна снага и даље, дакле, остаје основа америчке безбједносне и спољне политике.

Због свега тога САД остају при ставу да се до 1994. године реално јача њена војна моћ. Остају код тзв. „стратегије такмичења” која заправо и треба највише економски да исцрпи Совјетски Савез. Остају код свих битнијих програма који квалитативно јачају војну моћ САД и њених савезника. Истовремено траже да СССР мјена своју офанзивну војну доктрину и у складу са тим да битно смањују тзв. офанзивно наоружање. Како су ти приоритети остваривани и како су остварени, познато је. Истакао бих само најбитније чињенице.

Стратегија и тактика су биле врло комплексне. Комбинованим ударима изнутра и притисцима, односно похвалама и обећањима давања помоћи споља, постићи циљ у остварењу првог приоритета — пораз комунизма. Главни правци напада усмјерени су на стварно најслабије тачке тзв. реалсоцијализма — економску неефикасност, демократију, права човјека, однос на-

ционалног и класног, религију. Свугдје су носиоци удара на систем били из самога врха комунистичких партија, односно партија на власти, од којих су неки припремани на дугу стазу, тако да је изгледало да процесе рушења система, под видом реформи, воде унутрашње снаге партија. Оно, међутим, што је највише указивало да се цијела операција води из једнога центра споља, јесте да су сви ти домаћи „реформатори” од Софије, Београда, Берлина, до Москве и Лењинграда, имали по јединственој шеми направљене захтјеве формулисане у десет, једанаест или дванаест тачака. Очигледна је намјера да се комунистичкој идеји не дозволи вријеме и могућност да сама евентуално исправи своје заблуде и грешке, као што је то чинио и чини капитализам преброђавајући многе кризе, поразе, револуције, ратове, већ да се прва озбиљна и свеобухватна криза комунизма искористи за његов потпуни и дефинитивни пораз. Заслужује посебну пажњу теза лансирана у САД крајем седамдесетих година да национално има примат над класним и да, прије свега, на тој платформи треба тући комунизам. Та се теза, за сада, показала тачном. Остаје, међутим, да се види какве ће негативне посљедице по свијет имати распламсавање националних страсти по сваку цијену. Неке земље, међу њима и Југославија и Совјетски Савез па и Чехословачка, то су већ скупо платиле. Извјесно је, међутим, да се то неће завршити на досадашњем, не само када је ријеч о бившој Југославији и бившем СССР-у, већ када је ријеч и о неким другим земљама. На помолу су и нови процеси дезинтеграције у неким другим земљама мање или више, за сада, изражени. Потпуно је извјесно да ови догађаји неће остати без битних утицаја у ближој или даљој будућности на стање у вишенационалним државама широм свијета. Скупа цијена ће се плаћати за овакву политику.

Остварењем првога приоритета америчке глобалне политике — рушењем комунистичког система у самом Совјетском Савезу — дошло је и до распада совјетске

државе, а самим тим и до битног слабљења совјетске војне моћи. Тако је, на релативно лак, рекло би се и неочекивани начин, остварен и други приоритет америчке глобалне политике — постизање војне премоћи над Совјетским Савезом. Постигнуто је заправо много више него што је јавно било формулисано. Разбијена је и нестала Совјетска држава, једина суперсила која је најозбиљније и, могло би се рећи, једина у свијету стајала на путу несметаном остварењу америчких глобалних циљева. Познато је да су многи амерички стратеги — политички, војни и други — перспективно и с правом највише зазирали од могуће велике економске, па следствено томе и војне моћи совјетске државе, ако би она постала економски ефикасна и модерна и почела на прави начин користити огромне економске ресурсе који су до сада спавали као неки велики уснули економски цин. Тако су два приоритета америчке глобалне политике остварена лако, брзо, и без губитака.

У оквиру реализације утврђених глобалних приоритета, посебно првога и другога, кретао се и став САД према Југославији.

Што се тиче првог приоритета, рушења комунистичких система, ту је према Југославији био у суштини исти став као и према другим социјалистичким земљама, без обзира на специфичности југословенског система. Неке мале разлике у америчким ставовима према југословенском социјализму више су последица других специфичних околности међународног положаја и угледа Југославије у свијету, него што су Американци увиђали и уважавали разлике између политичког система у Југославији и система у другим земљама реалсоцијализма. Зато је однос САД према политичком систему у Југославији остао од почетка југословенске кризе, а и раније, углавном, непромјењен.

Реализација другог америчког глобалног приоритета разбијања совјетске државе¹ друкчије се одражава на Југославију, него реализација првог приоритета. У суштини постоје двије фазе и два става званично прокламоване америчке политике.

Прва фаза одговара времену док је још постојао СССР и док нису отпочели видни процеси његовога пуцања, а потом и распада. У тој фази политика САД према Југославији могла би се формулисати у двије битне поставке. Сачувати и јачати југословенску државу, њену независност од СССР-а, прије свега, као брану совјетским амбицијама продора на Јадран и Средоземље, а и као битан фактор укупне стабилности на Балкану; мијењати комунистички режим у Југославији, али тако да не угрози стабилност југословенске државе ради остварења претходно изнетог става. Зато тај задатак промјене режима у Југославији ако се може остварити брзо, добро је, а ако не може, прихватљиво је то постићи и на дужу стазу. При томе, много је важније имати послушан режим, него какав ће то режим стварно бити и како ће се звати.

Друга фаза јавно и формално наступа након дефинитивног распада совјетске државе, а стварно почиње знатно раније и, као што сам већ рекао, поклапа се са почетком процеса њеног распада. То доводи до промјене ставова о значају гео — стратегијског простора Југославије за Запад, посебно за САД. *Мислим да је то велика грешка, у процјени САД посматрано са становишта њихових дугорочних интереса, о чему ћу доцније потпуније говорити. Та промјена и неке друге*

¹ У цијелом овом раду ја тај приоритет називам другим, зато што је тако формулисан у званичном документу Пентагона о коме сам претходно говорио. Иначе, сматрам, да су Американци стварно увијек примат давали Совјетској држави и њеној моћи пред системом, те да је у складу са тим увијек и био први приоритет — разбијање Совјетске државе. Много је озбиљних студија и неконвенционалних иступања познатих америчких аналитичара, политичара и војника који упућују на такав закључак.

околности које су послје тога слиједиле, а прије свега уједињење Немачке и распад система у свим источноевропским земљама, доводе и до промјене званично прокламоване политике САД према Југославији. У овој фази политика САД према Југославији у први план ставља промјену режима власти, а потпуно занемарује значај геостратешког простора Југославије за текуће, а рекло би се, и дугорочне глобалне интересе САД. Ту околност највише користи Немачка. За разлику од до садашњег дјеловања према Југославији из другог плана, Немачка почиње да наступа отворено, агресивно и арогантно не само према Југославији, него и према својим партнерима у Европској заједници намећући им искључиво своје ставове. Цјеловиту слику и оцјену дјеловања и утицаја Немачке на збивања у Југославији изнијећу доцније. Овдје сам је само споменуо у функцији објашњења политике САД према Југославији. Преплитање америчко – немачке политике према Југославији, поред изнијетог, има још неколико значајних сегмената.

И у првом дијелу друге фазе док је званична политика САД јавно заступала став о јединству и цјеловитости југословенске државе, практично понашање реализатора те политике на тлу Југославије, прије свих амбасадора САД у Југославији господина Цимермана, било је искључиво у функцији разбијања Југославије. Изгледало је чудно да америчка политика није ништа практично учинила да ојача јединство и интегритет Југославије. Напротив. Давала је вербалну подршку влади Анте Марковића, као влади Југославије, али је практично помагала само оне потезе те владе који су водили разбијању Југославије, као што су напади на Србију, подршка албанском сепаратизму, узмицање пред агресивним словеначким и хрватским сепаратизмом и тако даље, а није пружила нити директну, нити индиректну помоћ нпр. преко ММФ или других међународних институција, иако је Анте Марковић

био врло послушан извршилац свих налога господина Цимермана.

Зашто је тако било у то вријеме могло се различито тумачити, мада је нама у војсци и тада ово било потпуно јасно, што потврђују сва наша иступања на сједницама Предсједништва СФРЈ и на сједницама СИВ-а, на којима је дошло до мога потпунога разлаза са Антом Марковићем и његовим најревноснијим помагачима у тој влади. Међутим, доцнији развој догађаја дао је недвосмислен одговор на тај амерички несклад између ријечи и дијела у политици према Југославији. Показало се, наиме, да је у спољној политици Бушове администрације доминантна пронемачка струја,² чији је главни протагониста господин Иглбергер, судећи по његовим јавним иступањима, а на тлу Југославије господин Цимерман ефикасан реализатор. Америчко затезање да не признају Хрватску и Словенију у исто вријеме када је то учинила Европска заједница, по немачком диктату, убрзо се показало само као невјешт маневар. Требало је да прође само неколико мјесеци, па да и САД признају „фактичко стање” како су то објашњавали. Поред тога ишли су и корак даље, па су јавно и формално преузели од Немачке водећу улогу у даљем разбијању Југославије. То је Немачкој веома одговарало да други раде посао за њу, поготово када то чине САД. Док је господин Венс водећи акцију Уједињених нација на заустављању рата у Хрватској мени објашњавао различиту позицију САД од позиције Немачке, односно Европске заједнице према Југославији, дотле је господин Цимерман по једном повратку из САД саопштио сасвим друго, односно оно што ће се

² Пронемачка струја у спољној политици САД не значи да таква политика ставља интересе немачке испред интереса САД, (мада, када су појединци у питању ни то није сасвим искључено), већ суштински значи одређење да глобалним интересима САД одговара фаворизовање немачких, а не нечијих других интереса у Европи у цјелини или у појединим њеним дјеловима као што је, на примјер, Балкан.

стварно и догодити — да ће САД признати Словенију и Хрватску и дефинитивно дићи руке од cjеловитости Југославије. Тиме је кратка фарса о тобожној промјени политике САД према cjеловитости Југославије под притиском „фактичног стања у Југославији” престала, а званична политика САД се формално и суштински ускладила са њеним непромјењеним практичним дјеловањем на тлу Југославије посљедњих неколико година, односно за цјели период друге фазе. Када се то догодило, ја сам веома отворено изложио господину Венсу шта о томе мислим. Дио тих ставова видјет ће се и из кратке преписке коју сам имао с господином Венсом и коју ћу доцније дјелимично изнети у дијелу о активностима господина Венса и господина лорда Карингтона.

Када је Немачка гурнула Изетбеговића у рат за унитарну босанскохерцеговачку државу и тиме у први план избацила муслиманско питање, наступио је додатни битни фактор и у америчкој политици — муслимански фактор у свијету и нафта због које је Америка и водила рат против Ирака. То је још више усмерило америчку политику против српског народа, а тиме и против сваке Југославије. Та околност од које ће у крајњој линији највише користити имати Немци, даје им могућност да се поново још више формално повуку као носиоци политике разбијања Југославије и тиме мање плаше остали свијет, па и своје партнере у Европској заједници.

Насупрот таквој америчкој политици према Југославији, особито њеној практичној апликацији на тлу Југославије коју је агресивно и надмено спроводио господин Цимерман, став нашег армијског руководства, кога сам ја стално износио и господину Цимерману, био је следећи.

Разбијање југословенске државе, и поред распада СССР-а не може бити стратешки интерес САД, поготово не дугорочни. *Југославија, независна, самостална и јака држава, увијек би била брана свим аспирацијама*

господарења Балканом, било да она долазе са Истока као до сада, или би се поново могле појавити сутра, било да долазе од Немачке као што је то било у прошлости, односно како је то данас. Поред тога, стабилна Југославија много доприноси укупној стабилности балканскога региона. Оба ова фактора су у интересу САД. Нису, наравно, у интересу Немачке која управо хоће да буде господар Балкана, а да би то била мора претходно потпуно разбити Југославију и кроз различите видове покорити њене разједињене државе. То ће најуспјешније учинити кроз гурање у рат једне против других. Зато САД гријеше, гледано и са становишта сопствених стратешких интереса, што судбину о будућности Југославије препуштају формално Европској заједници, суштински и стварно Немачкој.

Имајући у виду сву сложеност југословенске ситуације, нарочито међунационалне односе, *промјена постојећег друштвеног система у правцу изградње плуралистичког демократског друштва мора се одвијати тако да не угрози опстанак југословенске државе*. Ово утолико прије што разградња југословенске државе у реалним условима унутрашњег стања и јаким негативних спољних утицаја *неће ићи без крвавога грађанскога рата*. То се може постићи ако реформа државе као и реформа cjелокупног југословенског друштва иде организовано, а не стихијно, ако промјене почну од савезне државе и савезног устава, а не обратно, ако буду мирне, а не насилне. Дакле, потпуно супротно од процеса какви су се у пракси заиста и догодили. Сваком нормалном човјеку који воли своју земљу и свој народ, суочен са опасношћу распада земље путем грађанског рата, морају идеолошка и политичка увјерења бити у другом плану.

Оваква становишта армијско руководство заступало је и у комуникацији са осталим међународним партнерима, као и у земљи, јавно и нарочито аргументовано у институцијама система, посебно Председништву СФРЈ и СИБ-у.

00359437

Истакао сам господину Цимерману да његов практичан рад у Југославији у име америчке владе, не уважава два претходна става, да његово дјеловање помаже разбијању Југославије и то путем грађанског рата, да то није и не може бити интерес САД, али јесте интерес нових претендента на господарење Балканом, у овом случају постојеће немачке политике. У нашим почетним разговорима врло отворено сам износио наше ставове, док сам разлоге његовог понашања покушао везивати за недовољно познавање југословенских прилика, особито историје југословенских народа. Међутим, како су се ствари даље одвијале, постојало је све очигледније да дјеловање господина Цимермана није превасходно узроковано недовољним познавањем свих битних фактора унутрашње југословенске ситуације, већ политиком администрације САД у чијем је стварању и сам учествовао. Врло је карактеристично да се господин Цимерман потрудио да мени док сам био савезни секретар за народну одбрану потпуно онемогући сваки контакт са истакнутим личностима америчке администрације, посебно са секретаром за одбрану господином Чејном. Тако је господин Цимерман, свакако преко Стејт Департамента, онемогућио већ утврђену посјету господина Чејна Југославији и њеним оружаним снагама. Наиме, било је договорено да се та посјета реализује 5 – 8. јула 1990. године. У контакту са господином Чејном, преко војног изасланства САД у Београду, утврђен је и, како ме је војни изасланик у Београду обавјестио, од стране господина Чејна прихваћен програм посјете. Све се то одиграло за вријеме одсутности господина Цимермана из Београда. Када се господин Цимерман вратио у Београд на три или четири дана прије почетка посјете, посјета је сторнирана без икаквог правог образложења. Његово обећање да ће до посјете доћи нешто касније, у октобру исте године, наравно, никада није остварено.

У лето 1991. године три пута је био договорен мој сусрет са министром одбране Италије и сва три пута са

италијанске стране у задњи час отказиван. Познато је, међутим, да је све активности западних амбасада у Београду координирао господин Цимерман.

Конечно, када сам се због болести повукао са дужности савезног секретара и када су ми стручњаци ВМА, након неколико узастопних претраживања, предложили да, због специфичности налаза и прије евентуалне операције, обавим преглед у Војној болници „Wolter Reed” у Вашингтону, збило се нешто слично претходним догађањима. Захтјев за тај преглед покренут је и преко амбасаде САД у Београду. То се догодило када је господин Цимерман био ван Југославије. Војно изасланство САД у Београду је врло позитивно реаговало и изразило задовољство да може помоћи. По повратку господина Цимермана у Београд, ситуација се потпуно измјенила. Прво ми је понуђено да прегледе обавим у Америчкој војној болници у Франкфурту, па када ја то, по сугестији љекара ВМА, нисам прихватио, онда сам убрзо добио одговор да по одлуци Владе САД не могу бити прегледан у ниједној војној болници на територији САД. Дакле, могу у војној болници САД у Франкфурту, а не могу на територији САД. То је било у фебруару 1992. године. Зашто такав став? Очигледно због истих оних разлога ради којих је сторнирана посјета господина Чејна Југославији. Требало је онемогућити сваки мој контакт са оним кључним личностима америчке администрације који нису били потпуно увјерени да је политика САД према Југославији, посебно она коју спроводи господин Цимерман у самој Југославији, исправна и у интересу САД. Господин Цимерман се очигледно трудио да код америчке администрације слику о Југославији ствара само он својим информацијама, које су најчешће биле наручиване, па и спремане добрим дијелом ван Југославије.

Господин Цимерман ће остати запамћен као веома заслужан човјек за разбијање Југославије и веома одговоран за многу проливену крв у Југославији. Ја сам са

њим званично имао пет састанака, увјек у мојој канцеларији и увјек уз присуство његових и мојих сарадника. На свим састанцима су вођене стенографске белешке. Увјек су ти сусрети били са много међусобнога супротстављања. Један, међутим, од њих, када сам врло отворено рекао господину Цимерману куда Југославију води његово дјеловање, завршио се наглим прекидом разговора и његовим напуштањем моје канцеларије. Сви који поближе знају стварни рад господина Цимермана у Југославији нека га упореде са ставом кога је изнио у разговору са мном 3. јула 1990. године, „...ми смо увијек били и ми смо сада и бићемо за јединствену Југославију” (из стенографских бележака). Тај став је и на том састанку упорно образлагао, ваљда, утолико више што је и сам знао како је и мени познато да су све његове практичне активности супротне томе ставу. О личности господина Цимермана, нека посвједочи и писмо које ми је 06.03.1991. године својеручно написао.

„Амбасада САД
Петак, 6. март

Драги господине секретаре,

Секретар Венс ми је рекао да се састао са Вама и да се опорављате након операције. Хтео бих да му се придружим у жељама за ваше брзо оздрављење. Хоћу да нагласим након сазнања о вашем пензионисању, такође, да ми је било посебно задовољство успоставити лични однос и сарадњу са Вама. Често се сећам упозорења која сте ми благовремено давали у вези са југословенском кризом. Ова као и многа друга Ваша опажања, су ми много помогла у сагледавању и разумјевању југословенске ситуације.

С поштовањем
Warren Zimmerman”

00359438

EMBASSY OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

Friday, March 6

Dear Mr. Secretary,

Secretary Vance has told me of his meeting with you and that you are recovering from an operation. I wanted to you in wishing you a speedy and successful recovery. I also wanted to say, in light of the announcement of your retirement, how much I have gained from our personal relationship. I think often of the evenings you gave me very early in the Yugoslav crisis. Then, and many other observations you have made, have helped to deepen my understanding.

Sincerely,

Warren Zimmerman

Јасно је како је господин Цимерман „моја благовремена упозорења и опажања” и у коју сврху користио.

Већ је и досадашњи ток догађаја на драстичан начин показао какву је штету Југославији нанела таква политика међународне заједнице диктирана од стране проњемачке струје у спољној политици Бушове администрације. Увјерен сам да ће се врло брзо показати какву ће огромну штету та политика нанијети и широј међународној заједници, поготово ако и администрација председника Клинтонa настави истим смјером.

Уједињење Немачке, заједно са догађајима који су то уједињење првенствено омогућили – распад СССР-а и Варшавског уговора, слом режима реалсоцијализма у источноевропским државама – већ су битно утицали на укупна збивања у Европи, судбински су дјеловали на збивања у Југославији.

Немачка, након уједињења, у први план отворено ставља своје националне интересе. Она се већ данас понаша као европска суперсила, а невјешто скрива амбиције да сутра постане и свјетска суперсила. Њен утицај у свијету све више јача, док утицај других европских великих сила све више слаби. Докле ће ићи јачање тога утицаја и којим путевима ће ићи, то је за сада велика непознаница. Оно, међутим, што је већ сада извјесно јесте да нико у Западној Европи разноврсном ширењу немачкога утицаја неће моћи ефикасно стати на пут. Какве ће то имати последице по укупну безбједност свијета остаје да се види. Ако се „по јутру дан познаје“, онда је Немачка на примјеру односа према Југославији показала и свијету и својим партнерима у Европској заједници како ће се у будуће понашати и удругим крупним питањима – диктираће правила по којима ће се морати сви управљати, а партнерима ће оставити да бирају ко ће показати већу послушност у спровођењу тих правила у живот. Како, нпр, жалосно изгледају неки политичари Велике Британије и Француске који се упињу да буду носиоци спровођења немачке политике према Југославији, мислећи да ће тиме заварати и свој народ и остали свијет да су тобоже они креатори те политике. У једном разговору са господином лордом Карингтоном, након што је Европска заједница по грубом диктату Немачке признала Хрватску и Словенију, отворено сам му рекао шта мислим и питао га зашто је његова земља прихватила диктат Немачке, да ли види да се тим чином понавља Минхен и Чехословачка и да ће они коначно морати скупо плаћати рачуне такве политике. Лорд Карингтон ми је тада рекао да је он ратовао са Немцима шест година, да не би желио да

његови унуци опет ратују са Немцима, да је то засједање Европске заједнице, на коме је и он био, један од најмучнијих догађаја у његовој политичкој каријери и да је он тај састанак напустио прије његовог завршетка.

Немачка је на примјеру односа према Југославији пред цијелим свијетом демонстрирала да њена текућа политика, поред реалних националних интереса како их она види, апсолутно урачунава јаку и нескривену дозу реваншизма за поразе у претходна два свјетска рата, особито за пораз у другом свјетском рату. То се нескривено испољава у односу према српском народу. Свако греша ако мисли да се реваншизам ограничава само на неке народе и државе. Ваљда је природно да је реваншизам усмјерен највише према главним противницима. А главни противници који су поразили Немачку у II свјетском рату, као што се зна, били су СССР, САД и Велика Британија. СССР се распао, Велика Британија већ сада се повлачи пред агресивним наступима Немачке. Какав ће бити поновни сусрет Немачке сутра као свјетске суперсиле са САД и какав ће исход тога сусрета бити остаје да се види. Можда на тај одговор неће се толико дуго чекати колико то сада изгледа. Наравно, историја се не понавља, па се ни друштво не креће у форми затворенога круга, али се креће у форми узлазне или силазне спирале.

И раније нам је било познато негативно усмерено дјеловање Западне Немачке на збивања у Југославији. То су њени дипломатски представници у Београду, амбасадори и војни изасланици, нарочито крајем осамдесетих година, доста арогантно испољавали. Тако је нпр. војни изасланик Немачке у Београду знао да у комуникацији са својим колегама из западних земаља употребљава и овакве изразе: „Југославија не постоји... српске свиње... најбољи Србин је мртав Србин... не могу очима да видим ни једног Србина... ЈНА је најпоқваренија и најлажовскија војска свих времена, она има своје циљеве, ми знамо шта је у питању...”. Али, права агресија

Немачке на Југославију наступа, како сам раније истакао, када САД формално препуштају Југославију Европској заједници. Од тада Немачка наступа отворено на свим фронтовима — политичком, економском и војном. Њен циљ је врло јасан. На адекватан начин, а то значи економски, политички и комбиновано, а доцније ако буде требало и војно, овладати Балканом и као простором директне немачке експанзије и избијања на Средоземно море и као виталном стратегијском међуконтиненталном раскрсницом. Ради тога неопходно је разбити Југославију на мале државе, при чему не дозволити не само никакву сужену Југославију, већ се не сме дозволити стварање јединствене српске државе која би обухватала цио српски народ са простора Југославије, јер би и таква држава на Балкану била непремостива сметња њеним глобалним империјалним циљевима. Поред тога, што Југославију треба разбити, њене државе треба и међусобно тако посвађати да никакав споразум међу њима не буде могућ сада и у будућности. Зато их треба гурати у међусобни грађански рат око будућих граница. У ту сврху Немачка форсира да се сецесија одвија насилно, путем рата, а признавањем отцјепљених држава прије него су разрешена битна политичка питања и спорови, чије административне границе су у сваком погледу под знаком питања, само даје додатне инјекције за ратну опцију. Она прво форсира Словенију и Хрватску преко својих људи у врховима власти ових република, од којих су неки класични агенти немачке обавештајне службе, управља цјелокупном њиховом политиком. Политички курс независне унитарне босанскохерцеговачке државе, који је довео до грађанског рата у Босни и Херцеговини, Алија Изетбеговић почиње чврсто и самоуверено спроводити тек након посете Бону у јесен 1991. године и задаће коју је у том погледу добио од господина Геншера. На истој линији је и став Немачке (крај 1992. године и почетак 1993. године) да се међународно призна Македонија упркос енергичном противљењу Грчке, која је као и Немачка чланица Европске

заједнице и чланица НАТО пакта. Очигледно је да је Немачкој стало да неутралише евентуалну осовину Југославија, односно Србија — Грчка, јер то би била велика препрека реализацији немачких планова према Балкану.

Немци добро знају нашу историју. Знали су слабе и јаке тачке југословенске идеје, односно југословенске државе. Знали су коју улогу играју религије, традиције и особито међунационални односи. Зато су успјешно бирали слабе тачке у које су ударили клинове раздора. Један немачки обавештајац, радећи дуже време у Југославији и припремајући терен за оно што се збило и још се збива на њеном тлу, имао је, међу различитим питањима која су тражила одговоре, и једно овакво: „Није јасно зашто су се југословенски комунисти, који су у II свјетском рату побједили са југословенском идејом, одрекли те идеје за рачун националних идеологија”.

Ради остварења постављеног циља служе се свим средствима. При томе се и не труде много да то сакрију. У склопу таквога понашања за вријеме рата у Хрватској, након што сам ја у јавном иступању отворено оптужио Немачку као носиоца разбијања Југославије путем грађанског рата, мене је господин Геншер позвао на телефон да са мном разговара. Ја сам одбио тај разговор.

Наше оцјене о улози Немачке у збивањима у Југославији, засноване на тада актуелним подацима са којима смо располагали, износио сам господину лорду Карингтону и особито потпуније господину Венсу, и молио их да, ослонцем на земље из којих долазе, изврше утицај на Немачку. Тако једном приликом, док је био у припреми тзв. Венсов план, господин Венс ми је рекао да из Београда иде у Загреб на разговоре са Туђманом, а потом у Бон на разговор са Геншером. Ја сам на то примјетио да би било боље да прво иде у Бон код господина Геншера, а да у Загреб чак и не мора ићи, јер ће Загреб урадити дословно оно што Геншер наложи.

И у најновије вријеме захваљујући подршци коју је Немачка имала, у Бушовој администрацији, припреми јавног мњења преко медијског рата који се бескрупулозно води против Југославије, а посебно против Србије и српског народа ван Србије, вјешто је направљен и синхронизовано се изводи комбиновани маневар удара на СРЈ ради коначног постизања немачког циља. Спољња кљешта тога удара садрже сва до сада позната средства доктрине ниског интензитета — од медијског рата који пропагандно припрема и подржава све друге активности и који жртву агресије оптужује као агресора, преко политичких уцјена и притисака укључујући и постављање директних захтјева коју власт народ мора да бира, обавјештајних и субверзивних активности, економских, културних, спортских и свих других санкција, до пријетње војном силом и постепеном ескалацијом њене употребе. Унутрашња кљешта тога удара су такође веома разноврсна, али им је основна карактеристика да највеће резултате траже на бази унутрашњег раздора почевши од најширих макро — цјелина, па до група и појединаца. Све су искористили да југословенске народе окрену једне против других: религије једне против других, идеолошки реваншизам, ушли су и у поједине државне институције, политичке партије итд. Наравно, стање у нашој земљи им је то омогућило. Али су зато они то зналачки и максимално искористили. Зато смјешно дјелују они аналитичари или политичари који говоре „о грешкама међународне заједнице према Југославији”. Ту је ситуација потпуно чиста. Постоји неколико категорија земаља. Главни креатори политике тачно знају да је разбијање Југославије путем грађанског рата најефикаснији, а можда и једини пут постизања њихових властитих циљева. Зато нема ни говора о некаквим грешкама, већ је рјеч о добро смишљеној, припремљеној и изведеној намјери. Има земаља које све то добро знају и виде али се не супротстављају тој политици, или не нарочито снажно, због сопствених интереса па и страха да не би и сами дошли под неку врсту удара „новог свјетског поретка”. Има,

свакако, земаља којима сурно нису праве и потпуне информације доступне, па су им и ставови недовољно одређени. Али, нема никакве сумње, да код огромне већине земаља, без обзира на степен доступности тачних и потпуних информација и ефекте медијског рата, влада осјећање да се над једном малом земљом врши скоро незапамћено насиље, диктат, па и нескривени бијес, како се тај мали усуђује супротставити вољи свемоћних садашњих господара свијета.

Промене у СССР-у и источноевропским земљама, узроци који су до њих довели као и начини на које су извршене, заслужују посебну пажњу, јер су директно и индиректно врло битно утицале и на развој догађаја у Југославији. Темелита и потпуна анализа узрока слома СССР-а, његовог система и државе, нису и не могу бити предмет овога рада. Ја ћу се, зато, ограничити да укажем само на неке очигледне и мање више неоспорне чињенице и то углавном у мјери која захтјева разумјевање њиховога утицаја на збивања у Југославији.

Узроци слома система реалсоцијализма, распада Варшавског уговора и распада СССР-а као државе, примарно леже у крупним промашајима, како система реалсоцијализма, тако и у међудржавним односима заснованим на лагерским принципима. Унутрашње снаге у Совјетском Савезу које су увиђале те слабости очигледно нису нашле права рјешења како промашаје отклонити, па, ако треба, и цио систем промјенити, али Совјетски Савез као државу сачувати. Пут којим је ишао Горбачов довео је до распада и система, и СССР-а као државе. Било је видљиво, већ након прве године власти Горбачова, да он нема јасан, а поготово не операционализован концепт реформи. Лутао је и веома се поводио за ласкањима Запада који је тјерао воду на своју воденицу. Истовремено, Запад је врло организовано и вјешто користио како стварне промашаје реалсоцијализма, државног уређења у СССР-у и међудржавних односа унутар Варшавског уговора, тако и неспособност унутрашњих снага, прије свега у СССР-у, да нађу права

рјешења. Тако је наметао своја рјешења на разне начине, а највише преко својих људи, односно хвалећи и подстичући оне који формално и нису били њихови али су објективно радили за њихов рачун. Тај велики рат који се зове хладни рат, Запад је темељито и свестрано припремао и водио на дугу стазу, а максимално интензивирао у завршним операцијама рушења, са тежиштем на петој колони унутар СССР-а и источноевропских земаља. Зато процес распада СССР-а у почетку за многе није био лако уочљив. Вјешто се камуфлирао у обланду реформи – Перестројке. Камуфлажа је била утолико једноставнија и ефикаснија што су промјене заиста биле неопходне. Изгледало је да се процесом реформи руководи из Совјетског Савеза од стране државног руководства, а не споља како је заиста било, нарочито у завршној фази.

Процеси промјена још нису завршени али су неки битни резултати већ стварност. Распао се систем реалсоцијализма, распао се и Источни блок симболизован у Варшавском уговору, распала се совјетска држава, нестала је свјетска равнотежа односа снага. Тешко је рећи који ће од тих резултата имати већи значај за даљи развој односа у свијету. Мислим, ипак, да ће то бити распад совјетске државе.

Велики руски народ, који је чинио кичму совјетске државе, за сада је врло лоше прошао. Много га је остало ван руске државе. Она сама суочена је са великим унутрашњим проблемима – од економских и политичких до сопственог територијалног интегритета, јер, познато је, да се процеси дезинтеграције, када једном крену, не задржавају само на макро – плану, већ иду до краја и до дна по свим основама. Тако захуктале процесе није могуће лако задржати, поготово то не могу учинити они исти људи и оне исте политике које су те процесе повели баш на макро – плану. На међународној арени скоро никада улога Русије није била на нижој тачци. Када се такво стање упореди са заиста огромним потенцијалом кога има руски народ у свим областима

друштвенога стварања, пре свега велики број високообразованих људи, огромне природне економске ресурсе и велике снаге нуклеарног оружја, онда је сасвим извјесно да ће врло брзо, можда много брже него што сада изгледа, руски народ и руска држава заузети своје мјесто у свјетској заједници која јој заиста и припада. На који начин ће се то догодити то је данас тешко предвидети. Но, нема сумње, да ће тај повратак имати значајнога утицаја на укупна свјетска кретања, посебно на кретања у Европи и, разумије се, на Балкану.

Већ сам говорио како је и зашто Немачка преузела водећу улогу у разбијању Југославије. Она је то могла, у првом реду, због тога што се распао Совјетски Савез. Све догле док је постојала могућност да се заустави распад СССР-а, Немачка је и према Југославији наступала опрезно, а у отворену агресију кренула је када је било посве јасно да се Совјетски Савез дефинитивно и неповратно распада. Тако је исход борбе за југословенску државу, односно борбе против ње, директно зависио и од судбине совјетске државе. Потпуно је извјесно да би се могао одиграти и супротан ток догађаја, наравно у сасвим измјењеним условима, са другачијим димензијама и другачијим садржајима. Повратак јаке руске државе на свјетску сцену сигурно би утицао на промјену става, прије свих Немачке, а преко ње и Запада у цијелини, према СР Југославији. То би био животни интерес и СР Југославије и Русије.

Пошто је Запад југословенско политичко уређење третирао као комунистички режим, у суштини исто као и комунистички режим у СССР-у, то је рушење режима у Југославији само сегмент јединственог плана рушења свих „комунистичких режима” у свијету, а прије свега у Совјетском Савезу. Зато је Југославија и по тој основи била изложена истим или сличним ударима са Запада каквима је био изложен и Совјетски Савез. Ово нарочито долази до изражаја од када политика југословенске независности од Источнога блока по Запад више нема ранији значај. Сличност збивања у Ју-

гославији и збивања у СССР-у је и у томе што промјеном политичког система долази истовремено до распада држава — СССР-а и СФРЈ.

Из сусрета са представницима Оружаних снага СССР-а (прије свега посјета министра одбране СССР-а маршала Јазова Југославији и моје двије посјете СССР-у) изнијећу неке значајније утиске, не усуђујем се рећи оцјене, о понашању Оружаних снага СССР-а. Руководиоци Оружаних снага СССР-а са којима сам ја разговарао подржавали су политику Перестројке, нарочито у почетку, иако су изражавали резерве према неким конкретним потезима те политике. Формално су подржавали и примјену политике Перестројке на оружане снаге, али су изражавали најпунију резерву, а потом и директан отпор што се Перестројка у оружаним снагама СССР-а изводи по диктату Запада. То се посебно односи на начин како се спроводила политика промјене доктрине — одустајање од „офанзивне доктрине” и прелазак на такозвану „доктрину самодовољности”. На концепцијском и стратегијском нивоу то се још и дало разумјети, али на оперативном и тактичком нивоу то је заиста изазивало формално подсмјех, а суштински невјерицу и дубоко неслагање високих старешина Совјетских оружаних снага са таквом политиком. Приликом посјете Генералштабној академији СССР-а, на моја питања из те сфере, често сам добијао одговор да би објашњење морао потражити не код њих већ код политичара или, најчешће би рекли, код министарства иностраних послова. Директно су били против политике једностраног смањења и слабљења оружаних снага СССР-а, док истовремено оружане снаге Запада, посебно оружане снаге САД-а, јачају, нарочито квалитативно, упорно остајући при политици „стратегије такмичења”. Како се распад СССР-а све више приближавао и постајао опипљивији и очигледнији, то је збуњеност совјетског војног руководства постајала све већа. Но, упркос томе, ја нисам имао прилике чути било какав став нелојалности, још

мање непослушности, војних руководиоца са којима сам се сретао према званичној државној политици Горбачова.

Што се тиче односа Горбачова према збивањима у Југославији и улози ЈНА у тим збивањима, ја могу само посредно закључивати. Можда нешто о томе говори податак да ме приликом моје прве посјете оружаним снагама СССР-а у функцији савезног секретара у септембру 1990. године, Горбачов није примио, иако су Јазова, за време његове посјете Југославији годину дана раније, примили председник Председништва СФРЈ и председник СИБ-а. Образложење је било да је заузет припремама реферата за пленум ЦК о националном питању у СССР-у. Било је одређено да ме умјесто Горбачова прими Јаковљев. Узгред, ја сам неке неспоразуме око термина пријема искористио да одбијем сусрет са Јаковљевим зато што сам са подозрењем гледао на његову улогу у збивањима у СССР-у. Пар недјеља касније у Москви је боравио Лончар, тадашњи министар иностраних послова СФРЈ. Њега је Горбачов примио на разговор, за њега је имао времена.

Врло значајну улогу у збивањима у Југославији имао је и има Ватикан. Утицај Ватикана је веома разнолик, добро организован, стрпљиво припреман на дугу стазу и ефикасно извођен, потпуно синхронизовано са свим осталим спољњим и унутрашњим факторима разбијања Југославије. У религиозној сфери вјешто су развијане и стално актуелним догађајима подгрејаване тезе о супериорности римокатоличке религије над православном и немогућности коегзистирања те двије религије у једној држави због тога што католичка припада развијеној цивилизацији, а православна дивљачком истоку. Са омладином се радило нарочито интензивно. У Југославији је позната једна директива Ватикана упућена католичком свештенству да са омладином треба добро радити до њене 17. године старости, а после се

00359444

може препустити било коме. То су заиста досљедно спроводили у живот.

Католичка црква је без икаквих, чак и формалних, устезања директно ангажована у свим политичким активностима, нарочито предизборним. Ово посебно вриједи за Хрватску.

Све своје активности на тлу бивше Југославије Ватикан је и финансијски подржавао. Нарочито је његов допринос велики у обезбеђењу средстава за наоружавање хрватске војске од првих дана њеног стварања.

У Турској и Аустрији појавили су се стари империјални прохтјеви према југословенским просторима којима су некада господарили, па су и њихова ангажовања у југословенским догађајима била у складу са тим. Аустрија је ипак дјеловала више као истурена рука Немачке, посебно у првој фази када се Немачка држала у позадини сцене. У садашњим условима Аустрија и не може бити ништа друго него пион у немачким рукама, па стога и на југословенском простору може само у том својству дјеловати, без обзира на њене амбиције.

Италија је често мјењала свој став према Југославији. Углавном је настојала да слиједи званичну политику САД. Интереси Италије у односу на Југославију су разноврсни и противурјечни. Италија има претензије на дјелове југословенске територије, али она такође зна да њене претензије на Балкану у конкуренцији са Немачком немају никаквих изгледа на успјех. Јасно је такође да не може бити дугорочни стратешки интерес Италије да Немачка на широком простору изиђе на Средоземно море. Поред тога, процеси дезинтеграције у сусједној Југославији не могу остати без утицаја на исте процесе који латентно постоје у Италији. Све је то утицало да ставови Италије према Југославији до сада нису били екстремни.

Однос Албаније према Југославији одређен је нескривеним циљем да дијелове југословенске терито-

рије са већинским албанским становништвом припоји себи. То се једнако односи на западну Македонију као и на Косово и Метохију. Начин на који се то хоће постићи има неколико опција и примјењује се она за коју се оцијени да је најприкладнија унутрашњем стању у Југославији и међународном окружењу у датом времену.

Мађарска је играла дволичну улогу. Јавно, углавном, подржавала је јединство Југославије, а стварно подржавала политику разбијања Југославије укључујући и илегално наоружавање војски сецесионистичких република Хрватске и Словеније.

Румунија је стално одржавала коректне односе.

Бугарска је имала променљиве ставове на који су, поред других фактора, увијек битно утицали однос и претензије према Македонији.

Став Грчке према Југославији заслужује посебну пажњу. Тај став је доследан одраз историјског сазнања да су судбина Грчке и Југославије уско повезане. Сви претенденти на владање Балканом, било са Истока или са Запада, увијек су на исти или сличан начин угрожавали независност Грчке и Југославије, посебно Србије у оквиру Југославије. Зато су, Грчка и Србија, односно Југославија, увијек били у савезничким, а никада у непријатељским односима. Тако је, у ствари, и сада, без обзира на нове услове и нова формална савезништва. Немачке претензије владања Балканом, која се при томе користи разним савезницима са такође аспирацијама према Балкану, или његовим појединим дијеловима, једнако угрожавају Грчку и њене државне и националне интересе, као што угрожавају Југославију, посебно Србију. Зато је став Грчке према Југославији, односно Србији, увијек био крајње коректан и пријатељски.

Према процјенама Штаба Врховне команде крајем 1989. године, управљање збивањима у Југославији до-

00359445

минантно преузима страни фактор. Пуне двије године прије тога, Штаб Врховне команде указивао је да се то вријеме великом брзином приближава. Доказивали смо да је, ако се не крене другим путем који смо предлагали, о чему ћу доцније подробније говорити, распад Југославије неминован, као и то да тај распад, у оваквим унутрашњим и међународним околностима, може бити само путем крвавога грађанскога рата, чије димензије и последице нико није у стању предвидјети. Нас су разбијачи Југославије ућуткивали тврдњама да ми плашећи народ грађанским ратом, заправо хоћемо да уведемо војну диктатуру. На жалост, ни многи други, који нису били свијесни разбијачи Југославије, нису сувише озбиљно узимали та упозорења. Чак смо почели бивати и досадни за многу фину господу, плашећи и тобоже узнемирујући народ без разлога пријетњом грађанским ратом. Упркос томе, ми смо, ипак, упорно и без прекида упозоравали на опасност, коју само политички и војни сљепци нису видели, и предлагали врло конкретне мјере како томе стати на пут. Комплетну, битну аргументацију о томе изнијећу у наредном поглављу. Овдје само хоћу да укажем, у оквиру излагања о утицају страног фактора на збивања у Југославији, у које време је Штаб Врховне команде оцијенио да страни фактор објективно преузима одлучујућу улогу у управљању југословенском кризом. И данас, са ове дистанце, ова оцјена није доведена у питање.

То је, дакле, било знатно раније него што су поједине међународне институције и формално, уз легалну сагласност, па и позив одговарајућих југословенских институција, преузеле послове разрешења, тачније рећи правога „замршења” југословенског чвора. Желим подвући да је војно руководство увијек стајало на становишту да се не смије прихватити никакво легално посредовање, односно мијешање међународних институција у унутрашње ствари наше земље. На жалост, тај наш став није прихваћен нити на проширеној сједници Председништва СФРЈ, на којој су учествовали и

председници република, односно председници председништва република као и један број функционера Федерације, нити на сједници СИБ-а, на којима је та тема била на дневном реду.

Хронологију активности међународних институција – Европске заједнице, Конференције о Југославији, Уједињених нација и њихових групних или појединачних представника – и њихов ефекат на збивања у Југославији нећу износити, јер је то углавном познато. Изнијећу, прије свега, активности војске и њених представника у тим збивањима као и моју оцијену ангажовања међународних институција у Југославији са становишта користи, односно штете по Југославију и њене народе.

Однос представника Европске заједнице према војсци имао је неколико фаза. Прву фазу чине активности на довођењу Месића на дужност председника Председништва СФРЈ са циљем да се, поред осталог, оствари и таква контрола над војском која ће онемогућити било какву употребу војске за рачун српских интереса, или неку самосталну улогу војске. У тој фази представници Европске заједнице, који су боравили у Југославији по разним основама, нису ни покушавали да укључе представнике ЈНА у било какве разговоре. Та фаза, међутим, брзо је завршена, јер су се они као и Месић, на врло драстичан начин, увјерили да не могу остварити никакав утицај на војску. То није било могуће из два разлога. Месић није могао остварити никакав лични утицај као председник Председништва, између осталог и због тога, јер се већ довољно јавно компромитовао као разбијач Југославије. Сви његови покушаји на том плану су испадали чак и смијешни. Познато је његово издавање наредби војсци преко средстава јавног информисања које смо ми у Штабу Врховне команде једноставно игнорисали, односећи се према њима као да и не постоје. Са становишта Устава, Закона о народној одбрани и Правилника о раду Председништва СФРЈ,

00359446

те Наредбе војсци које је Месић сам издавао заправо нису ни биле наредбе. Месић у Председништву није могао донијети никакву одлуку коју је желео, јер је у то вријеме однос снага био четири према четири. Из таквог односа снага, Председништво, на жалост, није могло донијети ни друге одлуке које је Штаб Врховне команде предлагао, а које су биле у корист одбране Југославије.

Друга фаза односа Европске заједнице према ЈНА састоји се у њиховоме покушају да остваре контролу и командовање Војском преко СИВ-а, тачније преко Анте Марковића. То су они покушали остварити уз здружну подршку Анте Марковића и његових присталица у СИВ-у. Ми смо на сједницама СИВ-а, као и у свим другим приликама, те покушаје одбили и то на такав начин да став Војске о томе питању није остављао никакве наде да се може било шта постићи. Ово је нама било утолико лакше учинити што је тај њихов покушај био потпуно неуставан. И у овој фази, представници Европске заједнице нису имали никакве директне контакте са ЈНА.

Трећа фаза је наступила када су Председништво СФРЈ напустили Месић, Дрновшек, Тупурковски и Боггићевић. Тада су представници Европске заједнице одлучили да са војском директно комуницирају, зато што нису жељели да признају, како су они звали, „крње или српско Предсједништво”. Тако је наступило вријеме када је Запад гурао ЈНА на самостално дјеловање, док нас је прије тога оптуживао за самостално дјеловање и непослушност према цивилним властима. Став Штаба Врховне команде непрекидно је био исти. Нити смо раније дјеловали самостално када су нас за то оптуживали, нити смо хтијели прихватити самосталну улогу када су нас на то гурали. Разлози за такав наш став произлазили су из наших процијена и дубоких увјерења да је то једино исправно становиште о првом фундаменталном питању односа политике и војске, односно државе и војске, без обзира на сву компликова-

ност и специфичност југословенске ситуације, па, ако хоћете, још више због те специфичне, вишестрано компликоване ситуације и без обзира што смо трпјели противурјечне критике — једном, да морамо узети све у своје руке, преузети власт, други пут, од тих истих или неких других критичара, свеједно, како се сувише мјешамо у политику. Што се фактографије догађаја тиче нису били у праву ни једни ни други, а што се оцјене исправности поступака и наших темељних опредјељења тиче, данас још чвршће него у то вријеме, сматрам да су била једино исправна и да би свако друго понашање било горе по земљу, а неупоредиво горе, по војску. Но, потпунију обраду односа војске према државним институцијама и посебно према Председништву СФРЈ као врховном команданту — проблеме, дилеме, алтернативе и рјешења — изложићу у другом дијелу овога рада, јер то је свакако једно од централних питања од кога зависи историјска оцјена о улози оружаних снага, посебно ЈНА, и њенога руководства у југословенској кризи. Овдје се само дотичем овога питања у мјери потребној да се разумију услови у којима се ЈНА ангажовала у комуницирању са појединим институцијама и појединцима из Европске заједнице и Уједињених нација.

По одобрењу Предсједништва СФРЈ — дијела који је тада био у функцији — Штаб Врховне команде је прихватио директно комуницирање најпре са представницима Европске заједнице, затим конференције о Југославији и коначно Уједињених нација. У процесу рада и по предлозима Штаба Врховне команде, Предсједништво СФРЈ је утврдило следеће битне оквире и принципе тога комуницирања.

Први принцип јесте да ЈНА не прихвата улогу самосталног политичког фактора у разговорима са међународним институцијама, већ ће се ограничити на она питања војске која су по Уставу СФРЈ и Закону о народној одбрани у надлежности ССНО. О питањима која

буду покретана изван тога, тражиће став Председништва СФРЈ.

Други принцип јесте да све одлуке о употреби или било којој улози ЈНА, а која су у искључивој надлежности Председништва СФРЈ, само их Председништво може донијети. У примјени овога принципа карактеристична су два примјера. На једном састанку са господином Венсом и његовим сарадницима у ССНО-у³, јасно сам му рекао да је излишно покушавати са притисцима на нас да ССНО преузме улогу Председништва СФРЈ, односно Врховног команданта, пошто ми то због наших фундаменталних одређења нећемо учинити, да ћемо поштовати одлуке Председништва СФРЈ, без обзира да ли оно радило у пуном или смањеном саставу. При томе сам му рекао, између осталог: „Ви се потрудите да приволите и остале чланове Председништва СФРЈ да учествују у његовом раду, утолико прије што Ви то вјероватно можете.“ Ваља рећи да је после тога у Хагу одржана сједница Предсједништва СФРЈ у пуном саставу (то је ваљда и посљедња сједница Предсједништва у пуном саставу) и да су на тој сједници донијете одлуке које смо ми предложили и које су биле на линији заустављања рата у Хрватској и окретања ка мирним процесима рјешења кризе.

Други примјер је везан за разговоре у Женеви, када су утврђивани основни принципи Венсовог плана. Састанком је руководио господин Венс уз повремено учешће господe лорда Карингтона и Марка Голдинга. Из Југославије састанку су присуствовали Милошевић, Туђман и ја. Почетни предлог Голдинга био је да се у зоне под заштитом снага Уједињених нација не укључи Кнински регион. Ово је произлазило из њиховог почетнога одређења да се снаге Уједињених нација ангажују само тамо гдје су још сукоби у току, а они су оцјењивали да су ЈНА и српска власт у Книну обезбје-

³ На свим олим састанцима су вођене стенографске белешке.

дили мир тако да тамо нема потребе за снагама Уједињених нација. Они, очигледно, у овој фази још нису сасвим разумјели сложеност проблема. Таквом ставу се Туђман супротставно, што су Венс и Голдинг, не одмах, већ накнадно, уважили. Тада су Венс и Голдинг тражили да се утврде границе зона које ће бити под заштитом снага Уједињених нација. Туђман је рекао да те границе најбоље зна ЈНА, јер да је она то већ све запосјела. Ја сам том приликом, а и доцније у даљој елаборацији Венсовог плана, чврсто стајао и остао на становишту да је утврђивање граница ствар политике, а не војске, да и у овом случају војска неће утврђивати границе, да то морају учинити представници хрватске власти са представницима легалних власти српског народа у Крајини, уз учешће представника Уједињених нација. Све док сам био на дужности савезног секретара, сви представници ЈНА који су по ма којој основи учествовали у разради Венсовог плана, морали су поштовати те ставове. Тај став се односио и на све друге могуће случајеве о утврђивању граница, па и на Превлаку.

Пошто је око Превлаке било, а вјероватно ће још бити расправа и разних шпекулација, баш је овдје прилика да кажем све битне чињенице о третману Превлаке. Док сам ја био савезни секретар за народну одбрану, Превлака је увјек третирана као дио Бококорског залива, а то значи као дио Црне Горе односно Југославије. Из тога су произлазили и сви конкретни потези и то: 1) када су хрватска војска и полиција извршиле инвазију дијела Превлаке који није био у оквиру гарнизона ЈНА, ЈНА их је протјерала и Превлаку потпуно ослободила; 2) због таквога нашега става у то вријеме није ни могло бити ријечи о тражењу „специјалног статуса“ за Превлаку, па сходно томе никада, у моме присуству, у Предсједништву СФРЈ није одлучено да се за Превлаку тражи специјални статус. Све шпекулације које су лансиране како сам ја или неко други (ваљда се мисли на Милошевића) наводно имао задужење од Предсјед-

ништва да тражим специјални статус за Превлаку су, очигледно, накнадно конструисана неистина каквих иначе има напретек. Када би чак Предсједништво тако нешто и закључило, ја то не бих могао прихватити из разлога односа војске према политичким питањима какво је и питање међурепубличких граница; 3) коначно, разграничење међу републикама није предмет Венсовог плана.

Када је већ ријеч о почетном документу Венсовог плана који је припремљен на састанку о коме је ријеч, Венс је предложио да тај документ потпишемо Милошевић, Туђман и ја. Ја сам том приликом ставио опаску да ћу потписати докуменат прихватајући само обавезе ЈНА које из њега произлазе, јер те обавезе нису излазиле из оквира већ донијетих одлука Предсједништва СФРЈ о ангажовању ЈНА у Хрватској. Затим сам предложио да, поред нас тројице, докуменат потпишу господа Венс и лорд Карингтон. Венс је предлог прихватио и докуменат потписао, а лорд Карингтон није, јер је прије завршетка састанка напустио Женеу.

4 February 1992

General Veljko Kadijevic (rtd)
Belgrade

By [Signature]

I was very sorry to learn last month of your resignation, as Federal Secretary for National Defence, on grounds of ill health. Although on occasions we held differing opinions, there was no doubt in my mind that both of us were sincerely seeking a peaceful settlement fair to all. I greatly respect your integrity and professionalism. I know that Cy Vance was especially grateful to you for your support for the mounting of a peacekeeping operation, and indeed without your efforts the 2 January Sarajevo accord would not have materialised. We are still some way from getting a UN force on the ground, but I hope that my visit to the region from 5-7 February (during which I will meet General Adzic) will help the process along.

I wish you a long and happy retirement.

[Signature]

Трећи принцип јесте да ће Предсједништво СФРЈ увјек, када за то има могућности, претходно заузимати ставове пред учешће представника ЈНА у разговорима са представницима међународних институција. Ово је ријетко практиковано само зато што су састанци са представницима међународних институција заказивани и припремани са њихове стране тако да се тек по доласку на те састанке знало тачно шта је предмет састанка и шта се конкретно тражи или предлаже. Брзо сам схватио да су тако радили сасвим свјесно. Наиме, они су жељели наметати своје ставове које би унапред припремали, а нама не би остављали вријеме да те ставове проучимо како ваља и у њима видимо све могуће замке каквих је увјек било. Због таквог понашања, нарочито представника Европске заједнице, па и председавајућег конференције о Југославији лорда Карингтона, ја сам једном одбио да се одазовем његовом позиву на састанак, а други пут сам одбио сусрет који ми је хтио намјестити у Хагу са Тусом и другим представницима хрватске стране.

Да би употпунио слику о улози лорда Карингтона као председавајућег конференције о Југославији, поред онога што сам већ рекао, цитираћу и кратко писмо које ми је упутио 4. фебруара 1992. године, дакле непуних мјесец дана након мога повлачења са дужности савезног секретара.

„Драги генерале,

Било ми је веома жао када сам прошлог мјесеца сазнао за Вашу оставку на дужност савезног секретара за народну одбрану због здравствених разлога. Иако смо повремено испољавали различита гледишта, по моме мишљењу нема сумње да смо обадвојица искрено трагали за мирним решењем праведним за све. Ја веома уважавам Ваш интегритет и професионалност. Знам да вам је Сајрус Венс посебно захвалан за подршку у изради мировне операције, као и да без ваше подршке сарајевски договор од 2. јануара заиста не би био материјализован. Ми смо још удаљени од доласка снага

Уједињених нација на терен, али се ја надам да ће моја посета региону 5-7. фебруара (за време које ћу срести генерала Ацића) помоћи убрзавању процеса.

Желим Вам дуг живот и задовољство у пензији.

Искрено П. Карингтон."

445 LEXINGTON AVENUE
NEW YORK, N.Y. 10017-2400

January 15, 1992

Dear General Kadijevic:

Thank you for your letter of January 8th. I was, of course, pleased to hear that you intend to get to the bottom of the tragic incident involving the EC helicopter. I agree with you that it is vital that such incidents not recur.

I am also pleased that the cessation of hostilities - now in its twelfth day -- continues and is being strengthened in accordance with the Sarajevo Accord. The arrival of the United Nations Military Liaison Officers will, I am confident, be of real assistance to both sides in ensuring the definitive cessation of hostilities.

It goes without saying that your own role in the peace process was essential. If this tragic conflict can be brought to a peaceful resolution for the benefit of all your people, and I hope and pray it can, you will have every reason to be proud of your stewardship. I wish you good health and good fortune in your retirement and will look forward to meeting with you again when I am next in Belgrade.

Sincerely,

Cyrus R. Vance
Personal Envoy of the
Secretary-General of the
United Nations

General of the Army
Veljko Kadijevic
Federal Secretariat of National Defense
Belgrade

44

Четврти принцип јесте да се након свакога састанка подnose извештаји Председништву СФРЈ о резултатима, евентуалним преузетим обавезама. Председништво је заузимало ставове на бази тих извештаја, па је о томе, као што је познато, скоро редовно издавало и јавна саопштења. Саопштења су имала за циљ да иностраним факторима јасно ставе до знања како они, ба-

445 LEXINGTON AVENUE
NEW YORK, N.Y. 10017-2400

February 14, 1992

Dear General Kadijevic:

As I am sure you know, the Secretary General has just decided to recommend to the Security Council the establishment of a United Nations peacekeeping operation on the basis of the Concept and Plan described in Annex III of his report to the Council on December 11, 1991. I want to let you know how much I appreciated your support and cooperation during the arduous months of work which resulted in this recommendation.

While there were, of course, sometimes issues on which our views differed, I always benefited from our candid and wide-ranging discussions. I trust that your health has improved and that you are now able to enjoy the release from your heavy duties.

With best wishes, and looking forward to seeing you soon again.

Sincerely,
Cyrus R. Vance
Personal Envoy of the
Secretary General of the
United Nations

General of the Army
Veljko Kadijevic
Federal Secretariat of National Defense
Belgrade

45

00359449

рем што се војске тиче, не мог, пречити Председништво СФРЈ да обавља своју уставну функцију Врховног команданта.

Пети принцип јесте да, у процесу елаборације и реализације Венсовога мировног плана, војска неће супституирати остале државне органе СФРЈ, што је, такође, била и намјера иностраних преговарача, већ ће радити само свој дио посла. На томе сам ја особито инсистирао и унутар земље и према иностраним преговарачима, посебно према Венсу. То је уродило плодом, јер су Венс и његов тим коначно прихватили сарадњу са Државним комитетом кога је формирало Председништво СФРЈ и на чијем челу је био Борисав Јовић. Тиме су они фактички признали и Председништво СФРЈ.

Која су основна искуства и поуке из укупног армијскога и мога личног ангажовања са међународним факторима у југословенској кризи?

Најважнија поука јесте да у тражењу рјешења међународни фактори полазе искључиво од сопствених интереса, односно, још тачније, од интереса оних који доминирају међу њима. У нашем случају то су Немачка и САД у мјери испреплитања њихових политика на начин и из разлога које сам претходно изложио. Само је то сазнање било довољно да се увјерим колико је армијско руководство било у праву када смо се противили легализацији уплитања страног фактора у нашу кризу.

Из таквог њиховог полазног становишта произлазили су и конкретни оперативни поступци. Они су увјек долазили са готовим рјешењима, умјесто да траже, заједно са Југословенима, рјешења која ће произлазити из реалног стања у Југославији и из одређења да се тражи праведно, мирно али и дуготрајно рјешење које неће већ сутра изазвати сукобе. Пошто су рјешења са којима су долазили скоро увјек била у суштини против јединства Југославије и обавезно против интереса

00359450

српског народа, са изузетком Венсовог плана, то, логично, од стране стварних бранилаца јединства Југославије и интереса српског народа, нису могла бити прихваћена. Следило, је потом, насилно наметање рјешења које је неминовно водило, поред осталог, и у крвави грађански рат. Потпуно је извјесно да су доносиоци тих одлука добро знали да оне воде у грађански рат. Њима је управо такав рат требао да би, поред постижања основног циља о коме сам већ говорио, лакше оправдали своју политику диктата, да би, истовремено, тако утрли пут политици нових диктата. Заиста је цилично што су најгрлатији у позиву на кажњавање главних криваца за грађански рат у Југославији управо они људи и њихове политике који су заиста прави узрочници и аранжери тога рата. Поред тога, то нису политички неписмени људи да не би тачно знали о чему се ради, због чега је њихова лична одговорност утолико већа.

Ја сам се увјек на свим састанцима са тим разним представницима међународних институција осјећао понижен, утолико прије што је велики број њих демонстрирао врло мало познавање стварнога стања у Југославији, не показујући ни жељу да га употпуни, а истовремено су се понашали крајње арогантно. У томе је посебно предњачио тадашњи министар иностраних послова Холандије Ван Дер Брук, који је у исто вријеме био најдоследнији реализатор немачке политике на тлу Југославије. Човјек који се највише трудио да што дубље и свестраније упозна реално стање и продере у суштину сложености југословенске кризе и који је, барем док сам ја био на дужности савезног секретара и са њиме радио, показивао највећи степен објективности, јесте господин Венс. Потпунијем разумјевању његове улоге и моје оцјене те улоге могу доприњети и кратки изводи из преписке коју смо водили у јануару и фебруару 1992. године након мога повлачења са дужности савезног секретара.

У свом писму од 15. јануара 1992. године, С. Венс између осталог, пише:

„Задовољан сам да се прекид непријатељстава — са већ дванаести дан — наставља и учвршћује у складу са Сарајевским договором. Долазак војне групе официра везу Уједињених нација ће, уверен сам, бити од стварне помоћи обема странама у обезбеђивању дефинитивног прекида непријатељстава.

Не треба посебно наглашавати да је Ваша лична улога у мировном процесу била суштинска. Уколико овај трагични конфликт буде доведен до мирнога разрешења на добробит ваших народа, а ја се надамо, молим да то буде, Ви ћете имати пуно разлога да будете поносни на Ваше дјеловање. Желим вам добро здравље и срећу по повлачењу са дужности и радовању се поновном сусрету са Вама када опет дођем у Београд.”

Поново сам, 14.02.1992. године, примио писмо од господина Венса,

„Драги генерале Кадијевићу,

Сигуран сам да Вам је познато да је генерални секретар управо одлучио да препоручи Савету безбједности установљење мировне операције Уједињених нација на основу концепта и плана описаних у Анексу III његовог извештаја Савету од 11.12.1991. године. Желим да Вам дам на знање колико сам уважавао Вашу подршку и сарадњу кроз неколико мјесеци исцрпљујућег рада који је резултирао овом препоруком.

Иако је при том, наравно, понекад било питања о којима смо имали различита мишљења, ја сам увјек имао користи од наших искрених и исцрпних разговора. Вјерујем да Вам се здравље поправило и да сте у могућности да се релаксирате након одласка са одговорне дужности.

С најбољим жељама и у очекивању да Вас ускоро видим.

Искрено
С. Венс

Лични изасланик генералног секретара УН

На то писмо сам одговорио 17.02.1992. године. Цитирајући изводе из њега из којих ће се видјети моја оцјена о Венса и моје упозорење њему шта се све може очекивати у Југославији.

Драги господине Венс,

Посебно се радујем одлуци генералног секретара да препоручи Савету безбједности да пошаље Мировне операције Уједињених нација у Југославију. Знам да је ова улога у томе кључна. Ви сте боље него многи другима разумјели сву сложеност југословенске ситуације. Истовремено сте уважили да је мирно и праведно разрешење југословенске кризе у највећем интересу свих југословенских народа, али и међународне заједнице. То ме да сте се Ви као и лорд Карингтон увјерили да сам ја максимално и стално био опредјељен и радио за мирном демократском разрешењу југословенске кризе. Морам Вам рећи да сам још увјек веома забринут за коначан исход, јер су снаге у Југославији и ван ње су супротно желе веома јаке и учиниће све да Ваш план не успије. Ја те снаге врло добро знам. Њих се мора узети врло озбиљно да би их се онемогућило...”

Показало се, на жалост, да је моја опрезност била претјерана и да су снаге које су се опредјелиле за разбијање Југославије ради остварења властитих циљева, биле јаче и на међународној и на нашој домаћој сцени од снага које су се бориле за очување Југославије, односно за миран пут разрешења југословенске кризе.

Дипломатски представници већине земаља Европске заједнице у Југославији под руководством господина Цимермана, стално су вршиле разноврстан комбиновани притисак на ЈНА, ангажујући снаге сполучно и многе снаге унутар земље. Циљ је био да се ЈНА потпуно неутралише, или максимално отупи њена агресивност. Стално смо били обасути писменим и усменим упозорењима, непрекидним захтјевима за примирењем и тражењем објашњења шта то Армија ради; упозорењима као нпр. зашто ЈНА у борби употребљава авијацију када авијацију нема друга страна (сада су у

Босни и Херцеговини отишли знатно даље, па су издејствовали забрану употребе авијације Војске Републике Српске, а потом предузели и друге војне мере, уз сталну претњу војном интервенцијом), зашто употребљавамо у борби тешко наоружање, зашто блокирамо луке на Јадрану, док им у исто вријеме није сметало што су блокирани неки гарнизони ЈНА у Хрватској итд. Упорно су лансирали лаж о неслагањима у војном руководству. Посебно су се потрудили да ослонцем на домаће помагаче и политиканте онемогуће мобилизацију, јер су знали да је то кључ брзог и успјешног рјешења рата у Хрватској. У почетку су покушавали да у односу на ЈНА играју улогу добронамјерних и објективних посматрача. Како су сукоби постајали све већи, то су и њихове маске, објективних и неутралних, све брже падале.

* * * *

Као што сам већ навео, утицаји међународних фактора на збивања у Југославији били су врло разноврсни и противурјечни, више негативни него позитивни. Дјеловали су на дугу стазу – фактички од времена настанка прве Југославије – да би у завршној фази разбијања СФРЈ преузели доминантну улогу, управљајући југословенском кризом и намећући своја рјешења.

Уз све противурјечне интересе страних фактора у односу на Југославију, и то интересе по разним основама, у одлучујућем моменту преовладао је немачки, па је тај интерес, уз подршку Бушове администрације, одиграо пресудну улогу у разбијању СФРЈ као државе као и у избору начина тога разбијања.

Спровођење одлуке о разбијању Југославије базирано је на четири основне идеје: 1) Ослонцем на националне и религиозне противурјечности и сукобе из историје југословенских народа, максимално даље распламсати националистичке страсти и на тој основи окренути све народе Југославије једне против других у разним комбинацијама привременог савезништва.

Грађанским ратом у Југославији најлакше се постиже циљ разбијања југословенске државе и уједно успјешно маскира потреба стављања тих „нецивилизованих балканаца“ под контролу чак и путем примјене војне силе када се они претходно добро исцрпе у међусобним борбама; 2) Југославенску државу разбити методом „домино теорије“, тј. чим оде једна република она за собом аутоматски повлачи остале. Зато у почетку треба одабрати ону која има највише услова да се одијепи и од ње почети процес разбијања – а то је Словенија; 3) Под видом борбе против комунизма и његових остатака, користећи при томе и стварне промашаје система, распламсати идеолошки реваншизам, покорити непослушне и тиме, опет, пред свијетом маскирати употребу свих средстава, укључујући и војна; 4) Максимално користити своје људе у врховима власти Федерације и република, почевши од класичних агената каквих је било нарочито у Словенији, Хрватској и Федерацији, па до каријериста и превртљиваца, тако да се разбијање Југославије изводи и по форми као њена унутрашња ствар, а не као диктат и усмјерење споља.

У суштини спољни фактор дјелује на начин да већ постојеће кризе и сукобе распламсава, иницира и нове, а потом се појављује као спаситељ, санатор ситуације. У свим овим активностима разбијања СФРЈ испољен је врло висок степен координације свих снага које су у томе учествовале. Када се има у виду да су те снаге имале и имају веома противурјечне интересе, онда је јасно колико је, поред вјештине вођења, био неопходан и ауторитет наредбодавца да би све снаге складно и у једном правцу дјеловале.

Нама је у Штабу Врховне команде увјек било врло јасно с ким имамо посла и ко нам је стварни непријатељ. Утолико прије, што је само такав непријатељ могао у свим доменима – државним, политичким, војним – брзо и компетентно реаговати на све наше предлоге, одлуке и мјере. Такав противник, у међународним околностима какве су створене мимо моћи утицаја

СФРЈ, да би му се успјешно супротставили, захтјевао је нешто сасвим друго од онога што је СФРЈ представљала већ дуги низ година, а нарочито у посљедњој деценији свога постојања. О томе у наредном поглављу.

00359453

ГЛАВНИ ПРОБЛЕМИ У ЗЕМЉИ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА РАСПАД СФРЈ

Тежиште овога дијела рада биће на обради прева-снодно оних друштвених сегмената, стања, проблема и наших специфичних југословенских рјешења, на којима су креатори политике разбијања Југославије заснивали своју стратегију и тактику. Са тога становништа посебну пажњу заслужују три крупна сегмента — систем социјалистичког самоуправљања, организација државе на федералном нивоу и оружане снаге. Сва три сегмента обрадићу посебно као и у интеракцији кроз најважније догађаје у Југославији последњих неколико година.

СИСТЕМ СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ САМОУПРАВЉАЊА У ФУНКЦИЈИ РАЗБИЈАЊА СФРЈ

Југославенски систем социјалистичког самоуправљања пружао је прилику да он, а преко њега и југословенска држава, буду нападнути по двије основе. Прва, по основи општих слабости и недостатака социјализма као система које је испољио у практичној примјени и у конкуренцији са развијеним капитализмом, а које самоуправљање није отклонило и, друга, по основи његових додатних специфичних крупних промашаја.

Врло је карактеристично да су највећи заговорници непромјенљивости основних принципа социјалистичког самоуправљања били управо главни разбијачи југословенске државе. Они су, као што је познато, доз-

вољавали само евентуалне слабости у функционисању система, а не и слабости самога система. Та филозофија изнета у тзв. „Критичкој анализи функционисања система социјалистичког самоуправљања”, а чији су главни аутори били Милан Кучан и Јосип Врховец, била је оквир уставних промјена 1988. године. Њихови правни мотиви, односно мотиви оних који су управљали њима доцније су се открили. Нама у војсци њихови правни мотиви – разбијање Југославије – и тада су, па и прије тога, били познати. О томе свједочи низ крупних активности које смо водили, полазећи управо од тога сазнања, а које, на жалост, нису добиле праву подршку, посебно не у реализацији чак и оних половичних и компромисних рјешења и одлука које су доношене. Но, о томе потпуније и конкретније у дијеловима у којима ћу обрадити значајније догађаје кроз које се одвијао процес разбијања Југославије у његовој завршној фази.

Основни недостатак социјализма у економској сфери у досадашњој апликацији у поређењу са развијеним капитализмом – знатно нижа ефикасност привређивања – и у југословенској верзији самоуправљања није отклоњен, без обзира на све покушаје да се то учини. Напротив. Главни узрок ниже ефикасности – неадекватна мотивациона рјешења – југословенско самоуправљање није ријешило. Награда према раду, чак и да је досљедно спроведена, није могла надомјестити друге битне мотивационе елементе, а прије свега својинске односе и губитак посла за нерад. Поред тога, нека специфична југословенска рјешења која су уносила нерад, нерад, компликованост одлучивања, прогањања тзв. „технократа” и „техноменаџера” (углавном стручно способних људи) за рачун „самоуправљача” (углавном стручно некомпетентних и неспособних људи), укупну ефикасност привређивања су још више спутавала и ниже спуштала.

Други крупан недостатак реалсоцијализма у економској сфери – крутост и неспособност прилагођавања реалној ситуацији која захтјева да се властите

редности максимално користе али и да се брзо спознају слаботи или промашаји, енергично и у ходу отпоре – била је карактеристика и југословенског самоуправног система. То својство које има капитализам, омогућило му је да преживи многе кризе, ратове, револуције и дође до стања високе економске развијености у појединим земљама. Помањкање тога битног својства у земљама реалсоцијализма као и у југословенској варијанти самоуправљања, последица је и крупних промашаја у политичком систему који није омогућио одржан развој демократских односа и праксе, што би могло тјерало на одговарајуће реформе како друштва у целини, тако и у економској сфери. Спознаја о потреби реформи у социјалистичким земљама споро се пројављивала и добијала легално право грађанства увијек, макар бих, корак иза оних мјера и активности које је предузимао капитализам према социјализму, а које су биле за циљ не реформу социјализма него његово потпуно рушење и рестаурацију капитализма. У остварењу тога циља капиталистички свијет наступа постепено. Најприје говоре о подршкама реформама у социјалистичким земљама – „перестројци” Горбачова у СССР-у, „новом социјализму” – Анте Марковића у Југославији итд., и на тачно дозиран начин подржавају те процесе, али свугдје и увјек без икакве стварне економске подршке, већ, напротив, на примјер са тако често вођеном политиком отплате дугова да се нико не пружи шанса стварнога предаха. У завршној фази рушења система реалсоцијализма, капитализам наступа отворено, називајући ствари правим именом. Не маскира се више права намјера да се реалне слабости социјализма и његова неспособност прилагођавања искористе за његов дефинитивни пораз. У свим бившим социјалистичким земљама Европе на челу са СССР-ом, дошло је до класичне рестаурације капитализма и то у великој мјери са својствима и на начин првобитне акумулације. За сада је Кина успјела да се одупре таквом истом покушају и наставља реформе социјализма. Шта ће из тога бити остаје да се види.

00359455

Неспособност прилагођавања система у складу са захтјевима праксе у Југославији је, због неких специфичних промашаја у политичкој и у економској сфери, била и више изражена, или, тачније речено, прилагођавања су теже изводљива него у неким другим социјалистичким земљама. Ово нарочито због немогућности бржег и ефикасног одлучивања на нивоу земље и поготово неодговарајућег обезбјеђења извршења доњетих одлука. О реформама у Југославији, њиховим концептима и судбинама биће ријечи доцније. За сада бих само констатовао да је и ова слабост система ефикасно коришћена, не само за његово обарање, него, у првом реду, за разбијање југословенске државе.

Трећа крупна слабост реалсоцијализма — однос државе према привреди — у југословенском систему хаотичних појмова и још хаотичнијих практичних рјешења о држави, потпуно је дошла до изражаја. Поред стандардних промашаја по садржини и начину уплитања државе у послове привреде, познатих мање више у свим земљама реалсоцијализма, ми смо имали и додатне и још погубније по судибну јединства југословенске државе. Наиме, немоћ федералне државе, особито у економској сфери, значио је и крај јединствене југословенске привреде. Истовремено, свемоћ републичких и дуго времена покрајинских држава значио је и стварање националних, односно републичких, па и покрајинских економија. Све је то врло ефикасно терало воду на воденицу разбијача Југославије, спољних и унутрашњих, и олакшавало им посао.

Без обзира шта ће рећи недовољно упућени у свазбивања у Југославији, не могу а да баш на овоме мјесту не кажем да сам ја то све давно видео. То врло добро зна велики број армијскога састава, знају чланови последњег и претпоследњег Председништва, знају чланови три последње владе, и особито знају прави и свјесни разбијачи Југославије. Често су, наиме, баш они употребљавали једини аргумент који би им на крају ра-

справа о тим питањима преостајао — шта војска зна о томе и што се мјеша у послове који нису њени. Наравно, они нису уважавали ни ноторну истину да је економска моћ по двије основе битан фактор одбрамбене способности земље — по основи морала народа као одлучујућег фактора одбране који веома зависи од економских услова живота, као и по основи обима и квалитета техничкога фактора, који је, опет, директно овисан од окупне економске снаге земље и специфичног нивоа технолошког развоја особито појединих грана привреде.

Дакле, југословенски систем социјалистичкога самоуправљања у економској сфери садржао је у себи и све битне промашаје реалсоцијалистичког система, с тим што их је својим немогућим и компликованим конструкцијама, утопијама и особито свјесним подвалама ради разбијања Југославије, чинио још и тежим и погубнијим по јединство земље. Али, поред тих слабости, систем социјалистичког самоуправљања у југословенској верзији, тачније би било рећи, Кардељевој верзији, имао је још двије слабости само њему својствене. Аутархичност привреде, какву памти само рани капитализам, прво заснована на промашеном поимању комуналног система, а потом на Уставу из 1974. године и Закону о удруженом раду (ЗУР), потпуно је законито онемогућила стварање јединственог југословенског тржишта, без којег није могућа ни јединствена држава било каквог типа. Зато разбијачи Југославије ни у једној прилици нису дозвољавали било какве аутономне и јасне функције федералне државе у привреди. Сваки покушај да се то уради — од уставних промјена 1988. године до уставних амандмана које је предлагао СИВ 1991. године — био је дочекан на нож као „унитаристичка ујдурма” и безочно одбијен. Умјесто да се ту онемогуће разбијачи Југославије, пред њима се стално повлачило све под видом „мира у кући”. Баш на овом питању многи су показали своје право лице. Гломазној надградњи — државној са три или

четири нивоа (федералним, републичким, покрајинским, општинским), и друштвеној коју мање – више имају све привреде, треба додати и самоуправну. Издржавање толико велике надградње је много оптерећивало привреду, али је још веће оптерећење за привреду представљало уплитање сва три стуба надградње у управљање њоме, чинило га изузетно компликованим, спорим и крајње неефикасним.

Било је, свакако, и других проблема у сфери економског система југословенског самоуправљања који су ишли на руку разбијачима Југославије. Велики број капиталних рјешења у политичкој и економској сфери представљају такве промашаје да се заиста, уз најбољу вољу, не би могли приписати само незнању или тражењу нових рјешења. Сувише је видљива њихова права намјера – разбијање Југославије.

ОРГАНИЗАЦИЈА ДРЖАВЕ И ЊЕН УТИЦАЈ НА РАСПАД СФРЈ

Колико је државно уређење у ужем смислу ријечи у себи носило клицу распада СФРЈ, колико је и гдје било погодно за успјешне нападе непријатеља Југославије на њен интегритет, а колико је било спремно да се ефикасно суочи са опасностима за свој опстанак које су увијек постојале, питања су која заслужују пуну пажњу.

Као што је познато, многи данас у свијету и Југославији, за распад СФРЈ окривљују тзв. „комунистички систем“. Извесно је да су промашаји, особито система тзв. социјалистичког самоуправљања допринели том распаду, о чему сам претходно говорио. Потпуна и објективна оцјена захтјева да се сагледају и сви други узроци и њихове корелације. Познато је да зачетници идеје о јединственој југословенској држави нису били ни комунисти ни социјалисти, као што нису били ни творци прве југословенске државе 1918. године. Исто тако, прва Југославија није била социјалистичка држава, већ монархија унитарнога типа, а ипак се 1941.

године распала на првом тежем испиту. Ваља објективно одговорити зашто се распала прва Југославија, да би се и то сазнање уградило у цјеловиту лепезу узрока садашњег распада СФРЈ, односно друге Југославије. Као што развој догађаја већ у току II свјетског рата, а затим различити путеви којима се кретала југословенска држава после II свјетског рата, помажу објективнијем утврђивању узрока слома и прве Југославије, тако исто вриједи и обратно, тј. сагледавање и разумевање слома прве Југославије, доприноси објективнијем утврђивању узрока распада СФРЈ. Прилаз који укључује све релевантне факторе, спољње и унутрашње, историју, садашњост и будућност, у свим сегментима југословенске сложености па и компликованости, показује да одговори на питање узрока распада СФРЈ нису тако једноставни, још мање једно – бијели. Сваком објективном аналитичару је извесно да се ти узроци не могу везивати само за један тип политичког уређења земље, било да је ријеч о социјализму или капитализму, из простог разлога што се југословенска држава распала два пута и то једном у капиталистичком, а други пут у тзв. самоуправном социјалистичком уређењу. Очигледно се у утврђивању узрока тих распада мора ићи знатно дубље и комплексније.

Ја се нећу на овом мјесту даље бавити утврђивањем узрока распада прве Југославије. Томе има много разлога, а најважнији јесте што подсећање на услове под којима је до распада дошло, јасно одбацује као једностране и нетачне неке теорије о узроцима распада друге Југославије, чиме се сасвим испуњава смисао мога укључивања на ту чињеницу.

Политика која је створила државу друге Југославије настала је у II свјетском рату и имала у темељним одређењима исту и непрекинуту линију све до почетка 60-их година. Та одређења су се базирала, што се државнога уређења у ужем смислу тиче, на неколико битних постулата међу којима су три кључна.

Однос према националном питању базирао се на југословенској идеји која у исту раван ставља оно што је у националном погледу заједничко већини југословенских народа словенског поријекла са оним што је у националном погледу специфично сваком народу посебице. Слободно, несметано и равноправно његовање и развијање онога што је заједничко, југословенско, као и онога што је посебно, национално, без фаворизовања једнога на штету другога. Таква политика се симболизовала у пароли „братство, јединство, равноправност“. Као што је познато, то је била и основна полуга побједи у ослободилачком рату.

Таквом односу према националном питању и стварном стању међунационалних односа у Југославији, највише је одговарао федеративни облик државног уређења. Ако се узму у обзир и други битни фактори као што су објективно јаке националистичке идеје поготово у неким југословенским народима, степен развоја демократске културе, историјско искуство са првом Југославијом и њеним унитарним државним уређењем, јаким и стално присутним утицајем из иностранства мотивисаним претензијама на дјелове Југославије као и другим аспирацијама, онда, мислим, да је федеративно уређење југословенске државе, не само најбоље, већ једино могуће. Полазећи од таквих процјена и увјерења, ја сам на 17. сједници ЦК СКЈ 17.10.1988. године између осталог рекао: „Југославија може постојати само као истинска федерација, или је неће бити. Зато федеративном уређењу не могу бити алтернативе нити унитарно, нити конфедерално уређење“. За тај мој став био сам доста критикован, углавном са позиција како уопште могу доводити у питање постојање СФРЈ под ма каквим условима. На жалост, моја оцјена се врло брзо, за три године након тога, показала потпуно тачном. За такву оцјену у то вријеме није била потребна никаква посебна способност и видовитост. Потребна је била само реалност и објективност у сагледавању и оцјењивању процеса који

00359457

су у то вријеме у Југославији и око ње отишли веома, веома далеко.

Сва рјешења до 60-их година карактерисала је једноставност и разумљивост за свакога, што је био један од битних услова ефикасности државе. Ово је врло значајно истаћи зато што ће доцније југословенско друштво у цијелини, па и држава, постати нешто најкомпликацијније што је свијет до сада упознао у тој области.

Југословенска држава на тим основама утемељена и таквом политиком вођена доживјела је у том периоду незапамћени просперитет и, адекватно томе, велико међународно признање. Подаци који говоре о развоју Југославије након II свјетског рата до почетка 60-их година разним поводима често су саопштавани, па нема потребе и овдје их наводити. Три су битне карактеристике тога стања. Брз привредни развој земље како у апсолутним показатељима, тако и у показатељима релативног упоређења са другим земљама сличног степена развијености; укупна унутрашња стабилност друштва, особито у најосетљивијој сфери међунационалних односа; и тако велика афирмација Југославије на међународној сцени да она постаје, од једне релативно анонимне балканске земље, држава са великим угледом у свијету; постаје једним од оснивача и темељних стубова покрета несврстаних без обзира у шта се тај покрет сада претворио, као, уосталом, и неки други битни фактори међународних односа. Све је то постигнуто и поред грешака које су прављене. Највећи број грешака везан је за крупне промашаје социјалистичког система о којима сам дјелимично претходно говорио. Међутим, за разлику од доцнијег периода самоуправљања, када су југословенска специфична рјешења још више продубљивала крупне промашаје социјализма, у периоду о коме је ријеч, у Југославији се брже и једноставније ослобађало неких заблуда и брже су исправљани промашаји; ефикасније су коришћене неке компаративне предности система, особито изразите за ондашњи ниво

00359458

укупне развијености земље. Наравно, при томе је било и одређених лутања и грешака. Неких чак изнуђених под притиском споља као што је, на пример, био покушај колективизације села мање више принудним стварањем сељачких радних задруга. Упркос томе, укупни прогрес земље био је врло брз, доста добро избалансиран за те прилике, па стога и стабилан.

Када је такав систем политичког, економског, и државног уређења земље дошао приближно до врха својих могућности, обезбеђујући релативно високи степен развоја земље, и када је реформама и еволуцијом требало поћи даље, задржавајући она темељна одређења која су у пракси положила испит, а одбацујући она која нису, код нас се догодило управо обратно и то баш у свим кључним сегментима живота земље. Умјесто да продужимо и даље обогаћујемо политику по националном питању која је побједила у ослободилачком рату и чинила основу послеријатног успеха у тој за Југославију виталној области, одбацује се југословенска идеја, проглашава унитаристичком ујдурмом, протјерује из званичних формулара итд., истовремено глорификују се националне идеологије које подгријевају најекстремнији национализам. *Тим првим и главним промашајем је заправо потписана смртна пресуда другој Југославији. Из тога историјског промашаја, све тече даље убрзано негативно као на филмској траци.*

Умјесто федеративног државног уређења ствара се до сада у свијету непознати конгломерат који се само формално звао федерација, а који може бити свашта само не функционални тип државе. Умјесто реалног односа према држави и њеним функцијама, посебно имајући у виду међународно окружење, развија се теза о одумирању државе и њеној замјени на свим нивоима са некаквим самоуправним асоцијацијама, баш као да Југославија постоји на некој другој планети. Чак је и ријеч држава била проскрибована. То је, између осталог, рушило функционалност државних институција и

повећавало анархијест и безакоње у читавом друштву.

Умјесто отклањања и у пракси доказаних слабости социјализма, како у економској тако и у политичкој сфери, измишља се самоуправљање као универзални кључ за ријешење свих проблема. Чим негдје нешто није ишло, одговор је увјек исти — није развијено самоуправљање. Тиме се, наравно, у постојећим свјетским и особито југословенским условима, није могло баш ништа ријешити. Напротив, реални проблеми и промашаји — системски и текући — само су повећавали, јер су сва ријешења постала много компликованија и нефункционалнија. Створени су идеални услови за прохват најприје стихије, потом анархије, безвлашћа, дакле, правих претпоставки за распад друштва и државе.

Умјесто даље техничке и сваке друге модернизације ЈНА, створене су гломазне вишемилионске оружане снаге од тзв. двије равноправне компоненте — ЈНА и Територијалне одбране — у којима је Територијална одбрана по броју и већа од ЈНА, а по ријешењима представља зачетак будућих републичких војски.

Узроци тако негативног заокрета су многоструки, а њихове клице имају своју историју како у збивањима у првој Југославији, тако исто и збивања за вријеме II свјетског рата и након њега. О тим узроцима дало би се озбиљно расправљати, али и „филозофирати“ као што то неки данас чине. Умјесто тога, ја ћу једноставно указати на двије историјске чињенице које су се заиста догодиле. Прво, политика од које се одустало почетком 60-их година побједила је у ослободилачком рату тако што је поново окупила народе Југославије у једну државу и обезбједила таквој Југославији највећи апсолутни и релативни прогрес у њеној досадашњој историји. Дакле, не ради се о теоријским претпоставкама, већ о историјској чињеници која се збила и која је

трајала више од двадесет година, и коју никакве шпектације не могу osporiti. Друго, расправе и борбе које су почетком 1960-их година voђene у југословенском политичком руководству, након разних колебања, па и мјењања одлуке од стране Тита, коначно су 1962. године завршиле побједом Кардељевог концепта Југославије, односно, као што ће се доцније показати, концепта распада Југославије. Поставља се питање — да ли је одређење тада могло бити и друкчије или је оно било историјски неминовно. Наравно, да је могло бити друкчије, из простог разлога, јер је и до тада било друкчије и било врло успјешно. У свим преломним ситуацијама у историји постоји више могућности, која ће се од њих претворити у стварност умногоме некада пресудно, зависи од субјективних снага, па и од појединих личности које доносе одлуке. *Ту одлуку је донео Тито.* Она је свакако најлогрешнија и најпогубнија од свих у животу друге Југославије. Поставља се питање да ли се та одлука доцније, када се почело јасније увиђати куда води тај концепт, могла кориговати, када и како, и тако зауставити тренд распада Југославије. Моје увјерење јесте да се то могло учинити, утолико успјешније и лакше, уколико би се то учинило ближи почетку реализације тог новог концепта. И обратно, утолико теже уколико је концепт даље одмакао, поготово када су у оквиру формалног постојања југословенске федералне државе, фактички већ биле формиране националне, односно републичке државе са својим националним, односно републичким економијама и скоро свим другим атрибутима самосталних држава, у све веће уплитање страног фактора са својим интересима, који се је, захваљујући битно промјењеним међународним околностима, одлучујуће ангажовао у разбијању Југославије. Како су те могућности заустављања давно започетог распада Југославије изгледале у последњих пар година постојања СФРЈ, подробније ћу изложити доцније.

Процес негативног заокрета почео је, дакле, 1962. године. Од тога времена карактеристична су два периода у животу Југославије. Први, од 1962. до 1974. године, када се у свим областима живота земље — политичком, економском и војном — практично, теоријски и правно — нормативно припрема доношење новог Устава СФРЈ којим се уставно — правно омогућава и припрема распад Југославије. Други, од 1974. па до данашњег дана, када се убрзаног распада СФРЈ.

Устав 1974. године представљао уставно — правно оснoв чија досљедна примјена неминовно и законито води земљу у распад, то, ваљда, сада не треба никоме измишљати, јер је то пракса на најбољи могући начин изведена. Зато ћу се ја овдје ограничити да укажем само на неке најкарактеристичније тачке уставних рјешења којима су спољњи и унутрашњи непријатељи Југославије тежишно градили своју стратегију и тактику убрзаног разбијања.

Са становишта циља кога је имао Устав 1974. године, стварање уставно — правне основе за разбијање Југославије — најзначајније су његове двије основне карактеристике. Прва, онемогућавање ефикасног функционисања федералне државе; и друга, омогућавање да се федерална држава може разбијати ослонцем на својни устав, а истовремено онемогућавање савезне државе да то на уставан начин спријечи. Обе ове карактеристике су максимално у пракси искоришћене.

У функцији онемогућавања ефикасног дјеловања савезне државе има врло много рјешења у Уставу 1974. године. Тачније речено, она, заправо, доминирају, укључујући његов концепт па и обим. Ипак, овдје ћу укажати на она рјешења која су из ове сфере непријатељи Југославије највише користили у њеном разбијању.

Када се анализирају надлежности Председништва СФРЈ, начин одлучивања, односно закључивања, односно препоручивања, избор чланова Председништва и његова верификација, одговорност колективна и поје-

диначна, онда је потпуно јасно да је југословенска држава фактички остављена без шефа државе, дакле, без руководства. Тај недостатак државног уређења показао се кључним. Увиђајући то, ми смо из ЈНА, у припреми уставних промјена 1988. године, а суочени са кризом у земљи која је већ тада скоро потпуно разорила друштво, а и још више државно ткиво Југославије, упозоравали управо на ту опасност, и предлагали уставне промјене везане за надлежности и функционисање Председништва СФРЈ. Први пут смо одбијени, рекло би се, са благим пријекором да ми то добро не разумијемо. Увиђајући велики значај тога због догађаја који су наизлазили и који су се јасно могли видјети, ми смо и други пут званично предлагали те промјене и то Уставној комисији и Председништву СФРЈ. Поново смо одбијени, али сада већ са нескривеном квалификацијом нашега предлога као унитаристичког. Када се таквој уставној позицији Председништва дода и чињеница да су из његовога посљедњег састава тројица чланова — Дрновшек, Тупурковски и Месић — нескривено обављавали господина Цимермана и друге странце о свему до чега су долазили, чак и за вријеме одржавања сједница Председништва СФРЈ, онда се може лако оцијенити каквога је шефа имала југословенска држава. То су непријатељи Југославије максимално, свестрано и врло ефикасно користили.

СИВ је, са становишта надлежности које му је Устав дао, био у знатно повољнијем положају од Председништва СФРЈ, иако ни СИВ није имао она овлашћења која обично имају владе у савезним државама. Зато је СИВ био у позицији да значајније утиче на развој догађаја у земљи у позитивном или негативном правцу. Сва три СИВ-а (Милке Планинц, Бранка Микулића и Анте Марковића), у којима сам радио било као замјеник савезног секретара или као савезни секретар, утицали су претежно негативно, нарочито овај посљедњи. Главни разлози за такав њихов рад леже прије свега у политичкој оријентацији, свакако и стручним квалитетима

едине чланова СИВ-а, а прије свега председника СИВ-а.

Уставни положај аутономних покрајина био је најдиректније у функцији разбијања Србије, нарочито на што дужу стазу, а тиме свакако, и Југославије. То су непријатељи Југославије максимално користили, па и данас користе. До уставних промјена у Уставу Републике Србије, које су Републику поново учиниле јединственом, та рјешења су користили да се стварањем етнички чистог (албанског) Косова и Метохије обезбједе услови за отцјеpljeње Космета од Србије и Југославије. Који су, при томе, све методе и средства коришћени и каквим је све тешким невољама био изложен српски и црногорски народ на Космету, познато је. Данас се поново користе та иста уставна рјешења из 1974. године ради напада на Србију и СРЈ, тако што се споља захтјева поновно враћање на та рјешења. Дакле, тај сегмент Устава СФРЈ из 1974. године одиграо је и још даље игра намјењену му улогу разбијача Србије и Југославије.

Следећа карактеристика Устава из 1974. године јесте масовна противурјечност појединих норми. Нпр., говори се о јединственом југословенском тржишту, а савезна држава нема у својој надлежности функције које то могу обезбједити. Или, говори се о јединству оружаних снага, а републикама и покрајинама се дају таква овлашћења над територијалном одбраном да фактички латиру то јединство. Тако крупне и бројне противурјечности нису могле настати као посљедица неразумјива материје која се уставом уређује. Очигледно су утињене ради парализе функционисања државе.

У улози парализе функционисања савезне државе била су и она уставна рјешења по којима одлуке донијете на савезном нивоу спроводе републички органи и то без права да савезни органи могу директно и ефикасно интервенисати тамо гдје се те одлуке не спроводе

00359461

или gdje се ради супротно донијетим одлукама, што је био чести случај.

У функцији друге битне карактеристике Устава из 1974. године — омогућавања разбијања Југославије — ослонцем на Устав и истовремено онемогућавање да савезна држава то на уставан начин и ефикасно спречи — спадају и оне уставне норме које регулишу односе када наступе супротности републичких са савезним уставом. У овој битној сфери, која је због природе југословенскога друштва захтјевала крајњу једноставност, изричитост и прецизност, постоје ријешења која су веома компликована, противурјечна, са изузетно дугачким процедурама. У крањој практичној конвенцији, републички уставни имају примат над савезним. Управо су ову карактеристику савезнога устава, најприје Словенија, а потом и Хрватска, максимално искористиле.

Како су набројана, па и друга за разбијање Југославије погодна, рјешења Устава 1974. године и практично искористићена, показашу у обради најзначајнијих збивања кроз које се финализирао процес разбијања СФРЈ.

СТАЊЕ, ПРОБЛЕМИ И УЛОГА ОРУЖАНИХ СНАГА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Оружане снаге, њихово мјесто и улога заслужују посебну пажњу како због објективног значаја кога су имале и имају, тако исто и због разних спекулација о њиховој улози. И овај сегмент друштвене збиље Југославије обрадићу прво генерално, а потом конкретно кроз дјеловање Оружаних снага повезано са осталим факторима друштва у крупним збивањима посљедњих година живота СФРЈ.

Прво питање које тражи што потпунији одговор је — у каквом стању су оружане снаге СФРЈ дочекале дуго и добро припреману завршну фазу разбијања СФРЈ.

Улога Оружаних снага Југославије у Ослободилачком рату позната је, јер је веома свестрано обрађена. То ћу овдје истаћи само оне елементе из периода Ослободилачког рата који ће помоћи објективнијем увиђању улоге Оружаних снага у савременим збивањима.

Као што је познато војска прве Југославије се распадала истовремено када и држава. Нема потребе доказивати шта је чему претходило по времену мјереном годинама, као што нема потребе доказивати да ни војска прве Југославије није могла ни у позитивном, нити у негативном погледу учинити много изван оквира које је одређивало укупно стање државе. Из историје је познато да то није била у стању ни једна војска у свијету, нарочито не ако се посматра нешто дужи период.

Стварање Народно-ослободилачке војске Југославије и доктрина њене употребе, израстали су, по много чему, на оригиналан начин, са одређеним колебањима у тражењу правога пута, али увјек, углавном, узлазном линијом, изналазећи приближно оптимална рјешења која је диктирала, прије свега, политичка и војна ситуација на југословенском ратишту. Није се робовало ни класичним класичним шемама познатим у теорији ратне вјештине, било да је ријеч о класичном фронталном ратовању, или о класичном партизанском ратовању, или о устаничком ратовању, или о марксистичкој теорији тзв. „наоружаног народа“. Доктрина употребе Оружаних снага развијала се од претежно партизанског у првом дијелу рата, до претежно комбинованог облика Оружане борбе у другом дијелу рата, посебно у завршним операцијама за ослобођење земље. Главни идеолог такве доктрине био је Тито.

На међународном плану, борећи се против немачких и других окупатора, природно смо имали савезнике у антихитлеровској коалицији, која је побједила у II свјетском рату. То је, свакако, одлучујуће утицало и на исход рата на југословенском ратишту, без обзира што

је Народно-ослободилачка војска Југославије била главна антихитлеровска снага на југословенском ратишту. *Треба истаћи велику способност политичког руководства Народно-ослободилачког покрета, а прије свега Тита, да успостави и одржи односе савезништва на најбољи могући начин.*

Захваљујући тим битним факторима – оригиналној доктрини оружане борбе која је највише одговарала ситуацији и савезницима који су победили главног заједничког непријатеља Немачку – и поред појединих порaza, неких значајних промашаја и изгубљених појединачних битки, чега увијек има у сваком рату, особито ако дуже траје, Ослободилачки рат је добијен на величанствен начин. Немогуће је са потпуном тачношћу измјерити, али мислим да је југословенски допринос побједи антинемачке коалиције у II свјетском рату био знатно већи, него што је директна помоћ великих сила те коалиције била НОВЈ.

Развој Оружаних снага Југославије и доктрина њихове употребе последице II свјетског рата у основним линијама одражавали су општа кретања друштва и посебно југословенске државе, са одређеним степеном релативне самосталности. Због тога су и у развоју Оружаних снага Југославије последице II свјетског рата, као и у развоју државе, постојала два периода. Први од краја рата до средине 60-их година, и други од средине 60-их година па даље.

У првом периоду, развој оружаних снага ишао је узлазном линијом у свим основним елементима борбене готовости. Интензивно се школовао старешински кадар и то углавном ослонцем на наше школе; брзо се развијала сопствена материјална база за техничко опремање оружаних снага; развијана је наша доктрина употребе базирана на искуствима Народно-ослободилачког рата, особито завршних операција за ослобођење земље, али и на бази искустава других армија као и савремених достигнућа у развоју ратне технике и војне

асли. Озбиљнији потрес кога су у овом периоду прихватиле оружане снаге везан је за покушај Стаљина да подчини нашу земљу. Удар на оружане снаге исподбио је кроз два вида. Први, до Резолуције Информбироа из 1948. године, притиском да потпуно прихватимо совјетску војну доктрину као и сва друга рјешења војске из тога произилазе. Други, након изласка Резолуције ИБ, покушај да се масовно врбују и на друге начине да се да официри издају своју земљу и подрже Стаљина и његову политику. Оба ова удара оружане снаге су одлучно одбиле, истина, са доста ожиљака који су оставили посљедице. Но, упркос томе, испољена спремност и спремност оружаних снага да се одупру агресору на нашу земљу, уз друге околности, одиграли су битну улогу у одвраћању агресије.

Најважнија генерална карактеристика развоја оружаних снага Југославије у периоду од половине 60-их година па до почетка коначног распада СФРЈ, јесте *субот двеју линија* – једне коју је заступала већина старејших старешина и која је хтијела да Оружане снаге Југославије буду јединствена војска југословенске државе, да се модернизују у сваком погледу у складу са најбољим кретањима у свијету и нашим реалним могућностима, и друге, која је долазила из друштва и чији су главни носиоци били Кардељ и Бакарић са понеким припадницима из армијске средине, чији је основни мотив био да се процес разградње федералне државе пренесе потпуно и на војску. Тито, који је, као вођа СКЈ и шеф државе, тај концепт разградње федералне државе не прихватио, у случају оружаних снага се колебао, варирао између те двије линије, једном подржавајући једну, други пут другу. Како је, међутим, вријеме ишло одмицало и Тито се све више приклањао Кардељевој концепцији устројства оружаних снага и доктрини њихове употребе.

Теоријску основу Кардељеве концепције чинила је *теорија о наоружаном народу*. Основна порука те теорије у Кардељевом издању је била да самоуправном

социјалистичком друштву не одговара тип војске као што је ЈНА, да је то превазиђен остатак стајаћих професионалних војски, остатак бирократског централистичког државног уређења и да њу треба замијенити наоружаним народом. Како то конкретно и практично извести није било баш сасвим јасно. Али, за носиоце те концепције, то није било ни важно. Једино што је било важно јесте да се разбије ЈНА из истих оних разлога из којих је разбијана и федерална југословенска држава. Присталице те концепције у армијским редовима били су углавном војнички неадекватно образовани људи, који су, у таквој политици видјели могућност успона своје каријере. Интересантно је, али ни мало чудно, да се данас неки од бивших армијских кадрова који су се здушно залагали за Кардељев концепт наоружаног народа, сада опет здушно залажу за професионалну војску. Узгред, нама ни тада, ни данас, ни сутра није одговарао и неће одговарати нити Кардељев концепт наоружаног народа, нити само професионална војска. Нама је увијек требала и убудуће ће требати војска способна да води комбиновани облик оружане борбе, а то значи високо професионално обучена и увјежбана, са мањим професионалним дијелом активних старшина и војника, али и са добро обученим и увјежбаним резервним саставом армије, која ће бити способна да води најмодернији рат на фронту, али и да ефикасно може водити и партизански рат у позадини непријатеља. Дobar дио Кардељеве концепције о војсци ушао је у Устав из 1974. године и у одговарајуће законе о одбрани и оружаним снагама, као и у армијску праксу са погубним посљедицама за судбину оружаних снага, уосталом као и по судбину земље у цијелини.

Ево неколико најзначајнијих сегмената те концепције садржаних у Уставу 1974. године.

На првом мјесту то је генерална теза о тзв. подруштвљавању одбране, према којој послове одбране треба да воде не нека стручна тијела, још мање војска, већ цијело друштво. У пракси то је значило увођење

самоуправне анархије и у послове одбране у цијелини, и у чисто војно стручне послове.

Стварање двију равноправних компоненти оружаних снага — ЈНА и Територијалне одбране — значило је да се на најауторитативнији начин практички цијепа јединство оружаних снага. Територијална одбрана постаје војска републичких и покрајинских држава. После такве крупне стратегијске побједи концепта разбијања оружаних снага, разбијачима Југославије је остало да своје активности даље сконцентришу на разбијање саме ЈНА, што они врло организовано, упорно и досљедно чине.

Одмах после такве одлуке наилази и друга о масовном наоружавању народа, пре свега преко наоружавања Територијалне одбране, понегдје и давањем оружја на руке или што ближе људима због наводне потребе за брзом мобилизацијом. Практично, то је значило наоружавање републичких војски на начин који ће бити најтеже контролисати од стране ЈНА. Истовремено, то је била припрема републичке војске за њено супротстављање евентуалној интервенцији ЈНА. Доцнији развој догађаја то је и потврдио.

Следећи крупан удар на јединство оружаних снага. Устав 1974. године учинио је у најважнијем елементу функционисања војске — командовању и руковођењу. Дао је право републикама и покрајинама да руководе Територијалном одбраном, а штабове Територијалне одбране ставио у двојну потчињеност — претпостављеним командама оружаних снага и истовремено руководствима република, покрајина и општина. Такво рјешење представља изванредну подлогу за паралисање командовања, па и више од тога. И то се рјешење у пракси показало као добро одабран потез у функцији разбијања и слабљења оружаних снага у сваком погледу и посебно као вјешт маневар за националистички оријентисане старшине у оружаним снагама.

Иако на уставу није заснован, у пракси је извршен још један крупан удар на јединство командовања оружаним снагама тиме што су формиран комитети за опште-народну одбрану и друштвену самозаштиту. Стварни мотиви њихова формирања су били да преко њих СКЈ преузме руковођење свим пословима одбране, укључујући и контролу и командовање оружаним снагама. Формално и јавно објашњавање њиховог формирања је било нешто сасвим друго. Зато је дошло до велике пометње у овој сфери, до сукоба надлежности са осталим институцијама система одбране и заштите и до даљњег компликовања, већ и онако компликованог система руковођења и командовања, па тиме и до повећања степена његове нефункционалности.

Следећи битан удар на развој оружаних снага Југославије, Устав 1974. године је учинио рјешењима о финансирању оружаних снага. Финансирање ЈНА је дато у надлежност федерације, а финансирање Територијалне одбране у надлежност република, покрајина, општина и радних организација. Тако је у ствари утврђена материјална претпоставка нејединства оружаних снага што се у пракси, на много начина, управо показало у тој функцији. Други, не мањи удар, не толико на јединство оружаних снага, колико на стварање реално потребне и објективно могуће материјалне основе за модернизацију оружаних снага, односи се на рјешења о финансирању ЈНА. Наиме, финансирање ЈНА је дато у надлежност федерације, али на начин да и републике и покрајине учествују дијелом у буџету федерације. То је републикама и покрајинама дало право да консензусом утврђују буџет федерације. То је имало за последицу страховити удар на армијски буџет. Тај удар је реализован на два начина – приликом утврђивања годишњег буџета стално је смањиван проценат учешћа у националном дохотку, тако да је са 6,10% сведен на 3,9%, а затим разним смишљеним, компликованим процедурама остваривања буџета у току године и то је смањивано. Зато је сваке године у току

последњих десет год. а, армија реално добијала за око једну трећину мање финансијских средстава од годишњих трансхи буџетом утврђених. То је било погубно, прије свега, по техничку модернизацију ЈНА. Поред тога, чести ребаланси буџета у току године због намјерно лошег предвиђања кретања економских параметара на којима се утврђивао годишњи буџет, довели су да се скоро преко цијеле године по скупштинама покрајина, република и федерације стално расправља о буџету ЈНА и те расправе, вјешто антиармијски усмјеравају, што није било тешко чинити у условима економске кризе и социјалних проблема у којима се земља налазила. Носилац удара на ЈНА путем буџета била је увијек и отворено Словенија, уз вијешту асистенцију Хрватске. Ми из ЈНА пуне двије године покушавали смо да измјенимо такво стање, али нисмо успјели, јер су Словенци користили право вета, а други нису били спремни да то вето на прави начин скину, како смо то ми више пут предлагали и захтјевали. Нешто више и конкретније о томе у дијелу о уставним промјенама 1988. године.

Било је много покушаја па и резултата да се у ЈНА иде на нека крупна рјешења која нису експлицитно записана у Уставу 1974. године, али које је дух устава, тачније речено дух разградње свега федералнога, па и војске, подразумевао. У значајнија рјешења те врсте спадају: организација ЈНА на стратегијско – оперативном нивоу углавном се поклапала са административним границама република и покрајина, тако да свака република има „своју” армију или армије, а Црна Гора и покрајине „своје” корпусе; команданти тих армија, односно корпуса, углавном су били старешине из тих република, односно покрајина; тражило се да што већи број старешина ЈНА службује у гарнизонима своје републике односно покрајине; да се стално повећава проценат војника на одслужењу војнога рока у јединицама и установама ЈНА на територији своје републике, односно покрајине. Све те као и низ других мјера исте

или сличне природе, без обзира на самоуправне обланде у које су увијане, имале су врло јасан циљ — да дефинитивно разбију ЈНА као јединствену оружану силу савезне државе и већ у њеним оквирима практично створе војске републичких, односно покрајинских држава.

Процеси унутар армијских редова које су таква рјешења производили, свестрано подржани разбукталим националистичким страстима у друштву, посебно након тријумфа националистичких идеологија на вишестраначким изборима по дјеловима Југославије, представљали су веома повољан амбијент за јаки продор националистичких идеологија и међу старешински састав ЈНА. Како смо тај продор покушали зауставити, изнијећу у оквиру обраде и других мјера које смо чинили да би паралисали концепт разбијања ЈНА по националној основи. Но, то очигледно нисмо сасвим успјели. Данас сам потпуно увјерен да то и није било могућно тада урадити, јер су сви други процеси унутар земље отишли веома далеко, а међународне околности су одлучујуће биле неповољне за јединствену Југославију.

Уколико је процес разградње федералне државе ишао даље, последњих пар година чак врло брзим темпом, то је ЈНА све више, практично, *постајала војска без своје државе, што је јединствен случај у свијету*. ЈНА се нашао између потпуно паралисане федералне државе у нестајању и републичких држава у настајању, држава са различитим интересима и с потпуно супротним концептима о могућности заједничке југословенске државе, и у оквиру тога, заједничке војске. Та чињеница је представљала један од највећих и најтежих проблема са којима је била суочена ЈНА и њено руководство у завршној фази разбијања Југославије. Таквим се стањем, у које је доведена ЈНА, војска без своје државе, на најбољи начин финализирао концепт разбијања јединствених оружаных снага Југославије у

функцији омогућавања разбијања југословенске државе, уграђен у Устав 1974. године.

То би биле основне карактеристике, битни садржаји и резултати дјеловања концепта разбијања јединства оружаных снага Југославије, чији су темељи и основне поставке садржани у Уставу из 1974. године и одговарајућим законима на њему заснованим.

Шта је урадила и постигла линија која је у исто вријеме дјеловала у оружаним снагама, а која се залагала за другачији концепт оружаных снага и доктрину њихове употребе, као што сам истакао на почетку поглавља о оружаним снагама?

Циљ те линије био је да се у датим условима ублажи негативно разарајуће дејство концепта оружаных снага садржаног у Уставу, дјелујући у основи на три начина. Један, да се одговарајућим војно — стручним рјешењима доскочи колико се може и неутралише погубно дејство уставног концепта оружаных снага. Други, да се максимално онемогуће рјешења која су у духу тога концепта али нису експлицитно утврђена у Уставу односно законима. Треће, да се кроз обуку, васпитање и цјелокупни други рад у ЈНА максимално његује и развија југословенска идеја.

Од практичних конкретних рјешења на тој линији истакао бих најзначајнија, која су, уједно, била и предмет најжешћих напада разбијача Југославије. Ту на првом мјесту спада реорганизација командовања и устројства стратегијских и оперативно — стратегијских групација ЈНА па и територијалне одбране. Битно у томе рјешењу је било да су умјесто шест армија КоВ формирана три војишта чија је територијална подјела *потпуно занемарила административне границе република и покрајина*; штабови територијалне одбране република и покрајина у оперативном погледу су потчињена командама војишта, умјесто врховној команди, а штабови зона територијалне одбране команда корпуса ЈНА. Нећу овдије улазити у све друге

разлоге стратегијско – оперативне природе који су условили таква рјешења, али је извјесно да су та рјешења, бар донекле, нарушила већ уходану контролу република и покрајина над њиховом територијалном одбраном и доста су умањила већ легализовани њихов утицај на ЈНА. Зато су се Словенци жестоко опирали таквом рјешењу и то до мјере да је оно коначно и донијето без њихове сагласности.

Донета је и спроведена одлука о расформирању територијалне одбране Косова зато што је она била претежно састављена од сепаратистичких снага. Након њеног расформирања, почело се са стварањем много мање територијалне одбране Косова и од југословенски оријентисаних људи.

Доста је требало напора док је прихваћено рјешење о расформирању комитета за општенародну одбрану и друштвену самозаштиту. Тиме је отклоњена једна опасност која је уносила пометњу у руковођењу општенародном одбраном и командовању оружаним снагама.

Једна од најзначајнијих мјера паралисања погубног уставног концепта о оружаним снагама била је одлука о одузимању оружја територијалној одбрани и његово стављање под контролу ЈНА. Против те одлуке су многи устали, особито Словенци.

Наш рад на очувању југословенске идеје међу припадницима ЈНА све више је губио битку са супротним курсом који је доминирао у друштву и од чије лавине се није могла потпуно одбранити ни ЈНА, особито не у дужем периоду. Баш се на овоме питању, можда више него на неким другим, видјело како ЈНА нема своју државу у правом смислу те ријечи, која би њен југословенски карактер узела у одбрану од подивљалог национализма. Остала је сама да се брани да би сачувала властити југословенски интегритет. Међутим, било је потпуно извјесно да се без јасно дефинисане нове југословенске државе, та битка не може добити. И друге потребе функционисања југословенске војске захтјева-

ле су да се вакуум, створен одсуством стварне и функционално способне југословенске државе, што прије отклони. На томе је војно руководство, изузетно упорно и често инсистирало. Но, то је једно од питања које ћу посебно и са аргументима обрадити. Овдје га спомињем, јер је непостојање стварне југословенске државе, само по себи довољно, без других утицаја, да југословенска идеја у војсци буде озбиљно угрожена.

У вези са одбраном југословенске идеје у војсци добрим дијелом је условљен и наш однос према СКЈ у ЈНА. Наиме, у ЈНА, знатно прије него у многим другим дијеловима друштва, били смо против једнопартијског монопола. Упоредо смо се супротстављали споља усмераваној и нашим условима непримјереној политичкој плурализацији. Указивали смо да некритичко преузимање туђих рјешења, односно враћање на југословенске моделе од прије педесет година, *неминовно води у ћорсокак националистичког безумља, које ће безуслов-но довести до распада земље и то путем грађанског рата*, јер, свакоме ко ноле познаје и уважава југословенску стварност, било је јасно да се у Југославији код постојеће етничке измјешаности и укупног историјског наслеђа, *границе националних држава тешко могу правити без крви*. Зато смо се залагали за претходно установљивање јасних правила „политичке игре“ каква постоје и у другим развијеним демократским друштвима. Основаност наших предвиђања пракса је врло брзо и на суров начин потврдила. То је био један од разлога нашег односа према СКЈ који је, без обзира на све грешке које је чинио, у једном периоду када је водио политику у којој је доминирала југословенска идеја, био успјешан.

Други разлог нашег специфичног односа према СКЈ у ЈНА лежи у уважавању историјске истине да су КПЈ, односно СКЈ играле врло значајну улогу у гајењу и развијању југословенске идеје у југословенској војсци. Са постепеним нестајањем југословенске државе, потреба за неким интегрирајућим југословенским факто-

ром који би помогао очувању југословенског карактера ЈНА, утолико више се осјећала. Наравно, нама је било посве јасно да је у новим условима који су неминовно настајали, улога СКЈ као фактора који ће помоћи очувању југословенског карактера ЈНА, само привремена и да би требала помоћи лакшем преброђавању вакума до стварања нове југословенске државе од народа који је заиста желе као заједничку државу. Та наша очекивања дала су само дјелимичне резултате. Објективно мање су у томе погледу помогла него што су по другим основама штетила. Разлози за то су вишеструки.

Као што је својевремени успјех у гајењу и развијању југословенске идеје био кључни фактор побједи у Ослободилачком рату и у изградњи јединства и кохезије оружаних снага Југославије, тако је сада разбијање те идеје био најтежи ударац јединству оружаних снага у цијелини и ЈНА посебно. Мјере које смо морали предузимати да би спријечили потпуни распад ЈНА на националној основи биле су много теже, сложеније, осјетљивије и захтјевале много више укупног ангажовања, него што су све друге мјере и активности директног сучељавања са непријатељем на бојном пољу. У спровођењу тих мјера увјек смо на крају наилазили на једно сурово практично питање — како унапред, без правих доказа, изразити генерално неповјерење према припадницима ЈНА одређених националности. Да ли из ЈНА отпустити све старјешине оне националности чије републичке власти воде изразито сецесионистичку политику. Поступци неких припадника ЈНА су указивали да би такав потез био оправдан, док су поступци других, и то великог броја, говорили супротно. Искуства Ослободилачког рата, па донекле и I свјетског рата, показала су да је у свим југословенским народима било оних који су се борили за Југославију. Зато и сада сматрам да је, по овом изузетно битном и за борбену способност ЈНА деликатном питању, наше генерално одређење било исправно, те да би свако друго рјешење било много слабије како са моралног

становишта, тако и са становишта практичне изводљивости у датим условима. То, наравно, не значи да се поједини конкретни случајеви нису могли боље и правовременије ријешити. Али све то не би могло битније промјенити обим, тежину и врсту посљедица по борбену способност оружаних снага Југославије, изазвану развијањем национализма унутар армијских редова.

Сумирајући резултате сукоба двије линије — Кардељеве садржане у Уставу 1974. године и линије већине армијских кадрова — који је, као што сам претходно изложио, почео од средине 60-их година и трајао све до распада СФРЈ са рецидивима који, на одређен начин, још увјек трају, могу се извући поуздани закључци о стању оружаних снага Југославије и посебно ЈНА уочи завршних догађаја кроз које се одиграо процес распада СФРЈ.

Концепцијски и стратегијски посматрано, *Кардељев концепт разградње је однио побједу над концептом јединства оружаних снага*. То се доказује чињеницом да су сва битна одређења овога концепта ушла у Устав из 1974. године и одговарајуће законе, те да су, у основи, сва реализована. *Резултати линије о јединству оружаних снага, највише што су постигли јесте да су донекле ублажили посљедице Кардељевог концепта разградње, али суштину концепта нису могле измјенити.*

Овдје се логички намеће питање — да ли би резултат борбе та два концепта о одбрани и оружаним снагама и њиховој доктрини употребе био другачији, по концепт о јединству оружаних снага повољнији, да су у армијским редовима били неки други људи који би тај концепт успјешније бранили. Иако ја, у вријеме када се одлучивало о темељним поставкама концепта — између 1965. и 1974. године — нисам био на дужностима са којих се могло значајније утицати на одлуке тога нивоа, па према томе могу бити мање пристрасан у закључивању, са сигурношћу тврдим да би и други

људи исто или врло слично прошли. За ту тврдњу постоје и историјски докази. Гошњак је био изразити борац за јединство Југославије и за концепт јединствених оружаних снага Југославије, па је управо због тога склоњен и то врло брзо. Није било логично да Тито, који је још 1962. године фактички прихватио Кардељев концепт разградње федералне државе, пар година касније прихвати друкчији концепт одбране и концепт оружаних снага. Иако је Тито, увиђајући ваљда куда то све води, повремено правно и неке излете у правцу подршке концепту јединства оружаних снага, особито када би се сам сусретао са представницима армије, то ипак ништа није мјењало основну линију коју је и он прихватио. Зашто је Тито почетком 60-их година одустао од концепта Југославије, па у оквиру тога и концепта о оружаним снагама, кога је он до тада креирао и руководио његовом реализацијом, а прихватио Кардељев концепт, овом приликом се нећу упуштати. Оно што је за тему коју сада обрађујем битно, јесте да је *Тито тај Кардељев концепт државе, самоуправног социјализма и војске прихватио и да је то непобитна историјска истина, као и да је то суштински одредило даљи ток догађаја у Југославији путем ка њеном распаду.* А када је о концепту одбране и војске ријеч, треба још додати, да се и овдје по ко зна који пут показало и доказало да у односима политичког и војног фактора увјек примат има политички фактор.

Побједом Кардељевог концепта војска је била озбиљно уздрмана. То се одразило у неколико области армијскога живота. Политичка ситуација у земљи и однос према оружаним снагама политичких фактора, још боље њихов утицај на поједине дјелове оружаних снага, нису дозвољавали да се оружане снаге у сваком погледу врло конкретно припреме за супротстављање баш оном виду агресије којем је Југославија била изложена. Озбиљно је нарушено међунационално повјерење армијскога састава. Због добро вођене опструкције материјално – финансијског обезбеђења оружаних

снага кроз буџет, а и на друге начине, знатно је заостала техничка модернизација, посебно у области техничких система потребних за ефикасно супротстављање доктрини ниског интензитета којем је Југославија нападнута.

Многе пукотине које је Устав из 1974. године створио, у систему одбране и оружаних снага посебно, временом су се само шириле. Непријатељи су то добро користили па су се слабости у систему одбране годинама само повећавале да би кулминирале у критичним ситуацијама. Нема сумње да је, ипак, највећа слабост и најрањивија тачка оружаних снага, посебно ЈНА, била ван њих, била је, наиме, у непостојању праве југословенске државе, која би у сукобима свих врста, посебно у ратним дејствима, преузела свој дио послова, истовремено обезбеђујући војску са свим оним што иначе свака држава ради у рату за своју војску. *ЈНА је, због тога, морала да обавља и оне послове за које се није спремила и за које није квалификована.*

Све до сада изнијето о стању у међународним односима и о њиховоме утицају на догађаје у нашој земљи, о стању у оружаним снагама, чинили су основне елементе укупне ситуације на бази којих је армијско руководство направило генералну замисао ангажовања оружаних снага, начине реализације у варијантама, предвидјело могућност измјене генералне замисли у складу са развојем ситуације. Овдје је неопходно појаснити проблеме и дилеме око три кључна елемента ситуације на којима се, првенствено, гради замисао употребе – задатку, противнику, сопственим снагама.

Задатак оружаних снага је уставом утврђен. Састојао се у основи из два дијела. Први, одбрана земље од спољне агресије; други, заштита уставног поретка. За први дио задатка – одбрану од спољне агресије – оружане снаге су биле припремане, одговарајуће груписане, увјежбаване, па су и тај дио задатка у неколико критичних ситуација након II свјетског рата извршиле

функцијом одвраћања. Међутим, у завршној фази разбијања СФРЈ, класичне спољње агресије није било, али је фактички страном мјешање легализовано по позиву и одобрењу легитимних органа југословенске државе. *Штаб Врховне команде је био против тога мјешања, јер је то, заправо, специфичан вид агресије.* Међутим, ми нисмо могли то спријечити, осим да смо силом скинули легално изабране власти у земљи. Што се друго дијела задатка тиче — одбране уставног поретка — видјели смо из претходне анализе да су се аутори Устава из 1974. године потрудили да обезбједе да се на уставан начин руши, не само постојећи Устав, што само по себи не би било лоше, већ и цјелокупност југословенске државе, а да се истовремено на уставан начин то не може спријечити. *Тако је и задаћа коју је Устав дао оружаним снагама да бране уставни поредак, истим тим уставом, изиграна.* Оружане снаге су биле доведене у ситуацију да раде противуставно ако би штитиле уставни поредак. Колико ми је познато *такву противурјечност историја не познаје.* Ту се поставило још неколико крупних питања као што су — који то уставни поредак штитити; да ли овај који је довео до распада земље, или неки други и који; у име кога и за кога и гдје је легитимитет таквога поступка; зашто би оружане снаге на себе преузимале одговорност за ријешавање прворазредних политичких питања земље и коначно најважније питање, куда би то заиста одвело у постојећим унутрашњим и међународним околностима.

У погледу идентификације противника — тј. снага које су ангажоване на разбијању Југославије, средстава и начина којима се служи — ми смо већ дуго времена имали потпуно јасну слику. О томе сам подробније излагао у поглављу о међународном фактору. Полазећи од критеријума шта ко ради а не шта прича, снаге ангажоване на разбијању Југославије су следеће:

На међународном плану — главни противник је Немачка са експанзионистичком и реваншистичком политиком, подржана од пронемачке струје у политици

САД; Ватикан са нескривеним антиправославним и вјешто укомпонованим антикомунистичким мотивима; неке исламске земље које виде прилику да у центру Балкана створе исламску државу; они наши сусједи који имају отворене или сакривене претензије на дијелове југословенске територије.

На унутрашњем плану — сецесионистички национализми, најприје они који су под маском самоуправног социјализма створили политичке, правне, државне, економске и друге претпоставке за наступање агресивног, политички отворено декларисано десног националистичког сепаратизма који од првих преузима власт и завршава од њих започето дијело. Нарочито су агресивни: албански сепаратизам, већ дуго времена са осцилацијама зависно од ситуације, словеначки и хрватски сепаратизам по немачком диктату и уз велику подршку троугла Немачка, Ватикан, пронемачка америчка спољња политика. Муслимански сепаратизам се нешто доцније укључује, али по жестини испољавања и циљевима ускоче у прву линију разбијача Југославије. У једном периоду идеолошки и политички реваншизми били су скоро у равни са национал-сепаратизмом. Међутим, суштински мотиви борбе за Југославију односно њено разбијање, идеологију су потиснули у други план, односно тамо гдје јој и треба да буде мјесто када су у питању национални и државни интереси.

Све главне активности противника јединствено су планиране и координирано извођене. Без обзира на шароликост снага које су учествовале у разбијању Југославије, на њихове, не ријетко, супротне интересе у односу на Југославију, постигнут је врло високи степен координације дејстава — од политичких и пропагандних, преко економских, до војних. Та чињеница потврђује да је, поред тога што је свима разбијање Југославије био почетни заједнички интерес, главни планер не само способан, добро снабдевен информацијама,

већ и врло ауторитативан, онај кога сви морају слушати.

Од стварања генералне замисли ангажовања оружаних снага па до сваке појединачне активности, армијско руководство је увијек рачунало са тим противником.

На основу упоређивања таквога противника са сопственим снагама и особито slabим тачкама сопствених снага, како онима у друштву, тако и у оружаним снагама, а прије него се прецизније утврдила генерална замисао ангажовања оружаних снага, било је потребно одговорити на неколико суштинских дилема.

Прва од тих дилема била је — какву ће и коју међународну подршку имати снаге које се боре за јединство Југославије и њен демократски преображај, односно снаге које се боре за њено разбијање. Одговор на ту дилему мијењао се са промјенама које су настајале у међународним односима. Док је СССР заиста постојао и док је војни баланс снага постојао, није пријетила опасност да се неко са стране војно умијеша да би наметао нека своја политичка рјешења на тлу Југославије. Остали су, према томе, други видови утицаја споља према мјери интереса фактора који су те утицаје испољавали било за или против јединства Југославије. Са распадом СССР-а, па и у процесу његовог завршног распадања, могућност разних видова војне интервенције са Запада, постаје реалност. Могућност, обим, и карактер војног мјешања, зависили су од постојања ваљаних мотива, од могућности стварања оправдања пред међународном јавношћу за војно ангажовање и од способности оружаних снага Југославије за отпор војној агресији и у вези с тим, од нивоа губитака које агресор може себи дозволити. Што се тиче мотива, непријатељи Југославије су их имали у изобилју. За оправдања агресије постојале су двије варијанте. Прва, ако браниоци јединства Југославије први примјене силу, онда оправдање имају, јер „унитаристичке, велико-

српске снаге иду да силом по Југославији руше демократски изабране режиме”; и друга ако се то не догоди, онда сецесионистичке снаге у Југославији најјерати да употребе силу ради наметања своје воље, а путем медијскога рата свијет убједити да су сецесионисти жртве грубе агресије. Као што је познато, ова друга варијанта је одиграна и сада видимо како се одвија. Нама је у војном руководству ЈНА било познато да би непријатељу много више одговарала прва варијанта, јер би њихове војне мјере било много лакше припремити и могле би се брже извести. О томе смо морали строго водити рачуна. Особито од времена када је било посве јасно са ким се и војно суочавамо, те да би у рату под тим условима ми били потпуно сами. Што се тиче трећег фактора — прихватљивости губитака — ту агресор фактички никада није био начисто шта га чека. То се чак и сада показује. Зато би свака варијанта његовог почетног војног ангажовања у Југославији била приближна првој етапи рата са Ираком — масовни авио и ракетни удари по свим виталним објектима у земљи, а не само војним.

Према томе, одговор на прву дилему је био — *војна интервенција Запада је могућа, у одређеним околностима скоро неминовна. Истовремено, у тим околностима ми бисмо у војном погледу остали не само без савезника, већ потпуно сами.*

Друга крупна дилема је била — да ли ће оружане снаге своју задаћу извршавати у оквиру постојећег правног система који земљу неминовно води у распад, или мимо и против. Други дио те исте дилеме је био — ако у оквиру система, како; односно, ако аутономно, како.

Наш одговор на први дио питања — аутономно или у систему — увјек је био недвосмислен: у оквиру система са активностима усмјереним реформи система, прије свега федералне државе и њених кључних институција, како би се оспособили за одбрану и демократски преображај земље мирним путем. Аутономно

00359471

и није било могућно дијеловати без рушења система и преузимања власти. На такав курс, међутим, ништа није упућивало — нити историјска искуства са таквим покушајима у другим земљама, укључујући и Пољску; ни стање унутар земље које би настало у том случају; и, посебно, одраз тога стања на оружане снаге; и коначно међународне околности. Сваки од три поменуто фактора посебно ишао је у прилог нашем одређењу, а сва три заједно апсолутно су искључивала сваку другу могућност. *Зато би сваки покушај аутономнога дјеловања представљао неодговорни авантуризам и сваљивање одговорности за све огромне промашаје који су земљу водили у пропаст, на ЈНА, која је и сама жртва тих промашаја.* Поводом написа који су се појавили у страниј и домаћој штампи о томе како је наводно Запад у једном времену био спреман да подржи ЈНА у преузимању власти ради спашавања Југославије, хоћу категорички да кажем да се ту радило о великој, али, ипак, врло провидној, подвали. Наиме, наговјештаји који су пласирани разним полуобавјештајним каналима да би Запад, под одређеним условима, подржао интервенцију ЈНА ради спашавања Југославије, увјек је имао у виду, у првом реду, рушење српског руководства на челу са Милошевићем. Да је та замисао рађена у дослуху са главним разбијачима из Југославије увијек ми је било јасно, између осталог и због тога, што сам аргументацију те идеје, наравно, другим поводима, слушао од највећих поборника разбијања Југославије. Међутим, најувјерљивији доказ за то добио сам приликом моје посјете Либији у јесен 1991. године када ми је Гадафи као његову сугестију рјешења југословенске кризе изложио предлог да изведемо војни пуч тако што ћемо срушити српско руководство, а да ће онда сва остала руководства југословенских република нас у томе подржати. Ја сам знао да су пар дана прије мене код Гадафија били Глигоров и Изетбеговић. Када сам рекао Гадафију да то вјероватно није његова оригинална идеја, већ идеја оних који желе да разбију Југославију, да сам ја ту идеју и раније слушао, претпостављам да су

њему ту идеју вјероватно износили Глигоров и Изетбеговић и коначно када сам му рекао праве креаторе те идеје и њене праве мотиве, Гадафи је одмах одустао од ње и прихватио моја објашњења, бар судећи по његовој реакцији, како су се разговори даље одвијали.

У тој „добронамјерној” наводној понуди Запада, која је долазила из истог штаба у коме су планиране и све остале антијугословенске операције, није било тешко прозрети провидну намјеру да се међусобно сукобе два главна стуба одбране Југославије — српски народ и ЈНА. Према томе, тзв. „пропуштена шанса” није ништа друго него неуспјео покушај непријатеља Југославије да и у овом случају примјени своју омиљену стратешку идеју да се за његов рачун међусобно туку његови противници.

У одговору на други дио питања — како дјеловати у систему који сам по себи води распаду, полазили смо од четири битна одређења.

Прво. Предлагати и борити се за промјену која ће што прије омогућити функционисање југословенске државе. Ми смо у војсци, вјероватно више него ико други, осјећали шта значи бити без праве државе. Зато смо збиља често и максимално инсистирали да се отклони парализа функционисања федералне државе, почевши од уставних промјена 1988. Навешћу само пар примјера. На првој сједници СИБ — а чији је предсједник био Анте Марковић предложио сам да се одмах формира посебан стручни тим који ће припремити приједлоге реформи државе са образложењем да без темељне реформе савезне државе ништа неће бити ни од привредне реформе. Тај предлог је прихваћен, али никада није остварен, као и многи други, иако сам много пута и на разне начине на њему инсистирао. Уосталом, то је била једна од кључних тачки мога сукобљавања са Марковићем и његовом укупном деструктивном политиком, која је имала у својим темељима два битна мотива — антисрпски став и

незајажљиву амбицију лидера. Навешћу један интересантан догађај након тога. Приликом моје посјете оружаним снагама Италије био сам примљен код тадашњег председника Италије господина Косиге. Када сам му, између осталог, рекао да ћемо заједно са привредом реформисати и државу, он је то прокоментаришао ријечима: – Већ је и вријеме да и ви Југословени једном схватите да економија може ићи и мало брже и мало спорије, али да без добре државе не може се ништа добро урадити.

На сједници Савјета за народну одбрану Председништва СФРЈ одржаног 21. априла 1989. године, у свом уводном реферату изложио сам и следеће ставове о држави: „Два темељна сегмента друштва која се морају реформисати – држава и привреда – по нашем мишљењу, морају ићи барем паралелно. Нема никаквога изгледа да се изгради модерна тржишна југословенска привреда, а да се истовремено, или, још боље, прије, не изгради модерна федеративна југословенска држава. Изградњом модерне државе ми сигурно не бисмо аутоматски ријешили све наше проблеме, али без ње, по нашем увјерењу, нећемо ријешити апсолутно ни један, почевши од кризе руковођења земљом, па до стварања истинских претпоставки за даљу суштинску демократизацију укупних друштвених односа”.

Како је с развојем догађаја, све више нестајала југословенска држава, војно руководство се залагало за брзо стварање нове Југославије. Главни мотив за такав наш став није био само у потреби да ЈНА има своју државу, већ, прије свега, у увјерењу да има народа у Југославији који заиста желе да живе у заједничкој држави, па зато такву државу треба и створити.

Друго. Да војска не доноси никакве политичке одлуке али да учествује у припреми свих политичких одлука у чијем спровођењу се она ангажује. Док сам ја био савезни секретар, тај принцип је, барем са стране војске, потпуно испоштован.

Треће. Дјелујући кроз државне институције – Председништво СФРЈ, Скупштину СФРЈ и СИБ – не дозволити мијешање тих институција у послове војске мимо уставом и законима утврђених надлежности. Ово је било веома важно јер је тих покушаја било много, нарочито код СИБ-а. Хтјело се, наиме, преко Анте Марковића, уз јаку асистенцију неколико чланова СИБ-а, особито Прегла, Марендића, Камбовског и још неких, остварити контрола над укупним актиностима војске, укључујући и командовање.

Најтежи проблем са којим смо били суочени радећи кроз институције система, био је што се персонални састав Председништва и СИБ-а састојао од три категорије људи са становишта њиховога односа према Југославији. Једни, који су били чврсто одређени за Југославију и за њен демократски преображај мирним путем. Други, који су били најљући непријатељи јединства Југославије и чинили све да је разбију, а дио њих је директно радио за стране земље и по њиховом налогу. Трећа група су били колебљивци који су варирали од ситуације до ситуације, али, који су, углавном, били непоздани у свим критичним ситуацијама. Те три категорије људи требало је да колективно доносе одлуке, тако да смо били у ситуацији да представницима и непријатељске стране излажемо наше процјене и предлоге. Наравно, да то нисмо могли чинити и нисмо чинили. Али то је усложавало руковођење и командовање оружаним снагама и чинило га још тежим и компликованијим. Тако, на примјер, када је ријеч о планирању, издавању писаних Директива, Одлука или Наређења Врховне команде, ми нисмо могли радити као што нормално раде мање више све армије на свијету, јер би сваки такав писани докуменат одмах стигао у руке непријатељу. Зато смо били приморани радити на сасвим други начин.

Четврто. Предлози које смо износили морали су садржати најмање двије варијанте. Једну коју предлажемо и другу или друге које су углавном служиле

да покажу како ће се ствари одвијати ако предлози не буду усвојени и остварени. Како је то практично изгледало, изнећу кроз давање пресека најзначајнијих догађаја у завршној фази разбијања СФРЈ.

Генерална замисао употребе оружаних снага Југославије увјек је садржала оба задатка које је Устав утврдио — одбрану од спољње и унутрашње агресије, примјерену конкретним условима чије сам главне карактеристике, па и противурјечности, претходно изложио. Свака варијанта употребе оружаних снага за одбрану од унутрашње агресије, садржала је и одговор на евентуалну спољну агресију. У односу на унутрашњу задаћу, замисао употребе оружаних снага прилагођавала се развоју ситуације у Југославији и свијету. Са тога становишта карактеристична су три стања или три фазе развоја ситуације и замисли употребе оружаних снага које су њима одговарале. *Прва фаза* — до побједи десних националистичко сепаратистичких снага на вишестраначким изборима у Словенији и Хрватској. Томе стању одговарала је замисао употребе оружаних снага базирана на задатку очувања територијалног интегритета земље у цијелини и стварању услова за њен демократски преображај.

Друга фаза настаје након побједи националсецесионистичких снага у Словенији и Хрватској, и мјера међународне заједнице које су подржавале њихово отцјепљење и излазак из Југославије⁴. Са почетком тога стања, модификује се задаћа оружаних снага на унутрашњем плану у правцу стварања услова за миран

⁴ Војно руководство је оцјенило да ће то стање наступити и прије него што су избори у Словенији и Хрватској завршени. Ондај час када се, на онакав начин како је то учињено, ушло у вишестраначки систем у Југославији, означио је и дефинитиван крај Југославије у дотадашњим границама. Ми смо то наше предвиђање јавно и јасно саопштавали о чему сам претходно говорио. Изразит примјер таквога саопштавања био је на састанку армијског руководства са руководством СР Хрватске у Загребу мјесец дана пред вишестраначке изборе у Хрватској када смо им врло отворено рекли да ће они — тадашње руководство СР Хрватске — довести усташе на власт у Хрватској. Они су на то реаговали, али се нису баш много узбудили.

расплет југословенске кризе, укључујући и миран излазак из југословенске државе оних југословенских народа који то својом вољом желе.

— *Трећа фаза* наступа када Немачка преко Европске заједнице отворено преузима управљање југословенском кризом, тјера Словенију и Хрватску на убрзану сецесију путем примјене насиља, истовремено припрема грађански рат у Босни и Херцеговини и то у двојној функцији — дефинитивног разбијања Југославије на тако крвав и суров начин да се Југославија више никада не поврати на историјску сцену; и као добар повод за политички и војни удар на Србију са циљем да се порази и понизи, сведе на београдски пашалук и добије лекцију за сва времена. На почетку те фазе задатак оружаних снага се битно мијења и састоји се од — 1) одбране српског народа у Хрватској и његовог националног интереса; 2) извлачења гарнизона ЈНА из Хрватске; 3) пуне контроле Босне и Херцеговине са крајњим циљем да се одбрани српски народ и његова национална права када то постане актуелно; 4) стварања и одбране нове југословенске државе оних југословенских народа који то желе, у овој фази српског и црногорског народа. Тако измењеној задаћи, прилагођена је и основна замисао употребе оружаних снага.

Основна замисао употребе оружаних снага, поред истакнуте еволуције задатка у складу са промјенама међународне и унутрашње ситуације садржала је и следећа битна опредјељења:

— Предузимати радње и активности које ће максимално омогућити да се задатак изврши функцијом одвраћања. Треба рећи да је то чешће успјевало, заправо, успјевало је све дотле док Немачка није непосредно преузела управљање сецесионистичким снагама у Југославији.

— Свјесно дозволити да непријатељ први нападне и то тако да цијели свијет јасно види ко је агресор и шта хоће. Ово је кључни став због кога смо били често кри-

тиковани, чак називани издајницима и сл. Међутим, нама је било потпуно јасно да би радећи супротно, како су иначе неки сугерисали, поред огромних политичких губитака у датим међународним околностима, потпуно упали у замку брзе и разорне војне одмазде која би се у првом реду сручила на Србију. Дио информација са којима смо располагали о тим плановима пар мјесеци доцније је и јавно објелодањено. Садашњи рат у Босни и Херцеговини у коме не учествује СРЈ и њена војска, на посредан начин дају јасан одговор да би страна војна интервенција усљедила онога часа када би се са наше стране створио повољан предтекст за њу. Зато је овај принцип — *не бити агресор и то свијету доказати — поред капиталних политичких предности и са чисто војничког становишта, стратегијски много више добијао него што је тактички губио.*

— Територијалну одбрану максимално паралисати у оним дјеловима земље гдје би она могла послужити као база за стварање војске сецесионистичких република, односно сецесионистичких снага. У том циљу је сва територијална одбрана разоружана прије него што су почели оружани сукоби у Југославији. Поред тога, преко дијела старешина у Територијалној одбрани, настојали смо исту максимално држати ван контроле сецесионистичких политичких руководства. У томе смо дјелимично успјевали, свугдје више него у Словенији. Наравно, да смо територијалну одбрану српских дијелова у Хрватској и Босни и Херцеговини употребили у дејствима заједно са ЈНА.

У реализацији замисли употребе оружаних снага морало се рјешавати неколико крупних проблема које је сва сложеност југословенске ситуације неизбјежно наметала. Указаћу на неке од њих.

За југословенску војску која није хтијела и која, по моме мишљењу, није смијела дјеловати аутономно, односно преузети власт у своје руке, највећи проблем је био, као што сам већ више пута рекао, у *непостојању*

праве државе која би свој дио посла у рату водила, и правог врховног команданта у лицу Председништва СФРЈ. Није у историји познато да је једна војска у сличним условима успјела и приближно учинити оно што је ЈНА учинила, о чему ћу конкретније говорити доцније.

Огроман хендикеп за ефикасну употребу оружаних снага био је и у чињеници да су се оне цијели послератни период припремале за рат по концепцији општенародне одбране која је сушта супротност условима и начину употребе до које је заиста и дошло. Концепција општенародне одбране, као битно полазиште, претпостављала је ослонац на народ широм Југославије, а стварност је у свим сецесионистичким дијеловима земље била потпуно супротна. Када се томе дода да је национално измјешани састав ЈНА неминовно доводио до тога да су припадници ЈНА морали ратовати и против припадника сопствене нације, те да се у срединама са којима су се тукли, налазиле и њихове породице, може се сагледати сва драматичност у којој су се налазили многи припадници ЈНА, а тиме и ЈНА у цјелини. Много је напора требало да се ова унутрашња тешкоћа савлада. Зато је неминовно дошло до осипања у ЈНА по националној основи. Да би избјегли већа изненађења, морали само предузимати многе мјере, укључујући и у пар наврата званично заузети став — да све активне старешине и грађанска лица у ЈНА која желе да напусте ЈНА из било којих разлога, то могу мирно и без бојазни учинити. Ту мјеру смо сматрали примјеренијом карактеру и традицијама ЈНА него мјеру да се сви припадници сецесионистичких нација истјерају из ЈНА без обзира на њихово лично опредјељење. И сада сматрам да је то исправнији прилаз, како са становишта потреба тога времена и прошлости, тако и са становишта будућности. Упркос свих тих мјера, сва изненађења није било могућно избјећи.

Стратегија и тактика главног непријатеља биле су да се разбијање Југославије оствари, прије свега, уну-

трашњом међусобном борбом: развијањем неповјерења до мржње, при чему се не би бирала средства — од полунистина до потпуно исконструисаних неистина вјешто пласираних на макро и микро плану. На жалост, та доктрина није мимоишла ни ЈНА и њене старјешине. Када су најприје пласирали тезу о постојању великих разлика у најужем војном руководству, разлика између тзв. радикалних и умјерених, са врло провидним циљем да посеју неповјерење ширих размјера и паралишу командовање, ми томе нисмо придавали неки велики значај, понајприје због тога што то није била истина, што смо све одлуке доносили заиста у координацији и сагласности, а потом и због тога што је сличних покушаја било и раније, па су они остали на маргинама. Међутим, укупни развој догађаја у Југославији представљао је заиста погодно тле и за упорно ширење те погубне неистине и поред неких наших противмјера. Негативне посљедице су се манифестовале и у ЈНА на неколико начина и у неколико случајева, тако да смо то на једном састанку Штаба Врховне команде са свим командантима оперативно — стратегијских групација ЈНА, свестрано проценили. Изанализирали смо разне варијанте и рјешења, укључујући и мој приједлог да се размотри и варијанта да се ја или цијело уже руководство ЈНА повучемо. Након расправе, у којој су сви присутни учествовали, оцјењено је да је варијанта о моме повлачењу или повлачењу ужег дијела руководства ЈНА, управо оно што непријатељ хоће, те је једногласно одбијена и закључено је да се на други начин морамо борити.

Како се ситуација у Југославији све више усложавала, потребе за борбено способним јединицама ЈНА које се одмах могу употребити постајале су све веће, док су борбени ефективи сталног састава ЈНА истовремено постајали све мањи због осипања по националној основи, нарочито војника на одслужењу војног рока које су сецесионистичке републике, једна по једна, престајале слати у ЈНА. Тај озбиљан проблем се могао рјешавати

само позивањем у резерву војних обвезника, односно мобилизацијом. Испоставило се, међутим, да је, због стања у Југославији, у коме се посебно нашла и ЈНА, и у коме је све југословенско нестајало и нестало, па су коначно нестали и остаци југословенске федералне државе, мобилизација постала кључни лимитирајући фактор реализације свих планова употребе ЈНА, већи него сви други проблеми заједно и много већи него што је то била војничка вриједност непријатељских оружаних формација. То су добро учили и наши непријатељи па су развили читаву лепезу активности са циљем да онемогуће мобилизацију, односно да натјерају на дезертерство и оне који су се одазвали на мобилизацијски позив. Уз недостатак правих мјера од стране државе, мјера које би биле примјерене стварно постојећој ратној ситуацији, одлучујућу улогу у разбијању мобилизације одиграле су оне политичке партије и снаге које су све чиниле да паралишу војску, које су слале своје агитаторе по терену и у јединице ширећи лажи, покушавајући да изазову панику, истовремено лицемјерно тражећи од ЈНА да брани угрожени српски народ у Хрватској од усташких злочина. То је имало вишеструко већи негативни ефекат на реализацију планова употребе ЈНА, како по садржају тако и по времену употребе, него сва непријатељска дејства заједно.

Могућности разних врста маневра, познатих из класичних ратовања, као што су скраћивање фронта, брзо напуштање појединих дијелова територије ради концентracије снага на изабраним правцима и сл., биле су веома ограничене датим конкретним специфичним условима, а прије свега са неколико константи које су чиниле суштину задатка и које се нису могле измјенити. Те константе рата у Хрватској биле су — српски народ се морао одбранити, односно ослобађати тамо гдје је живио, а не тамо гдје би стратегијски више одговарало; гарнизони ЈНА заједно са складиштима и осталом инфраструктуром изграђивани су деценијама и нису се могли измјештати за пар дана. Познато је

колико је времена потребно совјетској армији за евакуацију из појединих земаља Источне Европе и то у сасвим другим условима.

То су били основни фактори, проблеми и опредељења који су утицали на израду основне замисли употребе оружаних снага. Замисао је служила као база за израду конкретних планова употребе за сваку посебну ситуацију; за предлагање мјера и активности Председништву СФРЈ, Скупштини СФРЈ и СИБ-у; за предузимање аутономних мјера из надлежности ССНО-а; и за специфично реаговање на све значајније догађаје који су се убрзано одвијали.

00359476

ВАЖНИЈИ ДОГАЂАЈИ ЗАВРШНЕ ФАЗЕ РАЗБИЈАЊА СФРЈ

Критеријум избора догађаја које ћу у овоме дијелу обрадити јесте оцјена њиховога значаја као и степен инволвираности оружаних снага у њима. По начину обраде то ће бити анализа и оцјена догађаја, а не њихова фактографска реконструкција.

Напади на ЈНА у Словенији

Напади на ЈНА у Словенији, њен југословенски карактер, мјесто и улогу у функцији заштите уставног поретка земље, означили су почетак завршног удара на постојање југословенске државе. Историјску реконструкцију тих догађаја ја нећу вршити, него ћу само указати на кључне тачке хронологије догађаја, на метод и тактику извођења напада, на њихову садржину и циљеве и коначно на однос државних и политичких институција југословенског друштва према тим нападима.

На чело свих напада из Словеније на ЈНА и по времену и по значају долази Кардељева концепција разбијања јединства и ефикасности ОС Југославије, садржана у Уставу 1974. године. *Итада и доцније, преко оружаних снага наступало се против југословенске државе.*

Значајан догађај збио се у октобру 1984. године када је на састанку одабраних тадашњих руководилаца Словеније донијета одлука да се иде у отворени политички напад на ЈНА, као, како су они формулисали, на једини

преостали стуб федералне државе. Истовремено је одлучено да се омладинска организација Словеније и њена средства информисања избаце у прве борбене линије под добрим изговором да је заправо природно што омладина, која чини војску, тражи њену реформу. Остали, нарочито званична политика, то ће здушно подржати, али из другог плана и са већом слободом маневра, зависно од ситуације. После те одлуке, напади на ЈНА у Словенији постају чешћи, разноврснији и стално се појачавају, да би уочи уставних промјена 1988. године постали изузетно јаки, а у љето 1991. године кулминирали преласком у оружане нападе.

Поред општег циља – рушења Југославије – свака фаза имала је и своје међуциљеве. Тако су напади на ЈНА између 1984. и 1988. године имали за међуциљ да онемогуће доношење одлука које је иницирала ЈНА из области организације оружаних снага, командовања и руковођења, а чија је сврха била да се ублаже негативне последице уставних рјешења у овој области. Напади уочи уставних промјена 1988. године имали су за непосредни циљ да се и у сфери оружаних снага онемогуће са наше стране предлагане промјене у домену командовања оружаним снагама – функције Председништва СФРЈ – и финансирања ЈНА. Истовремено, оспоравајући, по сваку цјену, промјене које се односе на војску, Словенци су ставили до знања да, поготово, ништа друго неће проћи што би јачало федералну државу. *Напади на ЈНА, након промашаја са уставним промјенама 1988. године, били су у функцији непосредне припреме за сецесију Словеније од Југославије и стварање сопствене војске.* Упорним захтјевима да Словенци војници служе војни рок у Словенији као и да јединицама ЈНА лоцираним у Словенији командују официри Словенци, требало је већ у оквиру постојеће ЈНА практично створити словеначку војску. Војном руководству то је било потпуно јасно и зато смо то енергично одбијали. На нас је вршен велики притисак са свих страна. Оптуживали су нас да смо крути, да не

разумијемо нове демократске процесе и томе слично. Брзо се показало ко је био у праву.

Стратегија и тактика вођења напада на ЈНА имале су неколико битних карактеристика. Након што би постигли међуциљ сваке етапе, и када би се федералне институције некако уз велике напоре војске успијеле покренути у контра акцију, Словенци су одмах тражили смиривање, које су споменуте институције увјек прихватале, рекло би се, једва дочекале ради „мира у кући“, а свакако и из низа других разлога. То примирје су Словенци користили да учврсте постигнуто и истовремено припреме нове нападе са следећим међуциљем.

Добро су од својих учитеља научили занат и њиме се служили да вјешто и крајње дрско исконструишу неистине које су чиниле основу њихове пропаганде. Увјек су наступали офанзивно и умјесто да се нађу на оптуженичкој клупи као рушитељи Југославије, они су себе поставили у улогу тужиоца, а главни окривљени је била ЈНА, доцније и Србија. Укупно стање у Југославији омогућило им је такво понашање као и резултате које су постигли.

Организација и дисциплина у спровођењу заузетих ставова били су врло високи. Потпуно исто су се понашали сви представници Словеније у ЦК СКЈ и његовом Председништву, у Председништву СФРЈ, у Савезној скупштини, у СИБ-у, у Социјалистичком савезу, у Привредној комори Југославије, у свим спортистичким форумима итд.

Јавно прокламовање мотива сукоба са ЈНА еволуирало је у складу са развојем ситуације и кретало се од захтјева за „реформама војске у складу са демократизацијом у друштву“ до захтјева за напуштањем Словеније од стране „окупаторске војске“.

Насупрот тако добро осмишљеном и организованом вођењу напада на југословенску државу преко на-

пада на војску, стајала је већ подобро поцијепана и парализована југословенска држава са својим институцијама уставно – правно осаканеним и персонално тако састављеним да се нису могле покренути никакве ефикасне акције. Све оцјене које сам већ сажето изнео о циљевима напада Словеније на ЈНА, стратегији и тактици, организацији итд, војно руководство је више пута и са много аргумената износило пред одговарајуће федералне институције – Предсједништво СФРЈ, Савезну скупштину, СИБ – предлажући и мјере које би зауставиле цијепање Југославије. На жалост, наша оцјена правих циљева напада Словеније на ЈНА никада није искрено прихваћена од федералних институција. Ипак су рађе прихватани ставови да се не ради о нападу Словеније на Југославију преко ЈНА, већ о сукобу Словеније и ЈНА, а федералне институције су ту да посредују да се ти сукоби превазиђу. У складу са таквим ставом изостали су и прави одговори Словенији са федералнога нивоа. Они су се сводили, углавном, на оно што би војска сама урадила. То, разумије се, политички не само што није било довољно, већ је, понекад, имало и супротан ефекат. *Никакве чисто војне мјере против једне политике не могу имати успјеха, ако оне нису само средство у рукама друге политике. Те друге, југословенске политике, није било, односно она је била конфузна, контрадикторна, парализована.* Са тога становишта врло је илустративна сједница Предсједништва СФРЈ одржана 12. 08. 1988. године и судбина њених закључака.⁵ На тој сједници разматрани су напади Словеније на ЈНА, па сам и ја био присутан. Закључци те сједнице су били заиста прави и да су спроведени у живот сигурно би дали позитивне резултате у корист Југославије. Међутим, на састанку Предсједништва СФРЈ са руководством Словеније

⁵ Сједница Предсједништва СФРЈ, Предсједништва ЦК СКЈ, СИБ-а, Скупштине СФРЈ, са темом „Напади на ЈНА“, било је изузетно велики број. Само о њима и њиховим закључцима, а посебно о судбини тих закључака, могла би се написати књига.

одржаном почетком септембра 1988. године, на коме је требало утврдити како закључке Предсједништва СФРЈ спровести у живот, све је практички пало у воду зато што је руководство Словеније било потпуно јединствено у ставу да не прихвати закључке Предсједништва СФРЈ, а већина чланова Предсједништва СФРЈ се повукла пред таквим словеначким ставовима. И онда сам био увјерен, данас поготово, да је већина чланова тога Предсједништва знала о чему се ради. Зашто су подржали све армијске предлоге неколико дана раније и још их врло конструктивно допунили, а на састанку са словеначким руководством одустали од њих пред чврстим словеначким зидом и заузели улогу посредника који стишава „неразумне сукобе војске са Словенијом“, то сваки од њих најбоље зна.

У условима таквога стања у свим федералним институцијама, словеначкој политици разбијања Југославије, јако потпомогнутој споља, није било тешко постизати успјехе.

Уставне промјене 1988. године и реформе друштва

Такав однос Словеније према ЈНА и преко тога према федералној држави, као и такав став Предсједништва СФРЈ према ставовима Словеније испољен на састанку о коме сам говорио, наставиће се и доцније на питању уставних промјена које су требале да омогуће реформу југословенскога друштва и излазак земље из дубоке кризе која је већ дуго трајала. Из истих разлога због којих није заустављено разбијање Југославије преко напада на ЈНА из Словеније, неће се остварити ни циљеви уставне реформе 1988. године. Напротив, *расправе о уставним промјенама и стварни ефекти тих промјена, још су ближе примакли крају СФРЈ и то у првом реду зато што су разбијачима Југославије који су наступали компактно, организовано, дрско, показали колико су снаге које желе јединствену Југославију и њен преображај разбијене, неорганизоване, политички међусобно супротстављене, опхрване првен-*

ствено парцијалним интересима. То је разбијаче Југославије веома охрабрило.

Шта показује анализа извршених уставних промјена 1988. године? Једини озбиљан позитивни резултат биле су оне промјене Устава СФРЈ које су се односиле на положај аутономних покрајина Косова и Војводине и које су омогућиле да се промјенама у Уставу СР Србије створи јединствена Република Србија. То је била корист за Србију и за Југославију. Други, донекле позитивни резултат, јесте нешто побољшан третман финансирања ЈНА. У процесу усвајања уставног амандмана о финансирању ЈНА, армијско руководство и ја лично, били смо изложени великим притисцима, па и увредама. Наиме, Словенци нису хтјели да прихвате ријешење по коме се ЈНА, као савезна институција, финансира из изворних прихода федерације, већ су инсистирали да се армијски буџет финансира и из доприноса република и покрајина, како би на тај начин отежавали или онемогућавали његову реализацију, као што су то чинили до тада. Остали учесници су прихватили наш предлог. Када су коначно завршени сви амандмани око којих је постигнута сагласност, остао је тзв. „војни амандман“. У том моменту је притисак на нас био врло жесток укључујући и оптужбе да заустављамо реформу друштва, да се понашамо као да само ми бранимо Југославију итд.

Сви покушаји јачања федералне државе су потпуно пропали и све је остало онако како су Словенци хтјели. Разлози да је тако испало, иако су тада Словенци формално изгледали у мањини, леже у праву вета које им је Устав дао, у чињеници да су их објективно подржавали и они који се нису јавно сасвим са њима солидарисали, нарочито Хрвати, неки Муслимани и Македонци, и, коначно, што је и најважније, у помањкању политичке воље и адекватне организованости снага које су заиста биле за Југославију: да се разбијачима одлучно стане на пут, без обзира на уставно замјешатељство. Тим прије, што је већ тада свакоме озбиљноме човјеку

било јасно да су многа уставна рјешења резултат намере да се омогући разбијање Југославије.

Под утицајем неуспјелих покушаја да се уставним промјенама 1988. године савезна држава колико — толико стави на ноге, а у склопу развоја међународних договора, почео је убрзани завршни чин разбијања Југославије. Пут „трију реформи — политичког и економског система и СКЈ“ није давао никакве позитивне резултате. Напротив. Начин на који су те реформе вођене био је у потпуном нескладу са реалном унутрашњом и међународном ситуацијом. Многи људи у разним руководством, федералним и републичким, били су антијугословенски опредељени, а неки и агенти страних, Југославији непријатељских, земаља. Много је времена изгубљено у разним лутањима и тобожњим тражењима правих путева изласка из кризе. Носиоци политике разбијања Југославије упорно су пласирали тезу да ће реформа економског система ријешити и све друге проблеме и под том маском заустављали нарочито реформу државе. Знали су они да се без адекватне државе и њене праве улоге примјерене тржишним привредама, не може реформисати ни економија. Али, њихови циљеви нису били успјех реформи, већ разбијање Југославије. Три реформе, свака посебно и све три заједно, доживљавале су само неуспјех. Четрнаести конгрес СКЈ био је само завршни чин распада већ давно разбијеног — идејног, организационог и персоналног — СКЈ. Економска реформа коју су покушавале све три посљедње владе СФРЈ, не само да није преокренула економску ситуацију у земљи, већ је даље поспјешивала негативне економске и социјалне трендове. Савезна држава је сваким даном све више остајала без стварне моћи, па је то имало за посљедицу повећање свеопштег хаоса у свим сферама живота, па и у сфери политичког система. Све је то убрзавало кретања у правцу распада Југославије, на начин који је у реалним југословенским приликама водио у међунационални и религиозни рат. Војно руководство је на ту

опасност стално указивало и предлагало контра мјере. Из великога броја наших упозорења и предлога издвојићу само оне које сматрам врло битним.

Процјењујући да југословенском федералном врху недостаје, између осталог, јака и способна политичка личност југословенског опредјељења, истовремено оцјењујући да у постојећем конгломерату федералних институција, највише може учинити СИВ, након оставке Бранка Микулића, ја сам предложио Слободана Милошевића за председника СИВ-а. Тадашњи председник Председништва Раиф Диздаревић ме је овластио да о томе разговарам са Милошевићем. Милошевић и српско руководство су имали друкчију процјену. Разлике није било у циљевима, али јесте у начину њиховога остварења. Наиме, ставови српског руководства и Милошевића су били да треба учврстити јединство Србије након уставних промјена које су учињене и преко тога допринјети стабилности Југославије, те да због тога Милошевић треба да остане у Србији. Ја сам сматрао да се са позиција борбе за јединство Југославије може успјешно борити и за јединство Србије и њезин стварно равноправни положај са осталим југословенским републикама. Вјеровано сам да би Милошевић са политичким ауторитетом кога је већ створио, са способностима које је већ доказао, особито са способношћу да једноставно ријешава сложене проблеме које је иначе компликовани југословенски систем неминовно производно, са подршком свих који су за Југославију, са овлашћењима које је имао СИВ или их је могао још изборити, могао направити преокрет у даљем току догађаја и то најприје зауставити даљи процес деструкције и разбијања, а потом занста покренути и неопходне цјеловите реформе друштва и државе. Да ли је тај мој предлог, да је прихваћен, стварно имао изгледа на успјех сада остаје само да се нагађа. Оно што је потпуно извјесно јесте, да ако би Милошевић са позиција председника СИВ-а успио урадити на јачању Југославије и педесет одсто од онога што је Анте Мар-

ковић урадио на њеном разбијању, онда би то било врло много.

На Сједници Председништва СФРЈ одржаној 03.04.1990. године Штаб Врховне команде изложио је процјену ситуације и предложио мјере. Главне поенте из те процјене су следеће:

— Због распада Варшавскога уговора и почетка распада СССР-а мјења се стратегијски значај југословенског простора за Запад, а тиме и политика Запада према Југославији. Она сада у први план ставља промјену система и то одмах, а не на дугу стазу као раније; у цијелој Југославији ако може одједном, али и по дијеловима ако буде потребно, укључујући и грађански рат као начин остварења циља. У Конгресу САД „грађански рат изазван национализмом у Југославији“ ставља се у исту раван са „проблемима у Персијском заливу и Либији“;

— Неки наши сусједи већ отворено испољавају захтјеве према дјеловима наше земље које по разним основама својатају;

— На унутрашњем плану у пракси су већ срушена два кључна сегмента уставног поретка СФРЈ — федеративно уређење и друштвено политички систем — а да није промјењен Устав СФРЈ и у складу са тим одговарајући савезни закони. У земљи влада опште незакоње и хаос од кога је само корак до грађанског рата;

— Сматрамо да Председништво СФРЈ, Скупштина СФРЈ и СИВ својим политичким ауторитетом и уставним овлашћењима, док још, мало, има времена, морају предузети све неопходне мјере како би отклонили непосредну опасност по опстанак СФРЈ као државе и омогућили стварни демократски преображај друштва који ће на уставу и законима бити заснован. Никада и нигдје незакоње није водило у демократију, па неће ни код нас.

Из такве процјене су произишли и предлози мјера чија је суштина била у сљедећем:

1. Успоставити нарушени уставни поредак земље на начин да се суспендују сва нормативна акта и све радње на њима засноване које су у супротности са Уставом СФРЈ и савезним законима⁶, те да се на сваки нови акт нарушавања Устава СФРЈ реагује одмах и онемогући његова реализација.

2. Да се програм СИБ-а учини cjеловитим тако што ће он укључити у себе и неминовну уставну реформу која ће омогућити функционисање савезне државе и преко тога реализацију привредне реформе.

3. Прецизно утврдити вријеме доношења новог устава Југославије с тим да то вријеме буде заиста примјерено потребама ситуације.

4. Донијети неколико конкретних одлука које треба да обезбједе интегритет државе Југославије у односу на понашање страних фактора — посебно неких дипломатских представника и других међународних институција, које су изван свих међународних норми, дрско се мјешају у наше унутрашње ствари и отворено доводе у питање суверенитет земље.

Процјена ситуације и предлози мјера које сам изнео у име Штаба Врховне команде прихваћени су већином гласова у Предсједништву. На основу тога и неких других елемената ситуације, Предсједништво СФРЈ је покренуло неколико активности, које, у крајњој консеквенци, нису обезбједиле да се спроведу у живот ни једна од четири предложене мјере. Таквој судбини тих приједлога, поред других околности, веома је доприњело дјеловање СИБ-а и нарочито његовог предсједника Марковића. Наиме, исту процјену и исти

⁶ Иако смо управно у Уставу 1974. године видјели основу за разбијање Југославије, ипак смо, у овом моменту, цијелили да је све боље од потпуне анархије, односно самовоље републичких држава.

приједлог ја сам послје сједнице Предсједништва СФРЈ изложио и на Сједници СИБ-а. Марковић је и прије Сједнице СИБ-а знао за наше процјене и приједлоге. О томе су га информисали неки чланови Предсједништва СФРЈ, тако да је он припремио своје људе у СИБ-у да наш предлог жестоко нападну. Само је мањи број чланова СИБ-а ту нашу процјену и предлоге потпуно подржало, док је већина то одбила са врло грубим квалификацијама „антидемократизма”, „унитаризма”, цинично тврдећи да се није догодило ништа непредвиђено, ништа ван контроле СИБ-а, да ја бркам тезе па у демократским процесима видим разбијање Југославије, умјесто да у њима видим оно што и они виде — јачање и преображај Југославије. Резултати те сједнице СИБ-а, иначе затворене за јавност, били су исте ноћи познати у дипломатском кору у Београду, а о њима се следећег дана већ причало на улицама Загреба и Љубљане. Ја сам поводом тога затражио да се спроведе истрага и установи ко из СИБ-а одаје државне тајне. Наравно, од те истраге није било ништа, као ни од низа других сличне нарави. Послије те сједнице СИБ-а дефинитивно су отпале све моје преостале, иако тада већ врло мале, илузије о добрим југословенским опредјељењима и намјерама Анте Марковића. Послије тога много пута сам долазио у искушење да напустим ту владу. О томе сам расправљао са мојим сарадницима. Они су сматрали да то не би било добро и нису се са тим слагали, без обзира на све што сам и лично морао преживјети борећи се у тој влади против отворених и прикривених разбијача Југославије, а објективно и пред јавношћу носећи одговорност за цјелину њенога дјеловања. Од свих чланова СИБ-а, искрену подршку и на сједници о којој је ријеч, као и прије и послје ње, имао сам од савезног секретара за унутрашње послове Петра Грачанина.

Тако је и овом приликом Анте Марковић са ауторитетом и уставном позицијом СИБ-а учинио све што је могао да паралише прихватање и нарочито спровођење

у живот предложених мјера Штаба Врховне команде, које је доцније Предсједништво СФРЈ претворило у своје ставове, односно предлоге Скупштине СФРЈ. Такву и још отворенију разбијачку улогу, Анте Марковић и СИВ су наставили да играју у свим догађајима у којима се рјешавала судбина Југославије. У доцнијој фази ми смо долазили у отворени сукоб на јавној сцени. Ја сам се, с тога, фактички повукао из рада СИВ-а, чак сам то и јавно саопштио, а Марковић је захтјевао моју смјену.

По мојој оцјени то је била посљедња прилика да се покуша сачувати Југославија у постојећим границама. Подвличим, „покуша“, јер велико је питање да ли би и те мјере, у датим међународним околностима које су већ егзистирале, поготово које су после тога брзо наступиле распадом СССР-а, могле заиста трајније сачувати Југославију од распада у који је она вртоглаво јурила већ преко двије и по деценије, стално повећавајући ту брзину, нарочито у посљедњој деценији. Но, упркос томе, сматрао сам да треба покушати све што је разумно. Када је и тај покушај пропао, онда Врховна команда модификује задаћу ЈНА тако да она у новим условима гласи: 1) одбрани право народа који желе да живе у заједничкој држави Југославији; 2) покушати омогућити миран разлаз са оним југословенским народима који не желе да живе више у Југославији.

Догађаји који су последице тога сљедили ређали су се великом брзином, а већина њих је убрзано водила распаду Југославије путем грађанскога рата, ономе курсу, дакле, кога је Немачка хтијела, а њихове марионете у Југославији здушно прихватиле. Тежиште дјеловања Штаба Врховне команде било је примјерено модификованој задаћи ЈНА. Из мноштва тих догађаја, а прије отпочињања оружаних сукоба у Словенији, посебну пажњу заслужује сједница Врховне команде 12, 14. и 15. марта 1991. године, догађаји који су јој претходили,

њен ток и резултати, као и догађаји који су последице тога сљедили.

Оно што је највише угрожавало миран расплет југословенске кризе, укључујући и отцепљење република које то желе, јесте организовање паравојски и њихово наоружавање по Југославији. У тим активностима предњачила је Хрватска, мада је било сличних појава и у Словенији али у друкчијем виду и обиму, на Косову, у Босни и Херцеговини. Што се тиче организације, Хрватска је ту војску стварала под маском милиције, а Словенија у оквиру територијалне одбране. Основне изворе набавке оружја у земљи ЈНА је ставила под своју контролу тако што је оружје територијалне одбране преузела, а набавку из домаће индустрије наоружања контролисала. Зато је снабдевање наоружањем паравојски ишло из иностранства. То ЈНА није могла ефикасно контролисати, јер су то задаци из надлежности Царине која је припадала СИВ-у и задаци из надлежности унутрашњих послова који су били у рукама република, дјелимично федерације.

ССНО је 11.12.1990. године доставио Предсједништву СФРЈ информацију о неовлашћеном формирању оружаних паравојних састава у СФРЈ. Предсједништво СФРЈ је на сједници од 9. јануара 1991. године донијело наредбу о расформирању тих оружаних састава који нису у саставу јединствених оружаних снага и органа унутрашњих послова и чија организација није у складу са савезним прописима. Предсједништво СФРЈ разматрало је 22. јануара 1991. године извјештај ССНО-а о спровођењу наредбе и констатовало да је она само дјелимично извршена. Зато је закључило да су војни правосудни и други надлежни органи дужни да поступају у складу са својим законом утврђеним обавезама и овлашћењима. Штаб Врховне команде је 23. јануара обавјестио јавност да ће ЈНА, ако се на подручју Хрватске одмах не распусте сви мобилисани састави, подићи борбену готовост јединица на

ниво који ће гарантовати спровођење на закону заснованог кривичног поступка и извршења судских одлука. Дио јединица ЈНА стављен је у повишен степен борбене готовости. Предсједништво СФРЈ је, оцјењујући политичко-безбједносну ситуацију веома критичном, 25. јануара 1991. године, позвало на разговор руководство Хрватске. На том састанку је договорено и закључено да се 26. јануара до 12 часова изврши демобилизација резервног састава милиције у Хрватској и истовремено степен борбене готовости јединица ЈНА доведе у редовно стање, као и да војноправосудни органи наставе истражни и судски поступак без ометања. Састанак је трајао до касно у ноћ. Хрватска страна је била неуобичајено кооперативна у прихватању ставова Предсједништва СФРЈ и, рекло би се, спремна да жртвује неке извршиоце кривичних дијела. Ускоро је, међутим, дошло до обрта у хрватском ставу. Кључну улогу у томе одиграо је господин Цимерман ставовима да ће Запад бранити младу хрватску демократију, истовремено је нама стављао до знања да Запад не би прихватио никакву интервенцију ЈНА против Хрватске, да проблеми паравојски наводно јесу тешки, али да се и они морају ријешавати преговорима баш као што Горбачов чини са Балтичким земљама. Хрватска влада је последице тога и јавно се идентификовала са политиком наоружавања, ометала максимално колико је могла рад војно — правосудних органа, иако их није могла онемогућити. Даље су наставили јачање и наоружавање војске уз велику помоћ из иностранства. Заједно са тим повећавале су се провокације према српском народу у Хрватској употребом усташких метода из II свјетског рата, још и „обогаћеним” новим изумима, провокације према припадницима ЈНА и њиховим породицама. То је изазвало логичну реакцију цјелокупног српског народа, посебно у Хрватској, као и припадника ЈНА.

Слични процеси су се повећавали и у Словенији, нешто мање у Босни и Херцеговини и Македонији. Опозиција у Србији изгубивши убједљиво на

вишестраначким изборима, покушавала је на различите начине да доведе у питање резултате избора. Укупно стање у земљи је било такво да га је Штаб Врховне команде оцјенио као почетак грађанског рата. Зато је захтјевао сједницу Врховне команде — Предсједништва СФРЈ и Штаба Врховне команде — која је одржана 12, 14, и 15. марта 1991. године. О тој сједници постоји комплетна документација. Најважније дијелове те сједнице југословенско гледалиште је имало прилике да види и на телевизији. На основу кратко изложене процјене ситуације, ја сам у име штаба Врховне команде изнио приједлоге чија се суштина састојала у следећем:

1. Увести ванредно стање у земљи.
  2. Подићи борбену готовост ЈНА до нивоа који ће гарантовати поштивање мјера ванредног стања, посебно спријечити међунационалне оружане сукобе и грађански рат, осигурати услове за миран, демократски расплет југословенске кризе.
  3. Предузети хитне и одлучне мјере да се нарушени систем одбране земље доведе у законске оквире, а то значи — распустити и разоружати све паравојне формације; вратити командовање територијалном одбраном у законом утврђене оквире тамо гдје је то нарушено; довести у ред мјере војне обавезе тамо гдје су нарушене.
  4. Интензивирати рад и постићи договор о будућем уређењу Југославије и утврдити начин и вријеме реализације тих договора.
- Као што је познато, последице дугих и тешких расправа са прекидима, Предсједништво СФРЈ није прихватило понуђене приједлоге.

Након те сједнице, Штаб Врховне команде је процјенио да постоје двије опције даљега дјеловања. *Прва*, да Штаб Врховне команде или барем само ја као начелник штаба, поднесе оставку. У нормалној држави то би била

и једна опција. Пошто у том времену већ више нисмо имали практички никакву заједничку југословенску државу, већ конгломерат свега и свачега, закључено је да би та опција више била у корист разбијача Југославије и представљала удар унутар војске која сада има другу задаћу. Зато је та опција одбачена. Друга опција је била да војска, ослоном на политичке снаге у федерацији и у републикама које представљају оне народе који хоће да живе у Југославији, уз миран разлаз са онима који хоће да иду из ње, настави да обезбеђује такву политику. То је преведено на практичан језик тада актуелне ситуације значило, између осталог, заштиту и одбрану српскога народа ван Србије и прикупљање ЈНА у границе будуће Југославије, с тим што је други дио задатка — прикупљање ЈНА — оперативно и временски морао бити прилагођен извршењу првог дијела задатка. Уз учешће одговарајућих политичких личности које су стајале на таквом политичком курсу расплета политичке кризе, ова опција је прихваћена и то од свих без иједног изузетка. И тада а и послејед говорило се о војном пучу као јединој правој опцији која би спасила Југославију. Неки су нас и тада и доцније прогласили издајницима и окривили за пропаст Југославије зато што нисмо ишли тим путем. То су или жеље добронамјерних, али наивних, или вјеште подвале непријатеља који борце за одбрану Југославије умјесто себе потурају као кривце за њен распад.

Цјеловиту оцјену о мјесту и улози ЈНА, о томе шта је урадила, а шта није и зашто није, дају доцније. За сада, поводом ситуације коју излажем о војном пучу рећи ћу и следеће. Класичан војни пуч који би имао за циљ да примјеном војне силе одржи Југославију на окупу, у југословенским приликама какве су остале после Титове смрти никада није имао изгледа на успјех, особито ако се мисли о трајном успјеху. Такав пуч се свакако најлакше могао извести одмах након Титове смрти. Разлога за то је било на претек ако су у питању дезинтеграциони процеси који су рушили Југославију.

Има пуно разлога за претпоставку да је војска у то вријеме могла релативно лако заузети власт. Међутим, нити би војска ту власт могла дуже задржати, нити створити политичке претпоставке да се зауставе набујали процеси дезинтеграције и окрену у обратном смјеру. То је, можда, могао учинити још само Тито, помоћу војске крајем 70-тих година. Али, Тито се већ давно и дефинитивно опредјелио за курс који је био на снази.

У вријеме о коме сада пишем, унутрашње и међународне околности сваку врсту класичног војног пуча су потпуно искључивале. Оно што се у тадашњим југословенским приликама могло учинити јесте да се умјесто заузетог курса, одмах крене у напад на Хрватску и Словенију. У таквој опцији на унутрашњем плану, ЈНА и Србија би били агресори са огромним посљедицама, неупоредиво већим од оних које су имали као браниоци. Постигнута би била још већа хомогенизација хрватског и словеначког народа, било би још успјешније расpirивање мржње и у другим југословенским народима према српском народу као агресорском, који силом оружја намеће своју вољу, били би још већи проблеми мотивације за борбу у српском народу из Србије да се туче ван Србије, пружена би још већа шанса снагама у Србији које су у борби за власт употребљавале сва средства, организовали дезертерство војске, ширили панику итд. На међународном плану управо би улетјели у клопку тако да би одмах, или врло брзо, били изложени не само свим врстама санкција већ и жестокој војној интервенцији са ударима свих врста, прије свега по виталним објектима у Србији и најважнијој инфраструктури ЈНА. Тиме Југославија не само што не би била спашена у старим границама, већ би се и нова Југославија стварала под неупоредиво тежим условима од оних под којима је створена. Каснији развој догађаја нашу тадашњу процјену је, по моме мишљењу, потврдио са врло много доказа.

Оружани сукоби у Словенији

Међу догађајима завршне фазе разбијања СФРЈ значајно мјесто заузимају оружани сукоби у Словенији у љето 1991. године. Оружани напад Словеније на ЈНА представља логичан сљед догађаја укупног стања у Југославији и посебно улоге Словеније као пионира и носиоца разбијања Југославије, коју јој је Немачка политика намјенила и коју је Словенија безпоговорно извршавала. Само се тиме могу објаснити поступци Словеније. Карактер и начин извршења тих поступака, јасно су говорили да словеначком руководству није циљ само сецесија, већ да је циљ, у првом реду, разбијање Југославије у цијелини и то на најгори могући начин, а да стварање словеначке државе дође као нормална посљедица укупног распада Југославије. Зашто би био интерес Словеније да на такав начин излази из Југославије када јој, у то вријеме, нико није оспоравао то право. Ја сам неколико пута разговарао о томе са Дрновшеком и још неким из словеначког руководства. Тада, као и увијек прије тога, они су једноставно лагали. Разумљиво је да нису могли признати да раде по налогу иностраних господара, па су неразумне поступке насилнога изласка Словеније из Југославије, оправдавали грешкама појединаца.

Фактографија догађаја је позната. Подсјетићу само на нека најважнија збивања. Од уставних промјена у Словенији у јесен 1989. године када је практично, на широком плану, демонстрирано коришћење могућности које даје Устав СФРЈ од 1974. године за разбијање Југославије, рећале су се разне активности великом брзином. У те догађаје спадају и читав низ мјера на разбијању јединственог југословенског система одбране и стварања словеначке војске као што су: упорно настојање да се потпуно преузме командовање територијалном одбраном Словеније; престанак слања регрута из Словеније у ЈНА; неуплаћивање дијела свога доприноса у федерални и армијски буџет, тако да се брзо показало зашто су Словенци били енергично про-

тив уставних промјена у Уставу СФРЈ 1988. године које би омогућиле финансирање ЈНА из изворних прихода федерације. Посљедњи чин у серији догађаја који је претходио оружаним сукобима и који је послужио као њихов повод, јесте одлука Словеније да потпуно преузме све функције Федерације на државној граници на територији Словеније, као и да успостави државну границу према осталом дијелу Југославије. Ту одлуку су одговарајући словеначки органи у области унутрашњих послова и царине и реализовали.

Скупштина СФРЈ је закључила да су те словеначке одлуке о преузимању државне границе Југославије на територији Словеније неуставне и затражила од одговарајућих савезних органа да успоставе првобитно стање на државној граници. У складу са тим, Савезно извршно вјеће је на сједници од 25.06.1991. године донијело одлуку о непосредном обезбеђивању извршавања савезних прописа о прелажењу државне границе на територији Словеније. Ради тога су, у складу са тачком 2. Одлуке СИБ-а, ангажоване и одређене јединице ЈНА – око 1900 војника и старешина са одговарајућом техником – са задатком да ту одлуку спроведу у живот. Јединице ЈНА, иако са релативно малим снагама, су за 48 часова од 137 објеката на граници заузеле 133 и тиме практично извршиле добивени задатак.

То је био повод да оружане формације Словеније отпочну са нападима на припаднике, јединице и објекте ЈНА на цијелој територији Словеније. У исто вријеме збили су се још неки крупни догађаји који су битно утицали на политичке одлуке које је донијело Предсједништво СФРЈ и у складу са њима, одлуке о даљем ангажовању ЈНА.

Захваљујући дугогодишњој сецесионистичкој политици Словеније и добро вођеној пропаганди у којој су Србија и ЈНА представљене као главне сметње остварењу независне словеначке државе, према томе и као главни непријатељи словеначкога народа, испоље-

на је велика мржња према ЈНА и демонстрирана воља за борбу против ЈНА. ЈНА се нашла у немогућој ситуацији. *Према њој су се сви у Словенији односили као према окупаторској војсци, а она није могла нити је хтјела да се понаша према словеначком народу као окупатор.* Када би ЈНА употребила и пола од онога што чине окупатори, или, макар пола од онога што су чинили Американци у Ираку, све би изгледало сасвим другачије. У таквим условима даљи опстанак ЈНА у Словенији постајао је неприхватљив за ЈНА. Ова чињеница је битно утицала на наше даље предлоге одлука.

Предсједништво СФРЈ, тачније неки његови чланови радили су како би приволили словеначко руководство да се успостави првобитно стање на државној граници, без даље ескалације ангажовања ЈНА, па је у том смислу донијета и одговарајућа одлука 04. јула 1991. године. Словеначко руководство, по обичају, већину од њихове стране прихваћених одлука и ставова Предсједништва СФРЈ није испоштовало.

На Брионима је, 07. јула 1991. године прихваћена Декларација Европске заједнице као платформа за преговоре о будућности Југославије. Договорени су, између осталог, и начини разрјешења сукоба Словеније и Федерације о државној граници. Руководство Словеније и у овом случају је варало, а европски „миротворци“ су их и у томе добро помагали, тако да су дио обавеза у односу на ЈНА извршавали само због страха од одмазде која је заиста висила у ваздуху и над њиховим главама.

И поред тога што смо ми у армији већ раније отпочели процес међу старешинама да сви који се не слажу са политиком коју слиједи ЈНА – из националних или других разлога – могу и треба да је напусте, право осипање на националној основи у ЈНА отпочело је оружаним сукобима у Словенији. То се нарочито односило на старешине словеначке националности које су дуже времена боравиле на дужности у Словенији.

Готове јединице бригадног састава које је Штаб Врховне команде могао употребити за маневар на југословенском простору у то вријеме биле су само бригаде које је ваљало у великом проценту попунити резервним саставом. Ово због тога што готових јединица бригадног ранга формираних од мирнодопског састава у ЈНА није било слободних, јер су потребе за таквим јединицама у Југославији свакодневно расле отварањем нових кризних жаришта посебно у Хрватској, а истовремено попуна регрутима је скоро преполовљена из познатих разлога. Када је ријеч о мобилисању и домобилисању јединица ЈНА, Штаб Врховне команде се већ тада суочио са неколико крупних проблема који ће се у доцнијем развоју догађаја у Словенији и Хрватској, показати главним лимитирајућим фактором реализације свих замисли и планова употребе ЈНА. С обзиром на мјеста употребе јединица ЈНА, све више се сужавао простор Југославије гдје је била могућа мобилизација. Потребе за јединицама су биле перманентне, а вријеме задржавања позваних у резерву законом ограничено. Без адекватних државних мјера – проглашења ванредног или ратног стања, опште или дјелимичне мобилизације, одговарајућих политичких и казних мјера – сви који су радили на парализи ЈНА лако су успјевали ометати мобилизацију или ометати покрет мобилисаних јединица ка мјестима њихове употребе. Било их је много који су на томе радили, а радили су врло синхронизовано, на широком плану, очигледно усмјеравани из једног центра.

Процјењујући све те и још неке друге елементе ситуације, Штаб Врховне команде је закључио да све наше приједлоге Предсједништву СФРЈ⁷ о даљој употреби ЈНА у Словенији, треба заснивати на основном опредељењу да ЈНА не може и не треба прихватити улогу окупаторске војске у Словенији, да истовремено не може и не треба прихватити да је се вријеђа, малтретира, понижава, што се иначе са стварном окупаторском војском не би смијело чинити, тако да је једино

рјешење да ЈНА напусти Словенију. Остало је питање како то урадити у датој југословенској и међународној ситуацији. Размотрили смо три варијанте.

Прва. Предходно војнички поразити војне формације Словеније, а потом напустити Словенију. За реализацију ове варијанте, поред снага са којима је ЈНА располагала у Словенији и које су дјелимично већ биле ангажоване у борбама око границе и за одбрану од напада словеначке војске, било је потребно још употребити двије пешадијске и једну падобранску бригаду, као и знатно јаче снаге Ратног ваздухопловства за превожње трупа, десантирање, и ватрену подршку снагама копнене војске. За почетак те операције била су потребна два до три дана, а њено трајање шест до осам дана.

Друга. Без довођења нових снага копнене војске, употребом свих расположивих снага ратног ваздухопловства, ватрене и маневарске моћи снага копнене војске које су се већ налазиле у Словенији, нанети неприхватљиве губитке инфраструктури Словеније и тако је присилити на поштивање одлука савезних институција о државној граници. Пошто словеначка војска — са формацијама и наоружањем које је имала, партизанском тактиком употребе претежно у урбаним срединама гдје су војници често измјешани са цивилима, помањкањем ма какве озбиљније војне инфраструктуре — није могла представљати рентабилне циљеве ватреним ударима, нарочито ваздухопловства, то би ти удари морали бити усмјерени претежно на цивилне објекте, односно објекте који посредно служе и у ратне сврхе, као што су комуникацијски објекти, системи за

⁷ Због познатог стања у Предсједништву СФРЈ, у то вријеме, посебно чињенице да су поједини његови чланови активно радили на разбијању Југославије и били велики непријатељи ЈНА, Штаб Врховне команде је морао имати и имао је двојну комуникацију са Предсједништвом СФРЈ. Дио приједлога смо износили пред цијелим Предсједништвом, а дио само пред оним његовим члановима који су радили за Југославију. То је била изузетно сложена ситуација за војску, али другог избора нисмо имали.

управљање и информисање, фабрике чији производи служе и за потребе рата и сл. У ударима те врсте извјесно је да би страдало знатно више цивилно становништво, међу којима би могле бити и породице припадника ЈНА, него војници. Све у свему, ова варијанта носила је у себи јаку дозу одмазде и терора над цивилним становништвом.

Трећа. Постићи политичке циљеве комбинованом употребом политичких средстава и пријетњом употребе свих расположивих средстава ЈНА, уз стварну употребу коју дозирати у складу са понашањем словеначке стране.

Процјењујући добре и лоше стране све три варијанте даље употребе ЈНА у Словенији, штаб Врховне команде се одлучио за прву варијанту, док је другу варијанту искључио. Неки чланови Предсједништва нису прихватили прву варијанту са образложењем да не постоји расположење у народу из чије средине би требало да крену нове јединице у Словенију, да оне иду тамо и ратују да би ратом натјерали Словенце да остану у Југославији када то они, очигледно, не желе. Тако се остало при трећој варијанти.

Даље политичке и војне активности су се одвијале у суштини у складу са таквом одлуком, тако да је Предсједништво СФРЈ у пуном саставу 18.07.1991. године и формално донијело одлуку којом се команде, јединице и установе ЈНА са територије Словеније дислоцирају у Босну и Херцеговину, Србију и Црну Гору. За овакву одлуку гласало је шест чланова Предсједништва, против је био један, а један члан се уздржао.

На основу те одлуке Предсједништва СФРЈ, Штаб Врховне команде урадио је план дислокације који се реализовао све док Хрватска није отпочела отворени рат, не само против српског народа у Хрватској, већ и против ЈНА. Са том могућношћу Штаб Врховне команде је рачунао и за њу је имао припремљен одговор. Планирана је и припремана јединствена операција

чији је циљ био да ријеши све задатке које је ЈНА имала у Хрватској и истовремено омогући даљу несметану и потпуну реализацију плана дислокације ЈНА из Словеније. Као што ће се доцније видјети, та операција није могла бити у потпуности реализована само из једног јединог разлога — неуспјеха мобилизације и дезертерства већ мобилисаних војних обвезника. Но, то ћу потпуније и конкретније изложити у дијелу о рату у Хрватској. Због тога је почетни план дислокације ЈНА из Словеније за преостали дио ЈНА морао бити модификован и тако модификован је у основи реализован. Доцније су се појавиле критике плана дислокације ЈНА из Словеније у смислу да су прије ишли намјештај и мање важне ствари, а потом наоружање и борбена техника. Те критике су имале конотацију нестручности или зле намјере планера. Подсјећам да је то био план дислокације цјелокупних састава, а не план да се што прије извуче оно што се извући може. Не треба бити много маштовит да би претпоставили шта би се у ситуацији каква је у то вријеме у Словенији била, десило са преосталим дијеловима ЈНА ако би Словенију напустили најприје њени борбени дијелови. Што се стручног аспекта тиче у свим варијантама извлачења снага, а ако није у питању пробој из окружења, заштитница је увјек најјача без обзира на могући развој догађаја.

Која су основна искуства и поуке из оружаних сукоба у Словенији?

Прво питање које се поставља јесте да ли је ЈНА требала ићи на извршење задатка успостављања првобитног стања на државној граници, без обзира на ставове Скупштине СФРЈ и одлуке СИБ-а, када је већ било јасно да Словенија иде ван Југославије, као и да не постоји ничије опредељење да се Словенија употребом силе задржи у Југославији. Мој одговор на то питање и данас је исти као и у то вријеме — да, требало је ићи. Ако би војска одбила да изврши свој дио задатка из политичких одлука Скупштине СФРЈ, онда би то могао

бити крај војске на најгори могући начин. Поред тога, без сазнања које су дали оружани сукоби у Словенији, мислим да би укупни доцнији ток догађаја могао бити још неповољнији, прије свега по српски народ у Хрватској и Босни и Херцеговини и по ЈНА.

Друго важно питање јесте да ли би војнички пораз Словеније зауставио распад Југославије, као што неки и данас тврде. Наиме, та теза је нека врста антитезе тзв. „домино теорији“ по којој чим иде Словенија из Југославије иде и Хрватска и тако редом, па би, макар насилним задржавањем Словеније, процес био заустављен. У вези са тим је и питање избора варијанте употребе ЈНА у другој фази сукоба у Словенији. Имајући у виду прије свега међународне околности о којима сам раније говорио, а посебно циљ и улогу Немачке у односу на Југославију као и на пуну подршку том њемачком циљу у Словенији, никакав војнички пораз словеначке војске не би Словенију зауставио у Југославији. Евентуална принуда Словеније путем насилног обарања изабране власти на вишестраначким изборима и постављања неке друге власти, увјерен сам, само би убрзао процес распада Југославије под знатно неповољнијим околностима и то прије свега по Србију, Црну Гору и ЈНА, јер би широм отворио врата војној интервенцији Запада. То се исто, али у још већој мјери, односи и на Хрватску. У погледу избора варијанте употребе ЈНА у другој фази сукоба у Словенији, ја бих и данас заступао прву варијанту као што смо учинили и тада, тј. варијанту да се претходно војнички порази Словенија, а потом ЈНА напусти Словенију. Корист од тога видим пре свега за ЈНА, али, још више за њену улогу у доцнијим збивањима у Југославији. Какве би политичке посљедице те варијанте биле, није извјесно.

Следеће крупно питање јесте да ли су биле довољне снаге ЈНА за извршење планираних задатака у Словенији. За задатак кога је ЈНА имала — успостављање првобитног стања на државној граници — снаге су биле довољне. Задатак је извршен за два дана. За задатак

да се словеначка војска војнички порази, поред снага које су биле у Словенији, биле су потребне још три бригаде КоВ и знатно веће ангажовање ратног ваздухопловства. Ваздухопловство је било спремно да дејствује одмах, а бригаде копнене војске су могле бити уведене у борбу за два до три дана, након доношења одлуке. За задатак потпуне окупације Словеније и евентуално вођење противпартизанског рата на дуже вријеме, нисмо процјењивали потребне снаге из простог разлога што никада нисмо ни рачунали са таквим задатком.

Сљедеће питање јесте да ли смо доживјели нека изненађења у Словенији и која. Потпуних изненађења није било али, доста значајних, јесте. *Изнанађени смо степеном мржње, начинима и масовношћу њенога испољавања према ЈНА од стране словеначког народа.* Иако је и словеначка војска и словеначки народ испољио крајњи непријатељски однос према ЈНА у току оружаних сукоба па и послје њих, ЈНА није одговорила истом мјером. Изненађење је представљало и понашање већег броја словеначких старешина који су се окренули против ЈНА и Југославије. Та обадва искуства морали смо брзо унијети у све наше планове и активности за њихову реализацију даљег ангажовања ЈНА на југословенским просторима. На том плану је у кратком времену много урађено, мада је било немогуће отклонити баш сваку могућност изненађења на тој основи у условима какви су тада били у земљи и у армији.

Ипак, највеће изненађење за мене представљао је врло јасан наговјештај да ће бити много оних у Југославији који се на ријечима декларишу као борци за Југославију, а када то стварно затреба и позову се да то учине, налазе разне изговоре и оправдања да се извуку. Наговјештај таквога понашања ја видим и у обраложењу неприхватања понуђене варијанте да се Словенија најприје војнички порази, а потом ЈНА повуче. То је био преседан за доцније масовно условљавање гдје која јединица ЈНА може, односно не може бити употребљена. Од тога, па до појединачног условљавања

гдје ће ко ићи или неће ићи само је један корак, а од појединачнога условљавања, па до неодазивања на мобилизацијски позив или до дезертерства из војске такођер је само један корак. Дакле, оно што ће постати далеко највећи проблем ЈНА и објективно и једини озбиљни лимитирајући фактор остварења свих наших замисли и планова у наредним збивањима, већ је имао и јаке наговјештаје за вријеме оружаних сукоба у Словенији.

Рат у Хрватској

Након што је Предсједништво СФРЈ на сједници Врховне команде одржаној 12 – 15. марта 1991. године одбило приједлог Штаба Врховне команде да се заведе ванредно стање у земљи и употребом ЈНА разоружају и растура паравојне формације по Југославији, у Хрватској су убрзане активности политичких и војних припрема чији је циљ био отцепљење од Југославије и стављање српскога народа у Хрватској у потпуну и безусловну покорност. У покушајима остварења тога дијела циља – стављања у безусловну покорност српскога народа у Хрватској – хрватска власт се служила свим познатим усташким методама из времена фашистичке НДХ. Поред заштите коју је ЈНА пружала српском народу, српски народ у Хрватској је би присиљен да се самоорганизује за одбрану својих домова и голих живота, за одбрану свога националнога бића.

У складу са политичким и војним мјерама унутар Хрватске, ишле су и мјере међународних фактора који су радили на разбијању Југославије. Активности међународних фактора увјек су се на два начина испољавали – на отвореној сцени, јавно; и кроз илегалне или полулегалне канале. Оба ова начина дјеловања међународних фактора наставила су се и након што се Европска заједница легално, уз сагласност одговарајућих југословенских институција, укључила у југословенску кризу. По садржају, дјеловање међународних фактора обухватало је велики спектар

радњи — од информативно—пропагандних преко политичких, економских, војних, до управљања и координације цјелокупним активностима, спољњим и унутрашњим.

Оружани сукоби у Хрватској имали су двије фазе.

Прва фаза обухвата вријеме од првих оружаних напада на Србе у Српској Крајини до краја лета 1991. године када Хрватска одпочиње са отвореним оружаним нападима и на ЈНА.

Циљ Хрватске у првој фази био је да употребом полиције и војске успостави власт над српским крајевима у Хрватској и сломи сваки отпор српскога народа, као нужну етапу у остварењу генералнога циља — стварања суверене хрватске државе, која ће обухватити, поред цјелокупне територије у административним границама постојеће Републике Хрватске, у доцнијој етапи разградње Југославије и друге територије Југославије са већинским хрватским становништвом, односно територије на које руководство ХДЗ, по разним основама, има аспирације.

Стратегија и тактика реализације тога циља заснивала се на сљедећим идејама. Избјегавати оружану сукобљавање са ЈНА, а ЈНА неутралисати политичким и пропагандним средствима и активностима. Величину војске стално повећавати мобилизацијом и у складу са набавком наоружања. Груписати оружане формације око Српске Крајине, ширити страх сталним пријетњама о општем нападу, прије свега на Книнску крајину, повременим суровим оружаним нападима на погодно изабрана мјеста ломити морал српскога народа и тако припремити успех општег завршног напада на Српску крајину у цијелини или по дијеловима. Све те војне активности пратити адекватним политичким мјерама у Хрватској, а међународне факторе максимално искористити за подршку у свијету као и за неутралисање контрамјера у Југославији.

Циљ, замисао и план употребе ЈНА у овој као и у наредној фази сукоба полазили су од модификоване улоге ЈНА у односу на улогу утврђену Уставом СФРЈ; од основних идеја генералне замисли у новоствореној ситуацији у Југославији коју сам раније изложио, као и од конкретног текућег стања у Хрватској, Југославији, свијету и ЈНА. Имајући све то у виду циљ ЈНА у првој фази оружаних сукоба у Хрватској био је: заштити српски народ у Хрватској од напада хрватских оружаних формација и омогућити му да консолидује војничко самоорганизовање за одбрану; истовремено припремити ЈНА за рат са Хрватском када га Хрватска отпочне против ЈНА. Задатак извршавати у оквиру „спречавања међунационалних сукоба” како је то Предсједништво СФРЈ својом одлуком формулисало. Све те и друге активности водити тако да се максимално допринесе спречавању распламсавања већ започетог грађанског рата чему упорно теже спољни и унутрашњи разбијачи СФРЈ.

Ради извршења постављенога задатка ојачати јединице ЈНА у Хрватској и око Хрватске. Имати двије врсте формација. Већи број оклопно механизованих састава јачине од чете до батаљона смјестити што ближе могућим мјестима сукоба, тако да могу брзо интервенисати. Одговарајући број оклопно механизованих јединица бригаднога састава и јачих, поставити на одговарајућим пунктовима у Хрватској и око Хрватске, тако да се могу ангажовати за веће интервенције.

Војне, политичке и пропагандне активности у овој фази оружаних сукоба у Хрватској кретале су се великом брзином. Основне карактеристике и резултати тих збивања су сљедећи.

Координација политичких и пропагандних са војним мјерама на хрватској страни је много боља него на југословенској. Ово је и разумљиво, јер су на југословенској страни, Хрвати имали и своје легалне и илегалне представнике који су радили за њихов рачун. ЈНА

све више осјећа помањкање неопходне подршке своје државе, нарочито у информативно — пропагандној дјелатности.

Међународни фактор све више управља укупном кризом у Југославији, али и све нескривеније ради на разбијању Југославије за рачун сецесионистичких снага у њој које у таквим условима бујају.

Упркос укупним неповољним условима у земљи и отвореној међународној подршци, Хрватска не успјева да оствари циљ прве фазе, тј. да сломи отпор српскога народа у Хрватској и успостави над њим своју пуну власт. Напротив, како је вријеме одмицало, то је Хрватска била све даље од остварења тога циља. Оно што Хрватска успјева у овој фази јесте да за своју политику сецесије добија све већу међународну подршку и велику материјалну помоћ за изградњу и јачање сопствене војске, што она и чини.

ЈНА је потпуно остварила циљеве ове фазе сукоба — заштитила српски народ у Хрватској, омогућила му и помогла да се војнички, па и политички припреми за догађаје који ће следити, што је српски народ у Хрватској заиста и учинио, без обзира на велике проблеме са којима је био суочен, па и одређена унутрашња лутања, неспоразуме и сукобљавања, што су иначе непријатељи настојали максимално искористити.

По оцјени хрватског врховништва, главни разлог због чега Хрватска, и поред низа повољних међународних и унутрашњих околности, није остварила свој циљ да сломи отпор српског народа у Хрватској и оствари потпуну власт на цијелој територији у оквиру постојећих административних граница Републике Хрватске, јесте у улози коју је имала ЈНА. И не само то, већ им је постало потпуно јасно да тај циљ неће никада ни остварити све док ЈНА буде ту. Зато су одлучили да промјене дотадашњу стратегију и тактику остварења циља и то у цијелини и посебно у борби са ЈНА. Поред тога главнога разлога, на промјену њихове стратегије и тактике

упућивали су их и следећи елементи ситуације. Оружане формације Хрватске су бројно ојачале, боље су се наоружале, а мобилизација се одвија без већих проблема. Очекују да ће у отвореном рату са ЈНА, уз пуну подршку моћних западних медија који раде за њих, доћи до распада ЈНА по националној и другим основама, поготово што су добро знали да је ЈНА национално измјешана од одјељења и вода па до Врховне команде, те да је и због тога изолација национално непоузданих практично изводљива само појединачно. Међународна ситуација све више им иде на руку, а већ остварени степен умјешаности Европске заједнице у југословенске прилике неће дозволити никакав неповољан развој догађаја који би могао довести у питање барем оно што су већ постигли у разбијању Југославије и у учвршћењу своје власти у Хрватској. Коначно посљедње али и најважније, јесте став Немачке да се убрзано иде на стварање независне Хрватске државе, односно да се иде на разбијање Југославије путем грађанског рата. Разним поводима, Туђман је у неколико наврата рекао како су од њега тражили и предлагали му да нападне ЈНА за време оружаних сукоба у Словенији и како је он то одбио. Ја нисам ни једном приликом те његове изјаве коментарисао, али сам сматрао и онда и сада, да би за нас било боље да нас је тада напао него доцније, јер је било очигледно да до сукоба мора доћи, а да вријеме ради више против нас него за нас, као и да ми, из разлога које сам детаљније изложио поводом образлагања основне замисли употребе ЈНА у овој фази сукоба, морамо сачекати напад, а не први напасти.

Из тих разлога Хрватска доноси одлуку да ступи у отворени рат против ЈНА. Напади на војне јединице и гарнизоне у Хрватској отпочели су крајем љета 1991. године, иако су провокације са постављањем барикада и препрека око касарни у Вировитици, Крижевцима, Бјеловару и другим мјестима, као и друге појединачне провокације почеле већ крајем јула. Тако почиње друга

фаза оружаних сукоба у Хрватској и временски траје до прихватања Венсовог мировног плана.

За Хрватску циљ друге фазе рата остаје у суштини исти онај кога није остварила у првој фази сукоба у односу на српски народ у Хрватској, али се томе додаје и истеривање ЈНА из Хрватске као следећи корак у остварењу генералног циља – стварања суверене хрватске државе.

Стратегија и тактика се битно мењају у односу на прву фазу. Иде се у отворени рат са ЈНА. ЈНА се проглашава „окупаторском војском која угњетава и убија хрватски народ, а помаже четнике и одметнике“. Тежиште политичких и војних активности се, дакле, усмјерава против ЈНА. Тражи се свестрана помоћ од савезника из иностранства – од стручне и материјалне помоћи хрватској војсци до предузимања разних мјера које треба да ослабе или потпуно паралишу ЈНА као што су непрекидне спољње претње и посебно упрезање свих расположивих снага у земљи на које и страни фактор има утицаја да се онемогући успешна попуна ЈНА са резервним саставом, да се максимално искористе све снаге и могућности за разбијање кохезије ЈНА по свим могућим основама.

Најважнији елементи ситуације који су опредјелили циљ, замисао и план употребе ЈНА у овој фази рата у Хрватској су следећи. Главном задатку – одбрани српског народа у Хрватској – сада се додаје и заштита објеката, јединица, припадника ЈНА и њихових породица, што знатно усложњава извршење задатка. Међународна ситуација постаје сваким даном све неповољнија по нас, поготово што Немци наступају отворено, све агресивније, директно и преко Европске заједнице односно Конференције о Југославији која је отворена 7. септембра и која јасно заговара распад Југославије, признање нових држава у оквиру административних републичких граница. Развој догађаја у Хрватској у првој фази сукоба је показао да српски народ у Хрват-

ској ЈНА сматра својом војском и тако се према њој односи, док се хрватски народ према њој односи крајње непријатељски. Оружане снаге Хрватске су бројчано ојачале и достигле су величину од око 300 хиљада, по разним основама, наоружаних људи. Оне су способне углавном за дефанзивна дејства и мање тактичке противударе.

Предсједништво СФРЈ се поцјепало на два дијела. Наступило је потпуно флуидно стање у погледу државних граница Југославије које би ЈНА требала бранити – било старе било нове Југославије – а тиме и неадекватна подршка државе војсци. Зато је Штаб Врховне команде, у овој фази рата, у неколико наврата предлагао да се што прије иде на стварање нове југословенске државе. Наравно, при томе се није руководио само проценом да ни једна војска, па ни ЈНА, не могу успешно водити и добити рат без јасно дефинисане државе за коју се војска бори и која на прави начин, како савремени рат тражи, подржава своју војску, већ се руководио, у првом реду, проценом да и на политичком плану треба прећи у контраофанзиву на начин што ћемо разбијачима старе Југославије супротставити нову Југославију састављену од народа који хоће да наставе заједнички живот у њој и који неће дати да се таква Југославија разбије. Ја сам се у том смислу два пута и писмено обратио Предсједништву СФРЈ (оном његовом дијелу које је наставило да функционише). Први пут 22. октобра 1991. године, а други пут 7. новембра 1991. године. Ево најважнијих извода из мога обраћања Предсједништву СФРЈ 7.11.1991. године.

„На Сједници Предсједништва СФРЈ одржаној 22. октобра 1991. године, упознао сам Предсједништво са оцјеном Савезном секретаријата за народну одбрану о стању у земљи и „Елементима споразума“ које је Европска заједница понудила за глобално рјешење југословенске кризе. Тада сам изнио и приједлог одговарајућих мјера које се, по оцјени ССНО-а, морају предузети одлучно, брзо и координирано.

Предсједништво СФРЈ у потпуности се сагласило са оцјенама и прихватило предлоге које сам изнио. Иако сам посебно инсистирао на брзини реализације поднетих и прихваћених приједлога као битној претпоставци успјеха, већ је прошло 15 драгоцјених дана, а практично није урађено ништа на њиховом спровођењу у живот. Истовремено, наши приједлози бјесомучно су нападнути од свих спољњих и унутрашњих разбијача Југославије. Оштрицу својих напада усмјерили су управо на разбијање јединства народа и руководства који су се одлучно изјашњавали за наставак заједничког живота.

Приједлоге сам заснивао на процјени и увјерењу:

(1) *Да већина чланица Европске заједнице, која за сада ради под доминантним утицајем Немачке, чини све да онемогући опстанак било какве југословенске државе, јер би она била брана остварењу немачкога циља за апсолутну доминацију на Балкану. Досадашњи ток Мировне конференције о Југославији то недвосмислено потврђује.*

(2) *Да српском народу — чијим дијеловима је хрватска власт наметнула борбу за голу егзистенцију, а представници Европске заједнице понудили подјелу и живот у више самосталних државица — нико, ни у Југославији ни изван ње, силом не може наметнути ријешења која су против његових права и интереса. То једнако важи и за остале народе који желе да живе у Југославији.*

(3) *Да ни једна војска, па ни ЈНА, не може опстати без државе на коју се ослања и за коју се бори, односно да ни једна војска, дугорочно гледано не може водити и добити рат, а да при том држава не извршава свој дио обавеза, а прије свега на мобилизацији свих потенцијала земље — војних, економских, политичких и др.*

Предложено ријешење, по моме дубоком увјерењу, једина је опција која може зауставити нову најезду фашизма, обезбједити побједу са најмање жртава и задовољавање виталних интереса народа којима је стало до продужења заједничког живота у југословенској

држави. Свака друга опција води у војни и политички пораз или у много дужи, крвавији и неизвјеснији рат.

Из образложења, која сам дао видљиво је да оцјењујем да је наступио посљедњи час за одлуку. Зато посљедњи пут предлажем да Предсједништво СФРЈ, као и одговарајућа легитимна тијела народа који су се одредјелили да наставе заједнички живот у новој Југославији, одмах ставе у функцију све институције југословенске државе, прогласе ратно стање и општу мобилизацију..."

Иако одлуке у том погледу није било у тој фази рата као што сам предлагао, одређена визија нове Југославије је била доста извјесна и она је чинила битну политичку компоненту циљева, замисли и планова употребе ЈНА.

Процес националне трансформације ЈНА примјерен новој будућој Југославији је отпочео и требало га је спроводити у току рата, по могућности што безболније, али и ефикасно, што није било ни мало лако када се зна како се стварала ЈНА. Зато је било и грешака према појединцима, било да су склоњени они који то нису заслужили, или нису правовремено склоњени они који су морали бити склоњени. И једно и друго имало је значајне моралне ефекте на војску, које су непријатељи обилато користили да подрију морал војске и отупе вољу за борбом, нарочито потенцирајући да није јасан циљ за који се бори ЈНА. Наговјештени су проблеми мобилизације као и проблеми покретања мобилисаних јединица ван својих републичких граница. Из разлога које сам изнио у дијелу о генералној замисли употребе ЈНА, управо је у овој фази рата када и ЈНА свој задатак одбране српског народа у Хрватској не може више извршавати формом „спречавања међунационалних сукоба“, морала прво сачекати отворени напад, тако да он буде видљив за све, да се недвосмислено види ко је нападач, а ко бранилац, ко намеће рат, а тек онда узвратити ударац. По нашој оцјени то је било не

само политички већ и војно — стратегијски врло битно, јер без обзира на организовану и бјесомучну кампању свјетских медија да докажу супротно, то се, ипак, није могло тада сасвим постићи, што је имало битног утицаја на њихове контра — мјере, нарочито економске и војне природе.

Полазећи од тих елемената ситуације, измјењеног генералног политичког циља — стварања нове Југославије од народа који то желе, праведан и миран разлаз са оним народима који не желе да остану у Југославији — задатак употребе ЈНА у овој фази рата у Хрватској је био: заштити српски народ у Хрватској на начин што ће се сви крајеви са већинским српским становништвом ослободити у сваком погледу од присуства хрватске војске и хрватске власти; ЈНА повући из Хрватске, али тако да се претходно обезбједи извршење првога задатка; на цијелом југословенском простору вршити даљу трансформацију ЈНА у војску будуће Југославије како по унутрашњој националној и организационој структури, тако и по територијалној локацији.

Главне идеје из основне замисли на којима су разрађени планови употребе ЈНА на цијелом југословенском простору су биле: поразити хрватску војску потпуно ако ситуација дозволи, обавезно у мјери која ће омогућити извршење постављених циљева; остварити пуно садејство са српским устаницима у Српској крајини; омогућити довршење извлачења преосталих дјелова ЈНА из Словеније; посебно водити рачуна да ће улога српскога народа у Босни и Херцеговини бити кључна за будућност српскога народа у цјелини. Томе прилагодити лоцирање снага ЈНА.

Задатке извршавати у две етапе. Првој, претежно са контраударима тактичкога значаја док се потпуно не испољи агресија Хрватске, уз интензивно организовање и припремање српских устаника у Хрватској; и другој, јединственом оперативном — стратегијском

нападном операцијом поразити хрватску војску и извршити постављене задатке.

За ову операцију, поред већ ангажовних снага ЈНА у првој фази потребно је још петнаест до осамнаест бригада копнене војске — оклопних, механизованих и пјешадијских.

Груписање снага ЈНА и њихову употребу у првој етапи изводити тако да оне буду у складу са планом нападне оперативне — стратегијске операције предвиђене за другу етапу.

Идеја маневра садржала је следеће основне елементе:

— потпуно блокирати Хрватску из ваздуха и са мора;

— правце напада главних снага ЈНА што непосредније везивати за ослобађање српских крајева у Хрватској и гарнизона ЈНА у дубини хрватске територије. У том циљу испресецати Хрватску на правцима Градишка — Вировитица; Бихаћ — Карловац — Загреб; Книн — Задар; Мостар — Сплит. Најјачом групацијом оклопно — механизованих снага ослободити Источну Славонију, а затим брзо наставити дејство на запад, спојити се са снагама у Западној Славонији и продужити ка Загребу и Вараждину, односно ка граници Словеније. Истовремено јаким снагама из рејона Херцег Нови — Требиње, блокирати Дубровник са копна и избити у долину Неретве и на тај начин садејствовати снагама које наступају на правцу Мостар — Сплит;

— након достизања одређених објеката, обезбједити и држати границу Српске Крајине у Хрватској, извући преостале дијелове ЈНА из Словеније и након тога повући ЈНА из Хрватске;

— за мобилизацију, припрему мобилисаних или до-мобилисаних јединица као и њихово довођење на планиране правце употребе потребно је 10 — 15 дана,

зависно од степена борбене готовости јединице и њене удаљености од правца употребе.

Прва етапа друге фазе рата у Хрватској (крај јула почетак септембра 1991. године) одвијала се углавном према нашим предвиђањима, с тим што је хрватска војска више вршила припреме за нападе на гарнизоне ЈНА – блокаде и масовније појединачне провокације – него што је изводила директне нападе на јединице и гарнизоне. Устаничке снаге српскога народа у Хрватској постајале су све јаче и организованије, нарочито у Книнској Крајини, на Кордуњу и Банији.

Стратегијско – оперативно нападну операцију у другој етапи друге фазе рата у Хрватској, ЈНА је извела, али доста модификовану у односу на почетни план. Једини и искључиви разлог модификације почетног плана операције лежи у полууспјешној мобилизацији и организованом дезертерству резервнога састава ЈНА. Не само што је одзив био слаб, већ се и тако смањене јединице нису дале покретати према правцима и мјестима употребе, односно, неке које су се и покренуле, по доласку на фронт напуштале су фронт. Сви проблеми стратегијске и оперативне нарави приликом извођења операције, поготово проблеми везани за вријеме пристизања потребних или свјежих снага на поједине правце, искључиво су условљени неуспехом мобилизације и дезертерством, нарочито у појединим дијеловима земље. Рјешење тога проблема увјек је било и увјек ће бити у рукама државе које тада, нажалост, није било у мјери коју ратно стање захтјева. То су непријатељи свих боја, спољњи и унутрашњи добро знали. Шта више они су знали да је то *заправо једини начин да се онемогући ЈНА у извршењу њених задатака и зато су концентрисали све своје напоре и заједнички их координирали*. Зато су истовремено текле разне акције „родитеља, мајки, сестара, миротвораца, пацифиста итд.” широм Југославије против ЈНА, док таквих акција није било у Хрватској против хрватске војске, иако је она извршила општу мобилизацију. Но

упркос томе крупном хендикепу, недостатку снага са којима се рачунало и које објективно нису биле велике како у поређењу са укупним мобилизацијским могућностима земље, тако и у поређењу са величином хрватске војске, операција је изведена, са смањеним захтјевима и са неупоредиво више тешкоћа и губитака него што би их иначе било.

Задаци операције су остали исти. Идеја маневра се морала дјелимично модификовати тиме што су задаци појединим групацијама копнене војске усклађивани по објектима и времену са снагама са којима су располагали. Због недостатка планираних снага није било могуће извести операцију у једном замаху и тако брзо поразити главнину хрватске војске која је и иначе бројчано била знатно јача од ангажованих јединица ЈНА, већ се то морало изводити почесно и у дужем времену.

Главна групација копнене војске ЈНА, претежно оклопно – механизовани састави у Источној Славонији, имала је два задатка: први, да ослободи српске крајеве у Источној Славонији; и други, да буде главна маневарска снага Врховне команде за продор ка Загребу и Вараждину. Први задатак ова групација је извршила, али је доста времена утрошила, прије свега зато што јој је недостајала предвиђена пјешадија која би пратила тенкове, а коју је мобилизацијом требала добити. Поред тога, тзв. битка за Вуковар, била је битка са главнином хрватске војске која је хтјела по сваку цијену да одржи Источну Славонију и Барању у својим рукама. Ту битку је групација ЈНА у Источној Славонији добила, поразила главнину хрватске војске, и након ослобођења Вуковара, била спремна да продужи дејства ка западу. Иако је у односу на почетни план операције, из разлога које сам навео каснија за овај, други задатак, њезин успјех и опасност њенога продора ка Загребу битно су утицали да Хрватска прихвати Венсов план.

Дејства у Западној Славонији на правцу Градишка — Пакрац — Вировитица, иако почетним планом операције предвиђена као врло значајна за целокупну идеју маневра са задатком пресецања одступнице хрватским снагама из Источне и Средње Славоније и омогућавања брзога продора ка Загребу и Вараждину, у вријеме када су отпочела борбена дејства била су изнуђена дизањем устанка српскога народа у Западној Славонији ради одбране од усташких напада који су се устремили баш на српско становништво у Западној Славонији. За дејства на том правцу, почетним планом операције предвиђене су снаге, поред оних које је ЈНА већ имала у ширем рејону тога правца, од још пет нових бригада. Иако су снаге ЈНА на томе правцу из разлога које сам навео биле уведене у борбу знатно раније него што је модификованим планом операције било предвиђено, ипак су оне почетно постигле врло добре резултате. Томе је знатно допринео масовни устанак српскога народа у Западној Славонији. Међутим, у коначном та групација само је дјелимично извршила свој задатак. Најважнији разлог јесте што групација због неуспјешне мобилизације није добила планираних пет бригада, већ само еквивалент једне и по бригаде, с тим што су и они који су стигли на фронт, у току борби га напуштали. Да су предвиђене бригаде стигле, макар и са закашњењем, највећи број проблема који су доцније настали не би се уопште појавио. Нигдје се неуспјех мобилизације о коме сам говорио није тако негативно одразио као на ситуацију у Западној Славонији. То се свакако негативно одразило и на могућност пружања правремене помоћи блокираним гарнизонима ЈНА Загребачког и Вараждинског корпуса. Но, када је ријеч о Вараждинском корпусу треба истаћи две ствари. Прво, Врховна команда није дала сагласност за предају било ког гарнизона. Нико то није ни предлагао. Друго, било је гарнизона у Хрватској у сличној или тежој ситуацији, па су упорном и добро организованом одбраном допринијели извршењу задатка кога је ЈНА

имала у рату у Хрватској и дочекали да буду деблокирани.

Ваља, међутим, рећи да је српска устаничка војска у Западној Славонији била толико бројна и тако наоружана, да је уз адекватну војничку организованост и спремност за борбу, као и непосредно тактичко садејство са јединицама ЈНА на том простору, апсолутно била у стању да потпуно држи под контролом почетно ослобођене српске територије у Западној Славонији. Велику улогу у стварању панике међу устаницима, ширењем дажи, о издаји и слично, одиграли су и специјално припремљени и тамо послани емисари и из Београда, као и они које су усташе успјеле убацити у редове устаника. У ниједном другом дијелу Српске Крајине, међу српским устаницима, није било таквих појава.

За дејства на простору Баније, Кордуна и Лике, почетним планом операције биле су предвиђене, поред ангажованих снага, још четири бригаде ЈНА. Умјесто тога стигле су снаге еквивалента једне бригаде. Због тога су и задаци овој групацији морали бити смањени. Уз одређене проблеме и губитке ова групација је своје редуциране задатке извршила.

Книнска групација је углавном добила сва, почетним планом операције, предвиђена појачања. Она је и све своје задатке изванредно извршила, маневришући по тзв. унутрашњим правцима, пребацујући тежиште са једнога правца на други. Потпуно је ослободила све српске крајеве у својој зони дејства, пресекла Хрватску код Задра, деблокирала Сињски, Дрнишки и Задарски гарнизон, помогла војно — поморској области у деблокади Шибеника, запријетила Сплиту и веома помогла ситуацији у Лици.

Мостарска групација је успјела прикупити и покренути свега око једне трећине планом операције предвиђених снага. Због тога се и почетни задатак морао

битно измјенити и ограничити на обезбеђење мостарског аеродрома и ослонцем на Источну Херцеговину стварање оперативне основице за потенцијална дејства ка Сплиту у садејству са снагама книнске групације и ратне морнарице. Тај ограничени задатак мостарска групација је извршила, мада је стварала доста проблема на терену.

Требињско – херцеговска групација је измјењеним планом операције имала задатак да ослободи Превлаку, блокира шири рејон Дубровника са копна и буде спремна за дејства ка ушћу Неретве. Снаге предвиђене за овај задатак групација је добила захваљујући успјешној мобилизацији у Источној Херцеговини и Црној Гори. Задатак је извршила ефикасно и брзо. Било је при томе неконтролисаних и самовољних поступака у дејствима око Дубровника који су наносили штету. Наиме, постојало је моје изричито наређење којим је фиксирана линија преко које наше јединице нису смијеле ићи ближе Дубровнику. Та линија – ван домета минобацача и артиљерије средњега домета са ватрених положаја у Дубровнику – утврђена је зато што је било јасно да ће хрватска војска искористити баш Дубровник одакле ће тући наше јединице како би ми или тукли њих у Дубровнику, или трпјели губитке од њихове ватре, а да на њу не одговарамо. И поред виšekратног упозорења, неке јединице су терајући хрватску војску која је бјежала, прешле ту линију. Ипак, по старом Дубровнику ЈНА није узвраћала ватром иако је из њега била тучена. Допринос херцеговско – требињске групације остварењу укупних циљева операције био је врло значајан, јер је ослобађањем Превлаке и њеног ширег рејона, обезбјеђен Боко – Которски залив за ратну морнарицу, блокирањем Дубровника створена је контратежа блокираним гарнизонима ЈНА у дубини Хрватске, а избијање у рејон Стон – Неум представљао је озбиљну претњу наступања ка Сплиту у садејству са мостарском групацијом.

Ратна морнарица је имала врло много проблема како због велике уситњености њених састава и гарнизона на веома разуђеној Јадранској обали и многобројним отоцима, тако, још више, због чињенице да је у њеном саставу било пропорционално много више Хрвата него у било коме другом саставу ЈНА. И поред тога, са релативно мало губитака, ратна морнарица је успјешно извршила два главна задатка – потпуно ефикасно извршила и обезбједила поморску блокаду Хрватске; и цјелокупну флоту сачувала за ЈНА, односно војску будуће Југославије.

Ратно ваздухопловство је са најмање губитака извршило све своје задатке – подршку снагама КоВ, самостална дејства, извиђачке задатке, превозења и десантирања. Боље него друга два вида, ратно ваздухопловство је извршило и премјештање својих јединица и установа. Коначно, све снаге ратног ваздухопловства и ПВО су сачуване и стално су биле на располагању Врховној команди. Било је приговора да се ненамјенски користи авијација, углавном за непосредну подршку. Приговори нису оправдани јер се овдје није радило о класичном, већ о врло специфичном ратовању. Исто тако јављали су се приговори у току рата, а и после, да је ратно ваздухопловство требало тежишно користити да се разоре главни административни, привредни и политички центри Хрватске, дакле, више у функцији ваздушног терора и одмазде. Нисам сматрао, нити сада сматрам, то становниште исправним, из простог разлога што се таквим дејствима никакав ратни циљ не би могао постићи. Само ваздушним терором не постижу се ратни циљеви ни у тако идеалним условима какви су са тога становишта били у Заливском рату. Показало се и у овом рату, да, нпр., Вуковар никада не би био ослобођен само ударима авијације. Ефикасно подржавајући дејства КоВ, у измјешаним фронтovima и са јединицама разасутим по широком терену, ратно ваздухопловство је имало врло мали број грешака – удара по сопственим снагама. Такве грешке догађају се

свим ваздухопловствима чак и на вјежбама и на маневрима. Таквих грешака је било и у Заливском рату од стране америчког ваздухопловства које је тукло неке британске јединице.

Паралелно, и у уској међузависности са развојем ратних дејстава у Хрватској, текли су и мировни преговори које је водио лични изасланик генералног секретара Уједињених нација господин Сајрус Венс. Модификована операција ЈНА у Хрватској налазила се при завршетку када је прихваћен и потписан почетни документ Венсовог мировног плана. Тада су практички престала ратна дејства у Хрватској, мада је потпуни мир наступио након Сарајевског договора од 2. 01 1992. године између представника ЈНА и хрватске војске.

Који су основни резултати и искуства рата у Хрватској?

Неуспјех мобилизације и дезертерство захтјевали су модификовање задатака и идеје маневра завршне операције ЈНА у Хрватској.

Главни задаци модификованог плана операције су извршени и то:

— сви српски крајеви у Хрватској, осим једног дијела у Западној Славонији, у уском садејству са српским устаницима, су ослобођени. То чини око једне трећине територије бивше Републике Хрватске;

— кроз борбу је фактички изграђена будућа војска Српске Крајине, коју је ЈНА опремила одговарајућим наоружањем и ратном техником;

— ЈНА је повукла све своје главне борбене ефективне из Хрватске и размјестила их тако да одговарају будућим задацима. Највећи број гарнизона ЈНА у Хрватској је деблокиран борбом, а само мањи дио на основу Венсовог плана. Само је мањи број гарнизона и складишта заузео непријатељ. Највећи број тако изгубљене

технике онеспособљен је или уништен накнадним дејствима авијације и на друге начине;

— нанјети су велики губици хрватској војсци, тако да више није била спробна за било каква озбиљнија дејства, укључујући и одбрамбена. Уосталом, то је и био разлог што је Хрватска прихватила Венсов план. Да Хрватска није изгубила рат никада не би прихватила Венсов план по коме се једна трећина територије коју она сматра својом, ставља под заштиту Уједињених нација са потпуном српском влашћу на тој територији. Венсов план јесте значио међународну политичку интервенцију да се помогне Хрватској. Међутим, Југославија је, по моме мишљењу, такође, у датим међународним околностима исправно урадила што је прихватила тај план, јер он у даљем омогућава да се на миран начин, али у дужем временском периоду, остваре политички циљеви. Истовремено избјегава се на том питању директно сукобљавање са оном струјом у међународној заједници — коју предводи Немачка — која хоће грађански рат у Југославији и која ће у ту сврху тежиште пребацити са Хрватске на Босну и Херцеговину. Поред тога, Српска Крајина је у оквиру Венсовог плана војнички веома чврсто обезбеђена са јаком и добро наоружаном сопственом војском, са јаким и брзопокретним јединицама ЈНА које су у време прихватања Венсовог плана остављене близу граница Крајине, тако да увјек могу брзо интервенисати. Садашња агресија Хрватске на Српску Крајину показује колико су војска и народ Крајине спремни да бране своју слободу.

Оно што завршном операцијом у Хрватској није постигнуто, а могло је бити да није било неуспеха у мобилизацији и дезертерства, јесте потпуно разбијање хрватске војске. Помањање снага и њихово споро и дуго прикупљање био је једини разлог да операција није могла имати почетно планирани темпо и замах. Наравно, да би у таквој операцији и наши укупни губици били знатно мањи, нарочито у техници.

Резултатима рата у Хрватској ЈНА је, у цијелини, под условима незабиљеженим у историји извршила први дио своје новоутврђене задаће — да војнички одбрани право српског и црногорског народа на заједничку државу. Други дио те задаће — да обезбједи миран разлаз са осталим народима који нису жељели да остану у Југославији — није могла извршити, јер то и није зависило од ње. Као што се зна рат су наметнули најприје Словенци, потом Хрвати и Муслимани по диктату Немаца и уз подршку проњемачке политике у Америци, па је мир или рат зависио од њих.

Догађаји и рат у Босни и Херцеговини

Однос међународне заједнице према Босни и Херцеговини најочигледније показује ко управља кризом у Југославији и по којим критеријумима. Једноставна анализа ставова Међународне заједнице о јединственој држави Босни и Херцеговини доводи до недвосмислених одговора на оба постављена питања. Каква може бити логика да се разбија југословенска федерална држава чију велику већину становништва чине Срби, Хрвати и Муслимани, а у исто вријеме тјерати врло крупне дијелове тих народа да живе у јединственој држави Босни и Херцеговини. То је непомирљива противурјечност. Међутим, то има своју логику садржану у основном критеријуму односа према Југославији, критеријуму који је врховни и према коме се све остало равна, без обзира колико било глупо, непоштено или криво. Тај врховни критеријум гласи — на просторима СФРЈ не може се дозволити никаква јака држава. Томе критеријуму је све остало потчињено. Тај критеријум примјењен на Босну и Херцеговину значи да српски народ у Босни и Херцеговини, који је по своме географском положају, а и бројности један од камена темљаца конституисања заједничке државе цијелокупног српског народа, треба чврсто увезати у другу државу и тако онемогућити његову природну националну улогу, зато што би она водила стварању

003529499

јаке државе, било неке нове Југославије или, макар само државе цијелокупног српског народа. Примјена тога врховнога и апсолутног критеријума доводи до многих апсурда као што су — не прихвата се и не дозвољава постојање јединствене Југославије, али се хоће јединствена Босна и Херцеговина која је заправо типична Југославија у малом; административне границе република су неприкосновене, а стварно државне границе међународно признате државе СФРЈ немају никакав значај; признаје се право свакоме народу на самоопредељење, али се то право не признаје српском народу. На нашу жалост, примјена тога неприкосновеног врховног критеријума довела је до крвавога грађанскога рата у Југославији. Шта више, рјешења која примјеном тога критеријума буду наметнута народима Југославије, представљаће темпирану мину која ће у првој историјској прилици експлодирати и изазвати нове крваве пожаре на југословенским просторима, за које никада није сигурно докле се могу просторно ширити и колико временски трајати. Чији је то интерес? Свакако оних који желе безусловно господарити овим просторима. То је данас Немачка, без обзира што се САД, из веома различитих разлога о којима сам претходно говорио, експонирају као носиоци те политике. Тако смо добили одговор на питање ко хоће унитарну државу Босну и Херцеговину и по коме се то критеријуму она ствара. Праведно рјешење за све југословенске народе са подједнаким уважавањем понекад и противурјечних интереса свакога од њих, једино води трајном миру и стабилности. Носиоци такве политике су главна мета напада протагониста поменутог врховног критеријума. Немачка политика према Босни и Херцеговини која је Алију Изетбеговића гурнула у рат (што иначе није било ни мало тешко) против Срба, истовремено је свом главном сателиту на Балкану — Хрватској обезбједила текућим понуђеним ВЕНС—ОВЕН—овим планом босанско—херцеговачке државе најповољнија рјешења. Ипак се неким Хрватима жури да што прије створе државу свих Хрвата, па то своје нестрпљење на

разне начине испољавају, између осталогa и оружаним сукобима са Муслиманима, а очекивати је и нове кораке у том правцу.

Пошто ми је давно било јасно ко је под плаштом и у име међународне заједнице носилац разбијања Југославије и зашто, то ми је такође било јасно шта ће међународна заједница учинити са Босном и Херцеговином. Зато сам много пута упозоравао господина Венса, између осталогa и након мога одласка са дужности савезног секретара у писму које сам упутио 17.02.1992. године. Велике напоре сам улагао да руководства Босне и Херцеговине и прије и после вишестраначких избора, измјене свој однос према Југославији и да схвате да без Југославије неће бити никакве јединствене државе Босне и Херцеговине. Став руководства Босне и Херцеговине старих и новог муслиманско-хрватског дијела, према Југославији базирао је на формули тзв. „домино-теорије” коју су лансирали разбијачи Југославије. Свој останак у Југославији условљавали су останком Хрватске, умјесто да, полазећи од интереса народа Босне и Херцеговине и скрбо извјесне претпоставке да неће бити јединствене Босне и Херцеговине ван југословенске државе, они чврсто и безусловно буду за Југославију без обзира ко хоће, а ко неће. Тако би они своју судбину држали у својим рукама, а не предавали је у руке других, практично Хрватској и Словенији. Такав мој предлог, сва руководства Босне и Херцеговине која су била прије вишестраначких избора, су одбијала. Први разговори које сам водио са Алијом Изетбеговићем на ту тему, након његовог доласка на власт и по његовом тражењу, давали су наде као да он то потпуно разумије и скоро прихвата. Било би логично да прихвати, јер то је и најбоља солуција за целокупни муслимански народ не само у Босни и Херцеговини већ и у цијелој Југославији. Међутим, даљи развој догађаја је показао да је Изетбеговић и у тим као и у следећим разговорима и догађајима био дволичан, да су му намјере потпуно супротне ставови-

ма које сам заговарао и коначно да и он ради како му газде налажу. А газде су планирале да коначни ударац разбијања Југославије нанесу преко Босне и Херцеговине управо зато што би Босна и Херцеговина друкчијом политиком могла бити значајни фактор стабилности будуће југословенске државе.

О улози ЈНА у Босни и Херцеговини изнијећу само оно што је везано за вријеме док сам био на дужности савезног секретара.

Пошто напори ЈНА да и муслимански дио руководства Босне и Херцеговине усмјери ка новој југословенској држави оних југословенских народа који то заиста хоће нису уродили плодом, то смо се ми морали оријентисати на конкретну сарадњу са представницима српскога народа и са српским народом у цијелини, никада не затварајући врата за сарадњу и са осталима, макар појединцима који су за нову Југославију. Тиме смо обезбједили да за вријеме рата у Хрватској вршимо маневар и покрете снагама ЈНА преко Босне и Херцеговине, што је за ЈНА било од виталног значаја. Ти маневри и покрети су вршени са потешкоћама, понегдје су ометани, али нигдје сасвим заустављени. То нам је, такође, омогућило да мобилизација у српским дијеловима Босне и Херцеговине буде врло успјешна. На тај начин смо, барем донекле, ублажили проблеме у ЈНА, изазване неуспјехом мобилизације у другим дијеловима земље.

Процјењујући даљи развој догађаја сматрали смо да након напуштања Хрватске, у Босни и Херцеговини треба имати јаке снаге ЈНА. То је одговарало свакој реалној могућој политичкој опцији развоја догађаја у Босни и Херцеговини, као и потреби постојања готових и јаких снага на граници према Српској Крајини ради гаранције да ће и Хрватска поштовати Венсов план. Колико смо у том погледу били у праву показује и садашња агресија Хрватске на Републику Српску Крајину.

Председништво СФРЈ се сложило са таквом нашом проценом и предлог усвојило. Доцнији развој догађаја је практично потврдио исправност те процене и одлуке. *Команде и јединице ЈНА су чиниле кичму војске Републике Српске са комплетним наоружањем и опремом. Та војска је, уз пуни ослонац на српски народ и његову свестрану подршку као што сваки савремени рат тражи, заштитила српски народ и створила војничке претпоставке за адекватна политичка ријешења која ће одговарати његовим националним интересима и циљевима, разумије се, у мјери коју то садашње међународне околности дозвољавају.*

Нека специфична питања

Основна питања теме за која сам сматрао да их треба и да се могу сада ваљано обрадити изложио сам. Има, међутим, неколико питања о којима сам, истина, посредно већ нешто рекао, а која, мислим, заслужују директније одговоре. Дио тих питања непосредније се односи и на моју личну улогу у свим овим збивањима. При томе, немам ни најмању намјеру да полемишем о свему и свачему с било ким. Говорићу само о оним питањима која, по моме мишљењу, имају општи значај.

Прво питање јесте да ли са ове временске дистанце од тока догађаја оцењујем да смо руководство ЈНА и ја лично направили грешке које су битно утицале на судбину Југославије. Практично сам на то питање већ одговорио износећи моје оцјене ондашње и садашње о најважнијим догађајима и преломним моментима. Ипак да експлицитно сумирам. Када је ријеч о стратегијским потезима, ништа не бих мијењао. Тактички свакако да. Нпр, другачије бих поступио на првој крупној препреци на коју сам наишао у моме мандату савезног секретара, у сукобу са Словенијом око уставних промјена 1988. године. Остао бих упоран код нашега става без обзира на све притиске и оптужбе. Оно што бих сада сигурно другачије радио то је да бих много ригорозније склањао поједине старешине са функција

— националисте, каријеристе и превртљивце, као и недовољно способне. Другачије бих поступио у односу на СКЈ у ЈНА.

Критике понашања руководства ЈНА и мога лично су веома шаролике, неке потпуно противрјечне до међусобне искључивости, што је за југословенске прилике скоро разумљиво. Прокоментарисаћу само оне које се односе на најбитнија питања.

Свакако да највећу пажњу заслужују тврдње — да је ЈНА могла и требала спасити Југославију од распада. Критичари при томе не кажу шта и како је требало радити да би се то постигло. Обично се спомиње само први корак — заузимање власти. Нико, међутим, није ни покушао да било коју варијанту спашавања СФРЈ тим путем развије и аргументује до краја — од првог корака, преузимања власти, па до крајњих резултата. Шта о томе мислим већ сам раније рекао и могао бих само додати и набрајати многе разлоге и аргументе, али мислим да су се догађаји у последње вријеме у Југославији и у свијету одиграли на начин да су скинули све илузије о томе, шта би војни пуч значио за Југославију.

Може се онда поставити питање, шта је Штаб Врховне команде желио са предлогом завођења ванреднога стања у земљи, и разоружавања паравојних формација у Југославији са којима је изишао пред Председништво СФРЈ 12. 03 1991. године и кога је Председништво одбило, када се тиме не би спречио распад Југославије. Одговор сам дао и раније али да га овде прецизирам. Прихватањем тога предлога и његовом реализацијом, омогућило би се да расплет југословенске кризе буде знатно легалнији а тиме и знатно мирнији од овога који је сада у току. То би било врло много за Југославију. Може се примјетити да би прихватање предлога Штаба Врховне команде и његова реализација, такође изазвала грађански рат у Југославији, поготово што би на томе радио инострани фактор. Да, то се не

може оспорити, али у то вријеме и са оружјем које је тада било у Југославији, међунационални и религиозни оружани сукоби лакше би се могли ставити под контролу ако би ЈНА имала легитимни налог да то уради.

Друга врста критике упућена руководству ЈНА и мени лично стоји на потпуно супротном полу од претходне и каже да се војно руководство сувише бавило политиком, да је чак покушало да судбину земље пребаци на леђа армије. Ја ћу на ту критику одговорити врло кратко и врло директно. Руководство ЈНА није хтијело да преузима на себе политичку улогу спасиоца Југославије, јер је сматрало да ЈНА ту улогу не може одиграти. Међу онима који су руководство ЈНА гурали да преузме такву улогу, јесу и неки данашњи критичари служећи се, при томе, неистинама разних врста о ЈНА и њеном руководству. Руководство ЈНА, док сам ја био савезни секретар, није донијело ни једну политичку одлуку и наметнуло је земљи. Шта више, није донијело ни једну одлуку из домена оружаних снага, особито њихове употребе, која је била у надлежности Предсједништва СФРЈ. Ако се нама ставља у гријех што смо ангажовали ЈНА да по одлукама Предсједништва СФРЈ (у пуном саставу или смањеном, свеједно) учествује у разрешавању југословенске кризе и при томе указује на совјетску армију као узор, која није прстом мрднула, а СССР се као држава распао, онда ја не прихватам ту критику, јер такав узор никада не бих слиједио.

Интересантне су и друге двије противурјечне критике руководства ЈНА, а понајвише на мој рачун. У Хрватској, руководство ЈНА и мене називају четницима, мој лик омрзнутог непријатеља хрватскога народа налази се на метама у свим стрељанама у Хрватској, тако да служи као инспирација за постизање бољих резултата у гађању. За нама неколицином су хрватска тужилаштва већ расписала потјернице да нам суде као ратним злочинцима за злочине учињене против хрват-

ског народа итд. Мене то ништа не чуди, јер то су они исти непријатељи — усташе и Нијемци — са којима сам ратовао у НОР-у као и у овоме рату. Али мене и још неке моје колеге из руководства ЈНА, и овдје, у СР Југославији, називају издајницима и хтијели би да нам суде и прибију на стуб срама, са потпуно супротном аргументацијом од оне са којом нас оптужују у Хрватској. Како то да и неки овдје као и усташе желе исто. Мислим да су одговори доста једноставни. И усташама и некима из СР Југославије, газда је исти. Тај газда је иначе врло вјешт и његовомиљени, па и најефикаснији метод јесте да изнутра ровари, пласирајући своје идеје, ставове, пароле, које онда за његов рачун спроводе разне врсте људи, укључујући чак и његове противнике. Поред тога, познате су ми још двије категорије људи које говоре или пишу о издаји руководства ЈНА. Једна, која заиста сматра да смо морали узети власт у руке и спасити Југославију. Шта о томе мислим већ сам на пар мјеста и у овоме раду рекао. Друга, чија савјест није мирна — било да се нису одазвали на мобилизацијски позив, било да су дезертирали, било да су много заслужни што мобилизација није успјела док су истовремено били најгрлатији у позивима да ЈНА брани српски народ од усташа, било да су бјежали са фронта — па би да оптужујући друге, сакрију или оправдају свој кукавичлук, а у случајевима организатора и подстрекача дезертерства и разбијача мобилизације, своју праву националну издају. Понегдје се шпекулисало и са мојом националном припадношћу. Мој отац је Србин, моја мајка је Хрватица. Ја сам, дакле, по рођењу Србин из Имотскога, гдје је Србин теже бити него било гдје у Југославији, али сам исто тако и Југословен по увјерењу. Без обзира шта се догађа и шта ће се догађати, ја ћу увијек бити исто.

Врло уско са претходним јесте и питање зашто се и данас напада ЈНА и њено руководство, када њих више нема на југословенској сцени. Ко то чини, зашто и како? Да би одговор на то питање био потпун и тачан,

треба видјети генезу напада на ЈНА и њеним слиједом ићи до данашњих дана, па ће сви одговори бити врло једноставни и врло јасни. Као што је познато, први озбиљни напади на ЈНА су почели из Словеније и били су у функцији рушења најприје федералне, а потом и сваке југословенске државе. Посљедњих година, разбијачи Југославије – спољњи и унутрашњи – поред ЈНА оптужују и Србију, с тим што, зависно од ситуације мјењају тежиште. Потом је развијена теза по којој је ЈНА већ дуго година радила искључиво за рачун Србије и под непосредним руководством актуелне српске политике, па се Србија и ЈНА оптужују као главни кривци за распад Југославије, а од неких и као једини кривци. Стара формула – своју кривицу пребаци на свог главног противника – и овдје је у употреби. Међутим, то ипак не даје увијек резултате. Актуелну српску политику, разбијачи Југославије и непријатељи прије свега српскога народа, не успјевају срушити. Напротив. Створена је нова југословенска држава и у складу са тиме нова југословенска војска. Али, разбијачи Југославије не одричу се свога циља. У његовом остварењу даљи напади на ЈНА имају своје врло јасно мјесто. Нападајући ЈНА на начин да се потпуно прећуткује све оно позитивно што је она урадила (или припише другим саморекламерима) посебно за нову Југославију и нарочито за српски народ у Хрватској, Босни и Херцеговини, а максимално се користећи лажима скованим у центрима за вођење психолошког рата, жели се до краја разбити и војска нове Југославије коју чине официри Југословенске народне армије, истовремено компромитовати политику актуелног српског руководства које је и раније „управљало са ЈНА”.

Свакако да ће једно од питања, поводом овога мога рада, бити зашто сам у неким мојим јавним иступањима док сам био на дужности савезног секретара дао другачије оцијене о појединим крупним питањима, од оцјена које износим у овоме раду, као што је, нпр., питање будућности Југославије, а има и других пита-

ња. Одговор има два дијела. Ако би неко пажљивије пратио и анализирао све што сам јавно говорио док сам био на дужности савезног секретара, нашао би врло логичну везу са свим оним што сада пишем. Нпр., када је ријеч о будућности Југославије ја сам врло отворено упозоравао каква се будућност њој спрема ако се не предузму адекватне мјере. Тако сам нпр., на познатој 17. сједници ЦК СКЈ рекао „да Југославија може бити само федеративна држава или је неће бити”, што се показало тачним. Други дио одговора лежи у разумљивој обавези, да, док борба траје, не може се све јавно рећи, како због непријатеља тако и због морала сопствених снага. Политичка и војна борба и њихови резултати нису математичке категорије у којима се све унапред може егзактно израчунати или предвидјети, већ много тога зависи од психолошких, моралних и других чинилаца за које се ваља стално борити. Има и данас, када ово пишем, неких ствари које нисам рекао, али зато све оно што сам рекао, рекао сам тачно како је било, односно како ја оцјењујем да је било.

Има још доста питања која би била вриједна директних одговора. Овом приликом ограничићу се да што конкретније одговорим још само на једно питање око кога је иначе било доста шпекулација у земљи и иностранству – зашто сам се повукао са дужности савезног секретара 6. јануара 1992. године. Одговор би могао бити садржан у једној краткој реченици – пресудило је моје здравствено стање. Међутим, хоћу да изложим цијелину процјене и утицаја свих релевантних фактора на моју одлуку о повлачењу са дужности савезног секретара.

Фактори који су били против повлачења:

– иако је рат у Хрватској у тој етапи завршен са успјехом, поготово када се имају у виду међународне и унутрашње околности под којима је вођен, ипак борба за будућу Југославију коју одмах треба стварати и којој и ЈНА треба прилагодити, још није завршена;

— знајући методе рада непријатеља, највише сам страховао од његовог продора у армијске редове и његове јасно испољене намјере да и армију разбије изнутра, као што успјешно чини са неким другим дијеловима друштва.

Фактори који су били за моје повлачење:

— нова Југославија тражи трансформацију војске коју млађи људи који нису учесници НОР—а, могу лакше и можда боље извршити од мене. Мени је било јасно да постоје двије врсте промјена које ЈНА мора, тако рећи у ходу, извршавати, да би одговорила новим задацима који ће пред њом стајати, односно пред војском нове Југославије. Једна врста промјена је узрокована промјеном у самој држави, њеном унутрашњем устројству и битно промјењеном међународном положају, затим искуствима текућега рата; и друга врста промјена, које су узроковане сасвим другим, по војску често недобронамјерним мотивима, праћене пропагандом заснованом на неистинама, особито из домена традиција ЈНА. Цијенио сам да је у интересу војске да се прва врста промјена што боље и што брже изведе, док сам за другу врсту промјена сматрао да се један дио и њих (никако све) мора прихватити иако су наметнуте. Ја, међутим, посебно у односу на НОР и традиције ЈНА на њему засноване, као последњи учесник НОР-а у ЈНА, нисам могао прихватити улогу политичког камелеона. Нпр., када се радило о замјени петокраке звијезде у ЈНА, мени је било јасно да петокрака звијезда није никакво идеолошко обележје, већ изразити симбол борбе за слободу против фашизма, и да управо због тога многи хоће да је скину, али ми је исто тако било јасно да је у цијелини створено стање у земљи па и у свијету да се то скидање мора учинити и у интересу војске. Зато сам тај захтјев за скидање петокраке звијезде задржавао док сам могао, а затим се нисам томе директно супротставио, али нисам хтио да идем на сједницу Председништва СФРЈ на којој је донијета одлука о промјени петокраке звијезде, већ сам на ту сједницу послао јед-

ног од мојих сарадника. Наравно, тиме ја ништа битно нисам учинио, али сам схватио да наилазе још друге промјене које ће морати да се учине, а које бих ја тешко могао „прогутати“;

— здравствено стање ми се изузетно и убрзано погоршавало, што је, поред других здравствених проблема који су захтјевали одређени медицински третман, довело и до три операције које су ми извршене на ВМА у првој половини 1992. године. Знао сам врло добро да дужност савезног секретара, поготову у датим условима, тражи цијелога човјека. Зато ми није била прихватљива варијанта коју су предлагали неки чланови Штаба Врховне команде, да идем на лијечење, операције итд., али и да останем на дужности.

Сумирајући разлоге за и против повлачења у том времену, здравствено стање је пресудно утицало на моју одлуку. Желим врло јасно рећи да од мене ту одлуку нико није тражио. Напротив.

Коначно, вјеројатно ће бити, не мали број, оних који ће сматрати да сам и овом приликом недовољно критичан према сопственим процјенама, ставовима и дијелатности у времену док сам био на челу војног руководства. Можда су у праву. Међутим, хоћу да врло децидно истакнем да *ниједан став о крупним питањима није се заузимао без претходних свестраних процјена и покушаја да се свака опција сагледа до краја, а не само њени први потези, што иначе није била карактеристика највећег броја југословенских институција и појединаца*, па и такав мој прилаз и прилаз војног руководства није наилазио на подршку нити оних који су углавном импровизовали одлуке, а још мање разбијача Југославије којима никада није одговарало сагледавање праве слике стања и особито није одговарало сагледавање темељних, почетних узрока тога стања до којих се само таквим методом процјене могло доћи. То не значи, да су упркос таквим процјенама, све моје оцјене биле тачне и поготово не мора да значи да су све

понуђене опције или донијете одлуке биле најбоље, али апсолутно значи да је то била намјера, и да је такав метод процјене најбоља брана кривим или неадекватним одлукама. Ја другога пута нисам видио.

00359505

ЗАВРШНЕ ОЦЈЕНЕ

Из чињенице да се Југославија два пута распала у два различита друштвено – политичка система и три пута до сада стварала, сваки пут у нешто друкчијим границама и под веома различитим, али увијек јаким утицајем међународних фактора, прије свега великих сила, могу се извући три битна закључка. *Први, да је идеја југословенских народа за заједничком државом заснована на њиховим стварним интересима, а не само на неким идеалистичким категоријама. Други, да се много лутало у тражењу најбољих рјешења уређења међусобних односа југословенских народа, при чему није нађена права мјера односа између заједничких и посебних националних интереса. Најчешће су се фаворизовали једни на штету других, али, много више национални на штету заједничких југословенских, а то је било погубно. Објективно, фаворизовање националних на штету заједничких југословенских интереса, било је не само када је државно уређење било практично више конфедерално него федерално иако се тако звало по Уставу из 1974. године, већ је то било и у условима унитарног државног уређења у првој Југославији. Трећи, да су односи између великих сила које имају своје интересе на Балкану, увијек битно утицали на судбину Југославије.*

Закаснило формирање већине југословенских нација, веома различита њихова историја, утицаји три велике супротстављене религије, учинили су да национално питање у Југославији увијек буде питање

изнад и испред свих других питања друштва. Оно је то још увијек и сигурно ће још дуго бити. Зато су грешке у политици о националном питању, учињене почетком 60-их година, које су цио развој усмјериле ка спутавању и гушењу заједничких интереса југословенских народа, а подстицању и развијању само националних, неминовно водиле заоштравању међусобних односа до сукобљавања свих врста. То је створило идеалан амбијент за рађање националних, а не југословенских политика и њихових лидера и тако је точак замајац сваким новим значајнијим догађајем добивао велико убрзање у правцу сукоба и расцјепа. Том политиком и тада започет је распад друге Југославије.

Даљем процесу распадања СФРЈ, најзначајнији допринос дао је Устав СФРЈ из 1974. године, као и државно, политичко и економско устројство земље на њему засновано. У државном уређењу најкрупније грешке које су највише помогле распаду Југославије на начин који се одиграва, везане су за разградњу и потпуну парализу федералне државе. Изузетно мјесто у негативном смислу имала је исконструисана институција Предсједништва СФРЈ као шефа државе са надлежностима и могућностима, тачније немогућностима, њихове реализације *које су фактички оставиле државу без државног руководства*. Ако се томе додају и најординарије глупости о одумирању државе и преузимању њених функција од стране некаквих самоуправних асоцијација, онда се слика о биједи југословенске федералне државе у коју су је њени творци увалили, комплетира.

Умјесто реформи социјализма путем организованог увођења политичке плурализације, праве тржишне привреде, промјене својинских односа у смислу стављања свих видова својине у равноправне такмичарске односе, као битне полуге ефикасности привређивања, уведено је тзв. самоуправљање, које је, између осталог, имало више утопијских идеја него што их је имао познати утописта Роберт Овен. Практична посљедица тога

система, мада је он формално изгледао као антипод реалсоцијализму источноевропскога типа, била је само повећана анархичност, прогон у привреди способних људи као техноменаџера и антисамоуправљача, расцјепканост привреде са највећим степеном аутархичности, што је све *представљало погодно тло за стварање националних економија као економске претпоставке за стварање националних држава, односно као економске припреме и претпоставке распада СФРЈ.*

Убрзању већ поодмаклога процеса распада СФРЈ битно је допринио и начин увођења вишепартијског система. Вишепартијски систем требало је знатно раније увести али не на начин како је то учињено у датим југословенским приликама а кога су форсирани спољни фактори који су радили и још раде на разбијању Југославије. Тиме је дефинитивно онемогућен сваки изглед на заустављање процеса распада СФРЈ. Шта више, тај процес је знатно убрзан и по диктату споља изводи се путем крвавог грађанског и вјерског рата.

Утицај великих сила на Југославију увијек је био велики, често и пресудан. Оне су одиграле кључну улогу у стварању прве Југославије, врло значајну у стварању и распаду друге Југославије, а хоће да играју и у будућности треће Југославије. На распад друге Југославије значајно су утицала многа међународна збивања. Међу њима су најбитнија следећа:

— распад биполарне структуре свијета. Пропашћу СССР-а нестао је баланс односа снага на коме је Југославија, захваљујући свом геостратегијском положају, базирала своју политику и безбједност. Тиме је и нестао, барем за сада, дотадашњи значај геостратешког положаја Југославије за Запад, посебно за САД. Из разлога које ће само он знати, САД није хтјео уважити нови значај нашега простора за САД, сада и особито у будућности. Поред тога вјешти маневри Немачке да се у Босни и Херцеговини изазове грађански рат, још

више су гурали САД да због муслиманског свијета и нафте за коју је, иначе, и ратовао у Ираку, ради против српског народа и Југославије, истовремено увијек за рачун Немачке на овим просторима, без обзира колико ће то било која администрација САД схватити и уважити;

— у таквим условима нагло и агресивно ускаче Немачка, која уз помоћ пронемачке политике у Бушевој администрацији и Ватикана, води главну ријеч у разбијању Југославије. Француска и Велика Британија су устукнуле пред Немачком из неких својих углавном погрешних рачуница и страха од немачке економске моћи, иако је свакоме јасно да интереси Велике Британије и Француске нису да Немачкој препусте Балкан. Поред интереса које Немачка има, нескривене су и реваншистичке амбиције због пораза у два свјетска рата у којима је, прије свих, српски народ имао значајну улогу. Зато док се не обуздају агресивни немачки прохтеви на Балкану, на просторима бивше СФРЈ неће бити праведних и трајних рјешења, па према томе ни трајног мира;

— територијалне претензије неких сусједних земаља на дијелове југословенске територије играле су одређену улогу у разбијању Југославије, али више као средство у рукама доминирајуће немачке политике са којима она управља и манипулише;

— врло значајну улогу у разбијању СФРЈ одиграле су и дуго припремане, добро организоване и синхронизовано вођене разноврсне активности Запада предвођеног САД у рушењу система у социјалистичким земљама гдје се и Југославија нашла и према којој су биле усмјерене у суштини исте врсте активности као и према осталим источно-европским земљама, са одређеним модификацијама. Те мјере су у Југославији нашле врло погодно тло. Једна од њих — теза да национално има примат над класним — аплицирана је у Југославији тако немилосрдно да се цијена крвљу

плаћа, за сада више него у било којој другој земљи. Али, процеси још нису завршени, а остаје још много тога да се догоди и види.

Поставља се питање који су фактори имали примат у разбијању друге Југославије — унутрашњи или спољни. Мислим да је најближи истини одговор да су имала оба у међусобној повезаности и условљености, с тим што примат има унутрашњи фактор. Без унутрашњих разбијачких снага и политике која им је ишла на руку не би ни спољни фактори, макар како били јаки, могли успјети, поготову не у мјери и на начин како су успјели. Исто тако, без јаког, чак одлучујућега дјеловања спољних фактора, развој догађаја у Југославији сигурно не би ишао онако како је ишао. Ако ништа друго, издвајање појединих народа из Југославије ишло би уз много веће поштивање легалнога пута, те према томе и са много мање крви, можда сасвим без озбиљнијег проливања крви. Оваква оцјена о значају и међузависности утицаја унутрашњих и спољних чинилаца на разбијање СФРЈ, има општу вредност и односи се на цјелину процеса по садржају и времену трајања. Међутим, конкретизујући тај општи став на ток догађаја у завршној фази разбијања Југославије, ваља рећи да је страни фактор преузео одлучујућу улогу у управљању југословенском кризом, одређујући садржај и начине разбијања СФРЈ, након почетка распада СССР-а, када је постало јасно да СССР више не контролише ни процесе унутар себе, а поготову не може утицати на процесе у сферама његових до јуче виталних спољних интереса.

Мјесто и улога ЈНА у животу друге Југославије, посебно у њеној завршној фази, као и на обезбеђењу услова за стварање треће Југославије битно су карактерисала укупна збивања у друштву од којих се ЈНА, ма колико била релативно самостална, није могла потпуно одвојити и аутономно дјеловати. Шта више, задатке одбране морала је ријешавати у условима борбе унутар властитих редова, које су јој друштвени токови намет-

нули — почевши од низа мјера да се паралише и разоружа територијална одбрана као тобоже равноправна компонента са ЈНА јединствених оружаних снага, а практично републичка војска сепаратистичких република, па до раслојавања по националној основи. Шта је ЈНА у таквим унутрашњим и веома неповољним међународним околностима, од својих почетних, односно, у складу са развојем ситуације, коригованих задатака извршила, а шта није и зашто?

ЈНА је одиграла кључну улогу у одбрани од спољне агресије функцијом одвраћања и то у неколико критичних ситуација у животу друге Југославије.

Битно је доприњела сламању вишекратних агресивних покушаја албанских националиста да насилним путем издвоје Косово и Метохију из Србије и Југославије и припоје Албанији.

Водила наметнуте ратове у којима је, под изузетно неповољним међународним и унутрашњим околностима, остварила постављене задатке и то:

— у Хрватској заједно са српским народом ослободила Српску Крајину и натерала Хрватску да прихвати Мировни Венсов план;

— У Босни и Херцеговини битно помогла да у почетку ЈНА, а потом војска Републике Српске коју је ЈНА ставила на ноге, ослободи српске територије, заштити српски народ и створи повољне војничке предуслове за остварење интереса и права српскога народа у Босни и Херцеговини политичким средствима, у мјери и условима које то међународне околности буду дозвољавале.

Тиме је директно и индиректно унутар Југославије и пред спољним свијетом демонстрирала спремност да се и војнички, ако затреба, одбрани право Србије и Црне Горе да наставе заједнички живот у новој Југославији. У оружаним сукобима у Словенији, ЈНА је за два дана извршила постављени задатак везан за границу, а није прихватила наметнути рат са Словенијом већ

се повукла. Политика је оцјенила да се ЈНА у Словенији није имала зашто борити за разлику од Хрватске и Босне и Херцеговине, гдје се борила за право српског народа да сам одређује своју будућност, дакле, исто оно право кога имају и остали народи у Југославији.

Треба посебно подвући да је ЈНА све задатке извршавала без икакве примјене било кога вида терора или одмазде над цивилним становништвом, да је на сваки покушај таквога дјеловања од стране појединаца или неких група, енергично реаговала и то онемогућавала.

Ратне операције носиле су изразити печат велике умјешаности и утицаја на њих политичких фактора — унутрашњих и спољних, што ни једна војска не жели. Персонални састав команди ЈНА на челу са Председништвом СФРЈ представљао је реалну опасност да процјене, замисли, одлуке и планови употребе доспију у руке непријатеља. Да би то спријечили морали смо одустати од познатих, уходаних и ујвежбаних принципа, метода и форми командовања, особито на стратегијском нивоу, што је веома отежавало и усложавало његову ефикасну реализацију.

Наравно да је у тим ратовима било и губитака, али историја не познаје ратове без губитака. Највећи губици, и то знатно више у материјалу него у људима су настали због природе сукоба, услова у којима су вођени, због великог броја складишта оружја и ратне опреме, грађених пет деценија по цијелој Југославији, који се физички нису могли евакуисати у времену згуснутих збивања.

ЈНА је представљала основу из које су формиране три војске — Војска СРЈ, Војска Републике Српске и Војска Републике Српске Крајине. То је урађено у складу са датим унутрашњим и међународним околностима веома организовано. Овај задатак је врло битан. Њега је руководство ЈНА утврдило као приоритетни зато што су други народи у Југославији почели да на

00359508

разне начине стварају своје војске, а српски и црногорски народи су ЈНА сматрали својом војском као што су и Југословенску државу сматрали својом државом, па је, сходно томе, и обавеза ЈНА била да новој Југославији и цјелокупном српском народу обезбједи његову војску, без које на овим просторима и у условима који су непријатељи наметнули, нема не само слободе, већ ни живота.

ЈНА није одбранила Југославију од политике која ју је рушила. То није успјела, јер Југославију нису хтијели неки њени народи који су се на референдумима изјаснили за суверене националне државе. Ријеч је о политичким, а не војним категоријама. Погрешно је давати војсци задатке који се морају ријешавати искључиво политичким средствима на основу воље народа. Као што војска може одбранили нову Југославију, јер су се за њу опредјелили српски и црногорски народ, тако СФРЈ ЈНА није могла одбранили, јер је у условима какви су створени, неки њени народи нису хтијели.

ЈНА, такође, није успјела да разрешење југословенске кризе обезбједи мирним путем, иако је то максимално покушала. Тај задатак ЈНА објективно није могла извршити, јер су они који држе кључеве рата и мира у Југославији у својим рукама, хтијели рат. Наравно, питање рата или мира је прворазредно политичко питање, па је сходно томе ограничен домет чисто војног утицаја на доношење одлуке о рату или миру, за разлику од извршења одлуке, која, ако је ратна, онда се тежишно извршава војним средствима.

Сумирајући укупне резултате ЈНА, услове под којима их је постигла на унутрашњем и међународном плану, општа оцјена, стратегијски гледано, јесте да је ЈНА урадила оно што је објективно било реално: да није урадила оно што објективно није могла: да су јој неки задаци политичке нарави криво дистрибуирани; да је у извршењу својих задатака, нарочито у посљедњој години била суочена са много озбиљних и тешких про-

блема од којих су четири изузетне стратегијске нарави – (1) међународна изолованост и притисци који су се стално повећавали; (2) непостојање праве југословенске државе са Председништвом чији су поједини чланови непријатељски дјеловали према Југославији и према ЈНА, што је, између осталог, онемогућило нормално командовање; (3) раслојавање и у ЈНА по националној основи; и (4) организована саботажа мобилизације и дезертерства, што је у критичним периодима извођења ратних операција чинило већи проблем него стварна вредност непријатељске војске; да је испољен високи степен способности, патриотске свијести и борбеног морала огромне већине оних старшина ЈНА који су остали досљедни циљевима за које се она борила, што је представљало одлучујући фактор да ЈНА изврши задатке о којима сам говорио у условима ријетко забиљеженим у историји ратовања.

Будућност СРЈ зависиће од три кључна фактора. Нову Југославију треба да сачињавају само они југословенски народи који у њој заиста желе да живе, који су увјерени да у заједничкој држави могу на најбољи начин остварити своје националне интересе и циљеве. Устројство СРЈ не би смијело поновити грешке из двије претходне Југославије. Објективну анализу шта је било добро и када, а шта није, када и зашто у историји Југославије, данас је могуће врло поуздано извршити и грешке отклонити. Утицај међународног фактора на стабилност нове Југославије треба свести на минимум. Ако се и нова, трећа Југославија, буде љуљала на вјетровима различитих интереса великих и мањих страних земаља који дувају и који ће дувати Балканом као што је то био случај са претходне двије, онда ће судбина и треће Југославије бити слична двијема претходним. Свести страни негативни утицај на минимум могуће је постићи само унутрашњом стабилношћу нове државе. Искуства говоре да се не могу рушити државе са унутрашњом стабилношћу, без обзира колико су

оне мале и без обзира колико су јаке спољње силе које их угрожавају.

* * * *

Ову књигу сам писао на основу вишегодишњих праћења и проучавања догађаја. Објављује се у време финализације, још увек незавршене, распада СФРЈ и истовремено настајања треће Југославије – СРЈ. Пошто ови процеси још нису завршени, као што нису завршени ни процеси у међународном окружењу, који утичу на збивања на југословенском простору, то ни садашњи догађаји и нека рјешења, не морају бити дефинитивни, па се према томе, не могу узимати ни као коначни суд праксе о вредности ставова изложених у овом раду.

Много тога ће се још догодити, можда и знатно брже него што то сада изгледа.

00359510

166

САДРЖАЈ

УВОД	5
МЕЂУНАРОДНЕ ОКОЛНОСТИ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА РАСПАД СФРЈ	9
ГЛАВНИ ПРОБЛЕМИ У ЗЕМЉИ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА РАСПАД СФРЈ	53
СИСТЕМ СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ САМОУПРАВЉАЊА У ФУНКЦИЈИ РАЗБИЈАЊА СФРЈ	53
ОРГАНИЗАЦИЈА ДРЖАВЕ И ЊЕН УТИЦАЈ НА РАСПАД СФРЈ	58
СТАЊЕ, ПРОБЛЕМИ И УЛОГА ОРУЖАНИХ СНАГА ЈУГОСЛАВИЈЕ	68
ВАЖНИЈИ ДОГАЂАЈИ ЗАВРШНЕ ФАЗЕ РАЗБИЈАЊА СФРЈ	99
Напади на ЈНА у Словенији	99
Уставне промјене 1988. године и реформе друштва	103
Оружани сукоби у Словенији	116
Рат у Хрватској	125
Догађаји и рат у Босни и Херцеговини	144
Нека специфична питања	148
ЗАВРШНЕ ОЦЈЕНЕ	157

Вељко Кадијевић
МОЈЕ ВИЂЕЊЕ РАСПАДА

Компанија «ПОЛИТИКА»
Издавачка делатност
Београд, Цетињска 1

Председник Компаније
др Живорад Миновић

За издавача
Миле Кордић

Уредник
Милорад Даничић

Коректор
Смиљана Милићевић

Компјутерски слог
Небојша Марјановић

Штампа
»Стручна књига«, Београд, Лоле Рибара 48

Тираж
3000

ISBN 86-7607-047-4

Београд, 1993.

00359511

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355.1 (497.1)

КАДИЈЕВИЋ, Вељко

Моје виђене распада : Војска без државе /
Вељко Кадијевић. — Београд: Политика, 1993
(Београд : Стручна књига). — 166 стр. ; 20 cm

Тираж 3.000.

ISBN 86—7607—047—4

323 (497.1)

316.48 (497.1)

- а) Југословенска народна армија
- б) Оружане снаге — Југославија
- в) Југославија - Политичке прилике
- г) Друштвена криза - Југославија

00359512